

Franc. Balduini J.C. Relatio ad Henricum Andium ducem magnum.

<https://hdl.handle.net/1874/388408>

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

B, qu.

25

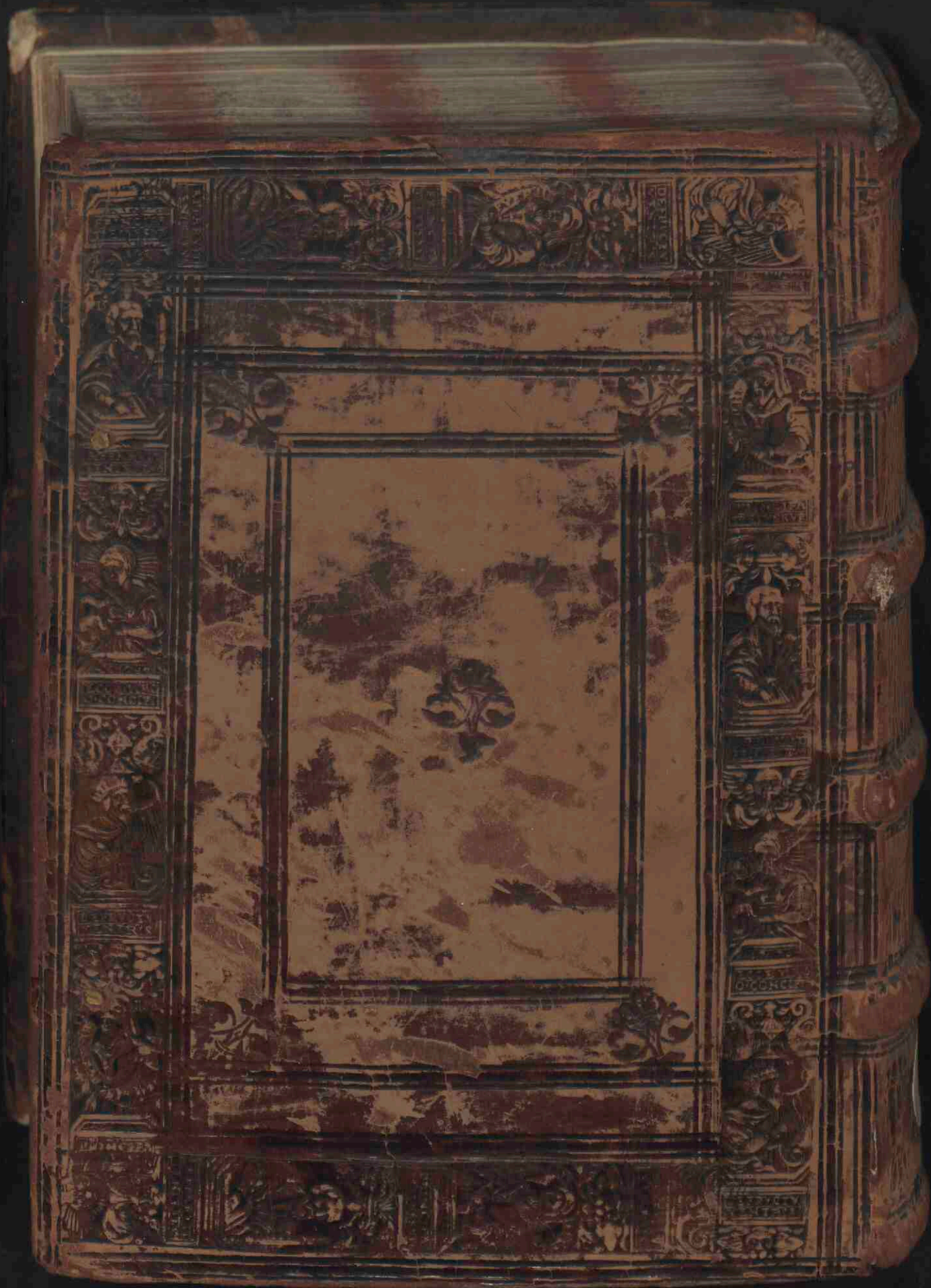
14

9

104
0

Topel
Nun

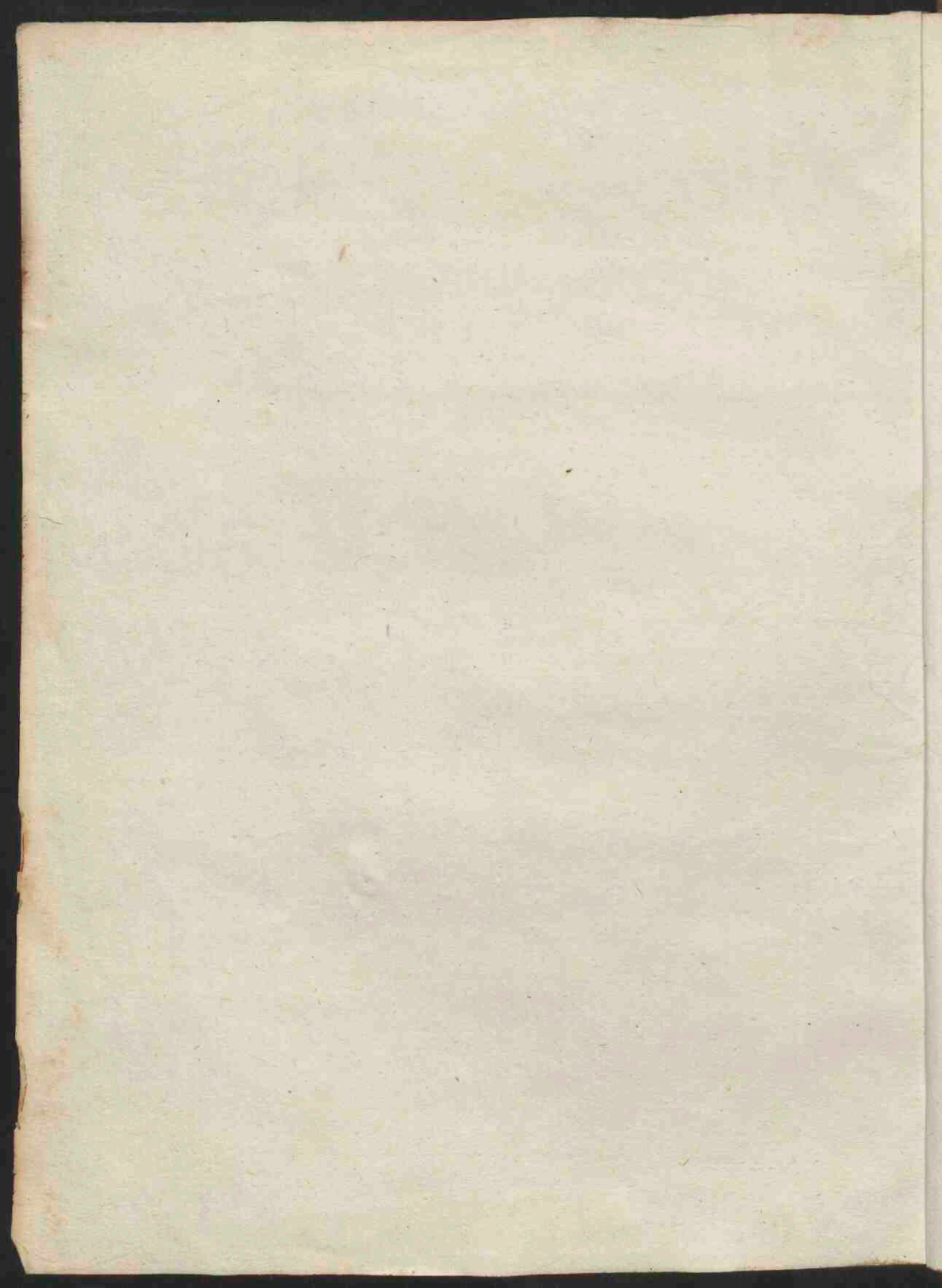

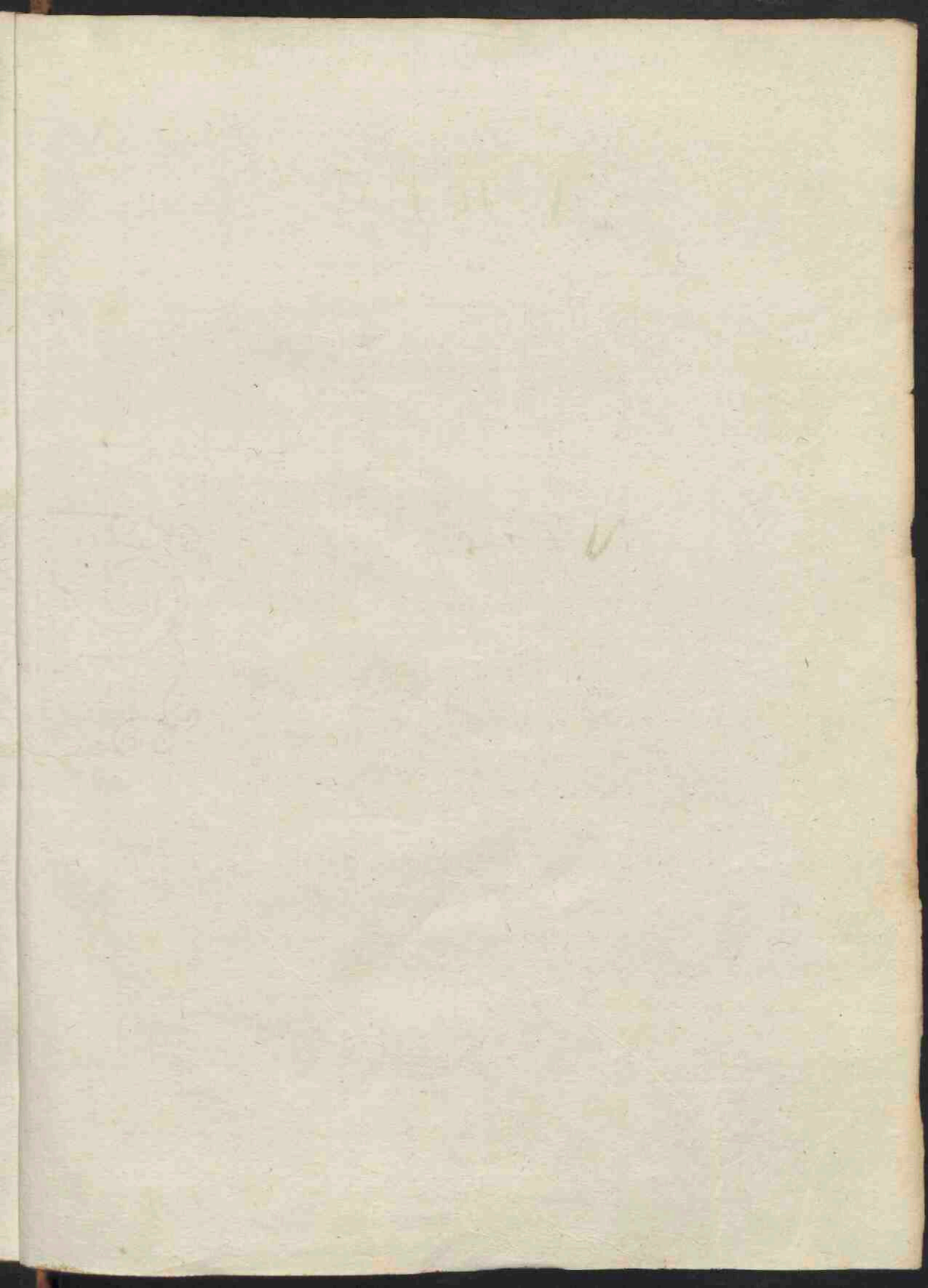

sanitas in carne mea.
Euigilauimus nimis. rugiebat
cordis meum.
Dñe in conspectu tuo desiderium meum. & gemitus meus a te non est absconditus.
Cor meum fluctuabat. dereliquit me fortitudo mea. & lumen oculorum meorum. Etiam ipsa non est mecum.
Cari mei & amici mei quasi contra lepram meam steterunt.
Et uicini mei longe steterunt & irruerunt querentes animam meam.
Et inuestigantes mala mihi loquebantur insidias. & dolus tota die meditabantur.
Ego autem quasi surdus non audiebam. & quasi mutus non aperiēbam os meum.
Et eram quasi homo non audiens. nec habens in ore suo redargutiones.
Te enim dñe expectabam. tu exaudies me dñe deus meus.

sanitas in carne mea
fluctus sui & humi
m nimis. rugiebat
mitu cordis me
ne ante te omne de
meum. & gemitus
non est abscondit
Cor meum conturba
dereliquit me u
& lumen oculorum
& ipsum non est n
Amici mei & proxu
aduersus me adp
uerunt & steter
Et qui iuxta me eran
steterunt & uim faci
querabant anim
Et qui inquirebant
locuti sunt uanitat
tota die medital
Ego autem tanquam si
audiebam. & sicut
aperiens os suu
Et factus sum sicut
audiens. & non h
in ore suo red
Quoniam in te dñe spe
tu exaudies dñe
Quia dixi nequam

m
n
ed
m
de
r
u
a
u
m
ru
p
r
m
c
m
r
ar
tal
fi
t
u
t
h
i
h
re
ve
ne
m

N°. 164. 0.

N 67 B

N°. 14. 9.

if
uh
ne
an
en
el
lu
m
r
n
t
a
r
es
an
m
r
ne
m
ur
m
la
di
xi
r
u
ce

FRAN. BALDVINI I.C.

RELATIO AD HEN-
RICVM ANDIVM DVCEM MA-
GNVM.

Latini Pacati Panegyricus ad Theodosium A.

Eumenij oratio de Scholis.

Eiusdem Bálduini annotationes in vtramque ora-
tionem.

Eiusdem explicatio l. si Pacto C. de Pact.

PARISIIS, .

Ex Donatione Henr. à Bouchet.

Apud Michaëlem Sonnum, via Iacobææ,
sub scuto Basiliensi.

1570.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

ILLVSTRISS. PRINCIPI
HENRICO FRANCO, ANDIVM
DVCI MAGNO, FILIO FRATRIQVE
Regis Christianis.

Fran. Balduinus. S. D.

V M & tuis literis, & iis, quibus me inter tuos Libellorum in tuo Pratorio magistros vltro retulisti, Codicillis inuitatus, Aurelia, secundo Ligeri huc properarem, libellos quosdam bonos & eruditos circumtuli, veteres dico Panegyricos, non iniucundæ illius meæ navigationis iucundissimos comites: qui mihi nõ modò amenissimum littus Ligerinũ legenti suggererēt, quod maiori cū voluptate legerē: sed etiam veluti præirent sollicitè quærenti, ecqua vel gratiarum actione, propter honorem mihi delatum, priuatim te salutarem, vel gratulatione publice te exciperem, in hac tua vrbe laureata veluti triumphantem, vel denique cohortatione incitarem deliberantem de tua Iuris Academia instauranda. Sic itaque in via mihi statim adfuerunt, qui præstarent, quod quærebam, primum Ausonius cum sua Gratiarũ Actione ad Imp. Gratianũ: deinde Nazarius cū suo Panegyrico ad Constantinũ de victo Maxétio, & Pacatus cum suo ad Theodosiũ de Maximo triumphantē: postremo Eumenius cū sua Oratione de Scho

lis, & Cōstantii erga eas liberali favore ad V. P. Gallia Præsidentem. Ergo quatuor illos Gallos Oratores disertissimos Eumenium, Nazarium, Pacatum, Aufonium, in non dissimili causa ad te legare tam oportune posse videbar, quàm optabam ex iis etiam te intelligere, quales olim fuissent, quos describunt, Constantius, Constantinus, Theodosius, & Gratianus. In his enim quatuor Principibus, cùm & tu multa, in quibus, tanquam in speculo, te recognoscas, lubenter relegeres, tum verò expressam haberes perfecti Principis effigiem, in quam semper intuearis. Sed ne longior nunc essem, visum est modo, de duobus ad te quippiam referre, quod olim Gallia prædicavit, nunc minus est fortasse notum Franciæ tuæ, & ad id tamen, quod quærimus agimûsque, propius accedit. Itaque delegi quod Latinus Pacatus Gallia suæ Legatus, ante annos prope M. CC. Romæ dixit de Theodosio Magno, ad eum ipsum, de Maximo Tyranno Gallia, veluti triumphantem: quodque Eumenius ante annos prope M. CCC. in amplissimo Gallia foro de sacris literis Constantij Cæsaris, Augustodunensem scholam restituentibus: ut quicquid illud est reliquum ex erudita Antiquitate literatæ Gallia ad te referretur, interea dū tu, quod præterea requires de duobus hisce Principibus, & aliis duobus, Constantino Constantij filio, & Gratiano, qui Theodosium veluti in patrem adoptavit, (nam & hosce duos, tanquam sua decora, Gallia tua tibi offerre vult) audies ab iis, quos voles habere interpretes, & te iisque dignos veteris memoriæ Magistros. Quo in genere, honoris causa etiã appellabo,

duos amplissimos viros, Praefectos tuo Praetorio siue armato siue togato, Fran. Carnualetum Equitem illustrem, generosum, & (quod nunc rarum est) literatum: & Phil. Huraldum Iuricons. clariss. Cancellarium tuum. Quidni enim, quos habes tuorum confiliorum in rebus maximis Magistros, rerumque abs te gestarum gerendarumque auctores, non virtute modo & sapientia & rerum usu, sed etiam doctrina praestantes, etiam veterum illustriumque exemplorum egregios siue indices, siue iudices non haberes? Quod si & me, quem inter tuos sacrae memoriae (ut leges Eumeniufque loquuntur) Magistros retulisti, & legum interpretem in tuo auditorio Iuris esse iubes, conferre aliquid iubeas ad lectionem illorum Gallorum veterum, quos ad te nunc refero: etsi in hac peregrinatione, sine ocio, sine libris, minime comparatus sum ad aliquam scriptionem: tamen quia Magister (ut dicitur) memoriae officio deesse non potest, dicam quod de re proposita, breuiter repetere & consequi recordatione poterit: praedicamque, Pacatum, quem tibi offero, & quem rursus ex Gallia Legatum, ut Victori gratuletur, missum esse putabis, tuum esse, hoc est, Gallum fuisse: neque, quod inepte quidam suspicantur, quia Latinus & Drepanius dicatur, fuisse aut Italum aut Siculum. Non enim dissimulat sese fuisse Aquitanum: tantoque propterea magis Ausonius Burdegalensis, vicinus illius atque familiaris, agnoscit suum esse magistrum, Proconsulemque vocat, & virum doctissimum fuisse testatur. Missus ergo ex Gallia Legatus est Romam ad Theodosium Magnum de Maximo Galliae

O R A T I O

tyranno victo, vt dixi, triumphantem. Nam etsi in bello Ciuili victoria triumpho celebrari non solet, tamen Theodosius ita se gesserat contra Maximum, vt Pacatus profiteatur hoc demum fuisse bellum Ciuile, cui decerni posset triumphus. Victum à Theodosio & debellatum fuisse Maximum illum prope Aquileiam xxvii. die mensis Augusti, Theodosio A. ii. & Cynegio Cofs. testis est Socrates historiæ Ecclesiast. lib. v. Eum autem fuisse annum vndecimū Imperij Theodosiani, Cedrenus ait. Ego addo, Christi annum fuisse ccclxxxviii. Anno autē sequenti Theodosius triumphans Urbem ingressus est, Idib. Iuniis. hoc est, post victoriam mensibus decem. Quo tempore Pacatus oportunè adfuit, ex Gallia missus, qui gratulatorio Panegyrico, cui Epinicion inesset, Theodosium exciperet in ipso Senatu. Nam neque prius commode id fieri potuit, & sera (vt ait Cicero) gratulatio reprehendi non solet. Quid dicam, victoriæ Theodosianæ, quæ merito visa est maxima, & imprimis salutaris, diem & memoriam, multis etiam post annis sæpe occurrisse? Nam didici ex Procopij lib. i. de bello Vand. Romanos quotannis diē festum celebrasse, quo Maximus à Theodosio victus fuerat. Adeo visa est magna, & memorabilis, & fausta hæc victoria. Quo quidem exemplo quid de tua dici statuiue possit ac debeat, & quid tu propterea nunc expectare debeas à Gallia tua, pluribus verbis dicere, nisi si ad te scriberem, possem. Priusquam autem Pacatus Oratione sua tāquam preconio quodam celebret victoriam Theodosianam (quod huius orationis præcipuum argumentum est) describit, qualis in Gallia

fuerit Tyrannis Maximi, annis quinque: in eoque non minus scite depingit terribilem speciem immanis Tyranni, quam in Theodosio perfectam effigiem Principis Opt. Max. Exhorrescimus, cum legimus, qualis Romæ fuerit aliquis Caligula, Nero, Domitianus: quorum quidem damnatam memoriam extare Deus voluit, ut qui in eos intuentur, deterreantur ab imitatione: sicuti olim Lacedemonij ingenuis suis adolescentibus exhibebat spectandos ebrios remulentosque suos Helotas. Sed cum tria hæc mōstra portentāq; (nō enim Principes appello) audies in Maximo Galliam vexante, veluti renata fuisse: ecquid partim indignatione, partim dolore, partim misericordia distractus commoueberis? Ecquid hoc tempore rursus Galliæ tuæ quasi fatalibus ærumnis afficeris? Cumque audies Pacatum illius suæ narrationis atque deplorationis hoc principio uti, *Vnde ordiar, nisi à tuis, mea Gallia, malis, quæ ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud iniuria tibi vindicas privilegium miseriarum?* ecquid rursus tali exordio nunc ingemisces? Libétne de Maximo illo plura audire? Ex vno Sulpicio Seuero Gallo didici, Maximum hunc appellatum esse Clementem. Nomen ergo erat speciosum, sed sine re. Sulpicius ille, qui de hoc Clemente Maximo multa narrat in suo libello historiæ sacræ, nunquam eum vocat Tyrānum: sed semper Principem, Regem, Imperatorem. Credo, quòd regnantem metueret. Sed & Orosius Hispanus audet dicere, strenuum & probum, & Augusto dignum fuisse: addit tamen hanc exceptionem: *nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset.* Ergo hac sal-

tem ratione tyrannum fuisse fatetur: vt & alio quoque modo rursus Tyrannum fuisse Pacatus noster, & B. Ambrosius probant. Notum est, Principes Regesque improbos, iniustos, crudeles, auaros, barbaros, dici Tyrannos. Sed Tyranni etiam in nostris Legum libris dicuntur, qui perduelles sunt, & alienum regnum iniuste occupant: quantumuis iuste deinde & bene & clementer regnent. Ergo & B. Ambrosius, vt Valentianum Iuniorum, quem defendit Theodosius, vocat Imperatorem, sic eius aduersarium Maximum ait fuisse vsurpatorem Imperij, & quidem addit, impium perfidumque fuisse. Atqui Maximus profitebatur sese acerrimum esse & Ecclesie religionisque defensorem, & hæreticorum hostem, imo & vindicem publicæ disciplinæ. Sed hypocrisis hæc erat ad fallendum comparata. Hic tamen operæ precium est, obseruare, vidisse id quidem B. Ambrosium Mediolanensem non minus quàm Theodosium: sed B. Martinum Turonensem Antistitem parum cauisse videri, multosque Gallie & Hispaniæ Antistites, multominus, cum Maximum præcipites sequerentur. A deo verum est, quod & profanus scriptor Romanusque Historicus olim dixit, nihil esse fallacius specie religionis. Sed cum sit operæ precium paulo altius, quàm Pacatus faciat, repetere historiam Maximi, & id tamen in tanta illorum temporum caligine difficile sit, diu inuestigando didici, Maximum hunc militiæ ducem ab Imp. Gratiano in Britanniam missum fuisse aduersus quendam Octauium perduellium ducem: sed suæ perfidiæ specimen statim edidisse. Nam cum eo collusisse, eiusque
filia

filia vxore ducta cum illo iam suo focero coniurasse aduersus ipsum Gratianum: quem &, cum suorum militum fauore subnixus etiam diadema suo capiti imposuisset, & ex Britannia traiecisset in Galliam, infidiose trucidari curat: & tamen tam astute simulat studium religionis & odium hæreticorum, vt Gallix Hispanixque Episcopos non minus quàm Britannix, suis partibus adiunxerit. Ergo in sacerdotibus illis crudelitatem sanguinariam accusat Pacatus, quam non minus Martino nostro & Ambrosio displicuisse constat. Sed illius auctor erat quidam Itachius Episcopus Hispanus prætexens odium hæreseon. Erat etiam Hispanus Theodosius: sed scitum est hic obseruare ex dissimilitudine ingeniorum eiusdem gentis, tantum in hoc principe fuisse & fidei, & sapientiæ, & clementiæ, quantum erat & impotentix intemperatis & seueritatis in illo Episcopo. Vt autem melius intelligatur, quid sibi velit Pacatus, cum inuehitur in eos, quos nominibus quidem Antistites, reuera autem satellites atque adeo carnifices fuisse ait, occurrit Sulpitius ille, qui & de accusatione, damnatione, supplicio Priscillianistarum in Treuerensi Maximi Consistorio, diligenter scribit: eoque etiam pertinet, quod ipse Ambrosius, epist. xxvii. & Prosper in Chronico attingit. Magno quidem certe iudicio legenda est talis historia, præsertim hoc tēpore. Sed tamen Reip. valde interest, Principem, qui Consilio Regio præest, rectè quicquid illud tandem est, intelligere. Speciosus quidē certe color erat Maximi, cum aulā Valentiniani iunioris, Arrianis operam daret. Verum vnus saltem

Ambrosius, quamuis & ipse ab ea vexaretur, tamen hanc non esse causam deserendi sui Principis, & Tyranni confirmandi vidit. Maximus tam astutè agebat, cùm viam gladiatorio tamen animo ad Regnum Italiæ affectaret, vt non dubitaret per Legatos ad ipsum Theodosium referre quod prætexebat: & Theodosius videns profligatum & fugientem Valentinianum confessus est, iusto Dei iudicio id fieri. Sed tamen propterea neque Valentinianum deseruit, neque opem imploranti aduersus vim & insidias Maximi defuit. Quàm hic multa sunt, quæ præclarè & grauitè & sapienter & opportunè Anagnostes tuus tibi exponere poterit, si qualem habere debes, habeas? Sed cùm Pacatus tibi narrabit, quibus militibus armatus Theodosius Maximum illum depulerit, Valentinianumque restituerit, nolo preterire quod Ambrosius de tuis Francis indicat, per eos (inquam) Rhenum etiam trãsgressos prius profligatum fuisse Maximum illum. Mirum verò: Galli Antistites nescio quo errore huius partes sequebantur. Et ecce Franci milites talem perduellium ducem persequuntur, & fusum fugatumque profligant. Nolo hanc veterum Francorum tuorum fidem, fidelitatem, & virtutem suppressi: nolo tale exemplum hodie sepeliri. Imo addam & alzerum & quidem paulo antiquius. Franci enim quavis antea fuissent hostes ipsius Constantini, tamen huius deinde signa & castra aduersus Licinium tyrannum secuti sunt. Age: properas fortasse vt prælii Theodosiani & victoriæ historiam audias ex Pacato. Nullus certe est, à quo eam melius reperas: nullus etiam est,

qui te melius scire possit, ecquid vel simile vel dissimile fuerit in tua. Saltem fatebris, expertum quoque esse te, in re presenti, quod ille Theodosium in suo prælio expertum esse narrat de auxilio diuino: vt & Nazarius ad Constantinum de Maxentio victo loquens simile quid narrat. Sed & in altero eiusdem Theodosii prælio aduersus Eugenium alterum perduellium ducem Antiquitas prædicauit multo magis: & Claudianus eo tempore suis versibus, qui & nunc in omnium ore sunt, expressit, exclamans,

O nimium dilecte deo: tibi militat Aether. &c.

Interest profecto, & te, & qui tibi similes sunt, nunquam obliuisci, Victoriam, donum Dei esse. Ergo quod Pacatus de Theodosii virtute & fortitudine & prudentia in debellando Maximo narrat, Deus ipse apud Ambrosium suæ prouidentiae ascribit: & Theodosium compellans, ne huius benefici vnquam obliuiscatur, tali oratione commonefacit. *Ego perturbavi hostis tui consilia, vt se ipse nudaret. Ego ipsum usurpatorem Imperij ita vixi, ac mentem eius ligavi, & cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis, quasi metuens ne quis tibi periret, ipse se clauderet. Ego Comitem eius atque exercitum, ex altera parte natura, quos ante disperferam, ne ad belli societatem coirent, ad supplementum victoriae tibi congregavi. Ego exercitum tuum ex multis indomitis nationibus collectum, quasi vnus gentis, fidem & tranquillitatem & concordiam seruare præcepi. Ego, cum periculum summum esset, ne Alpes infida Barbarorum penetrarent consilia, intra ipsum Alpium vallum victoriam tibi contuli, vt siue damno vinceres. Ego te triumphare feci de inimico tuo.*

Hæc Dei ipsius apud B. Ambrosium verba sunt ad Theodosium, quæ Pacati Orationi adiungi, valde operæprecium est. Sic & cum ventum erit ad grauissimam in illius victoriæ descriptione sententiam Pacati, & admonitionem illam, *Quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, &c.* addet Ambrosii Oratio grauiorem, & veluti fulmineam insultationem atque denunciationem. *Maximus* (inquit) & *Eugenius in Inferno docent exemplo miserabili, quàm durum sit, arma suis principibus irrogare.* Eodem loco vtrumque coniungit, vt vtrumque Theodosius victum perculit, cum alter Imp. Gratianum, alter deinde Valentianum funesto latrocinio necasset. Ergo licet Maximus religionis causam agere se diceret, Eugenius paganismo veteri operam daret: tamen vtriusque eadem mens, cupiditas, & scopus idem erat, dico Tyrannidis affectationem. Vt autè ad deterrendos perduelles talia fulmina personare vtile est, sic est opereprecium tibi inculcari, vt tâquam in speculo recognoscas animum tuum, & longe latèque prædicari, quam Pacatus satis prædicare vix se posse putat, Clementiam Theodosii post victoriam. Itaque etsi exquisita oratione id faciat, tamen vt magis atque magis inculcetur, Claudianus eodem seculo grauissimis rursus versibus idem expressit. Sic enim de Theodosio cecinit:

Non tamen oblitus ciuem, cedentibus atroxe

Partibus infremuit: non insultare iacenti

Mallebat, mitis precibus, pietatis abundans,

Pœnæ parcus erat. paci non intulit iram:

Post acies, odijs idem, qui terminus armis:

Profuit hoc vincente capi.

Sed & ipse Ambrosius in orat. funeb. *Vincere* (inquit) volebat, non *plectere*: *A Equitatis iudex, non pœnæ arbi- ter: qui nunquam veniam confitenti negaret. Dilexi virum mi- sericordem, humilem Imperio, pectore mansucto præditū. Quid? quod præclaram adeptus victoriam, tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit à consortio Sacramentorum, &c.* Sed ad Pacati orationem propius accedit quod Augustinus lib. v. de Ciuit. dei scribit de eodem Theodosio, his verbis. *In neminem post victoriam priuatas inimicitias va- lere permisit. Bella ciuilia, non, sicut Cinna & Marius & Syl- la & alij tales, qui nec finita finire voluerunt, sed magis doluit exorta, quàm cuiquam nocere voluit terminata. Inimicorum suorum filios, quos non ipsius iussus, sed belli abstulerat impetus, etiam nondum Christianos, ad Ecclesiam confugientes, Chri- stianos hac occasione fieri voluit: nec priuauit rebus, sed auxit honoribus.*

Ut autem & ex aliis Panegyricis, quos Pacatus imi- tatus videtur, aliquid adferam, quod cum eo nunc o- portune conferatur: Nazarius de Constantini post vi- ctum Maxentium clementia sic loquitur: *Orandem felix Ciuili Roma victoria! Irrupit olim te Cinna furiosus, & Marius iratus, qui non solo se Octauij Consulis sanguine satia- runt, sed luminibus ciuitatis extinctis, exempla, quæ nunc toto sexennio passa es, reliquerūt. Vicit tibi iterum ante portam Col- linam Sylla, felix, si se parcius vindicasset: sed multis capitibus rostra repleuit. Constantinus victoriæ licentiam sine prælij ter- minauit. Gladios ne in eorum quidem sanguine dstringi pas- sus est, quos ad supplicia poscebas. Deditam sibi idem Sylla ex- armatamque Legionē in villa publica trucidauit, perculsumque*

morientum gemitu Senatam monuit, ne timeret quod fieri iussisset. At iste victor non modo hostium, sed etiam victoriæ suæ, quicquid militum bello superfuit, tibi reservauit. Hæc Nazarius Panegyristes. Sed & eiusdem Constantini post Maximianum Massiliæ oppressum clementiam rursus laudat alius Panegyricus: qui tamen interea etiam illius contra Francorum quosdam Regulos in acie captos seueritatem commendat, & cautior (inquit) licet sit, qui deuinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Et compendium est deuincendorum hostium, duces sustulisse.

Denique Eumenius in alio Panegyrico, Constantium Constantini patrem laudat, quod posteaquam Britanniam, quæ rebellarat, recepisset, victoriam (sicuti ait) misericordia temperauit, vt multos culpæ cōfiscos, ad pœnitentiam reuocaret impunitos. Existimo clementiam tuam delectari talibus & exemplis & suffragiis. Ergo etiam inculcabo verba ipsius Ciceronis, quem hi Rhetores imitati sunt: vt illa pro Ligario ad Cæsarem: *Cognita clementia tua, quis nō eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus.* Item pro Marcello, *Vidimus victoriam tuam præliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in Vrbe non vidimus. Quos amisimus ciues, eos vis Martis perculit, non ira victoris.* Sed multo verius hæc prædicauit de suo Theodosio Pacatus noster, quam de suo Cæsare Cicero. Tibi quidem certè ex illis Africæ libris, quos Robertus Andegauensis, Rex Neapolitanus, quem lubèter monitorem audies, laudauit, recitabo, quod de Iulio Cæsare in iis scriptum est.

O felix, si forte modum sciat addere ferro.

Nesciet heu nolētque miser: sed turbine mentis

Vitricēs per cuncta manus in publica vertet

Viscera, ciuili fœdans extrema cruore

Prelia, & emeritos indigno Marte Triumphos.

Cùm hos versus Fran. Petrarchæ audis, audis & illius tui Roberti Regis verba & iudicium. Vt verò re ipsa probem quòd Pacatus de Theodosij victoris clementia iactat, exempli causa adiiciam, quod Socrates historiæ Ecclesiasticæ lib. v. narrat, eum ignouisse ipsi quoque Symmacho perduellionis reo, qui Maximi partes secutus erat. Sed cùm reputo, hunc Symmachum Maximo assentatum esse, cum tamē etiam Idolatriæ causam ageret in Consistorio Valentiniani, dubito, num laudari possit Theodosius, qui talem impietatis & Tyrannidis patronum, & Ecclesiæ hostem non modo venia, sed & honoribus auxit. Nam & Cōsulem postea factum esse obseruauī. Certe licet doctissimus Iuriscons. fuerit Symmachus: tamen virum bonum non fuisse suspicor. Quid verò dicā de Theophilo Alexandrino Antistite, qui duabus veluti sellis sedens, Maximo non minus quàm Theodosio clam assentabatur, atque ita cum utroque colludebat, ut quicumque victor esset, ei sese dare institueret perfidiosa quadā & seruili astutia. Maior erat huius Theophili in Ecclesia auctoritas, quā ut facile potuerit propterea abdicari, & suis ille alioqui virtutibus non minus quàm doctrina exellebat, si B. Hieronimo credimus. Sed melius actum fuisset cùm Chrysostomo & Ecclesia Constantinopolitana, si Theodosius hunc

Theophilum perduellionis reum tempestiue castigasset. Difficile quidem certe est, vt neque est meum, aliquid in vniuersum hic præcipere siue de venia, siue de pœna: siue de clemētia, siue de seueritate. Nam secundum ea quæ proponuntur, in hypothesi, ex eius circumstantiis id definiendum est. Sic olim Romæ lex Lutatia de vi aduersus eos, qui Lepidi partes secuti erant, seuerissima fuit: postea lex Plotia de iis exulibus restituendis fuit indulgentissima.

Illud porro in parte Clementiæ Theodosianæ poni lubenter audies, quod Pacatus laudat, nullius bona à Theodosio publicata siue à Fisco occupata, post victoriā fuisse. Nam & sicuti quā crudelis fuerat Maximus, tam esse voluit clemens Theodosius: sic quam illum cum suo Fisco rapacem fuisse ostendit Pacatus, tam fuisse Theodosium alienum abs Fiscali avaritia & omni cupiditate alieni, indicare voluit. Ergo lubenter adiicio, quod obseruauit, primis statim annis sui Imperij legem latam à Theodosio esse de bonorum petitionibus sublatis. Indicat id subscriptio Cōsulum in illa Cōstitutione. Quid enim? Audiebat Theodosius quod Ammianus Marcellinus lib. xvi. posteaquam dixit in castris Imp. Constantii per simulationem tuendæ Maiestatis multa infanda perpetrata fuisse, ita scripsit: *In flabant has malorum Ciuilitum buccinas, Potentes in Regia, ea re, vt damnatorum bona petita suis accorporarent.* Ergo vt his malis & insidiis occurreret Theodosius, tempestiue, quod dixi, edixit, vt inhiberet inuerecundam (sicuti in sua Constitutione loquitur) petentium inhiationem: sicuti & Theodosius alter altera sua non dissimili

mili lege professus est, sese stirpitus eruere velle omne semen hominum alienas fortunas appetentium: proptereaque etiam puniendos esse Palatinos Officiales, qui tales petitiones instruerent.

An non Galliā interest, & te, qui Consilio Regio præes, hæc quoque non ignorare, & Theodosii exemplum legemque hanc audire? Verum quis erit finis, si quicquid & in Theodosio laudandum est, & in te, si imiteris, laudabitur, commemorare velim? Illud nunc tam cupide audies, quam ego lubenter prædicabo, quòd Pacatus in Epilogo exclamat, Illum fuisse Principis Valentiniani Vindicem & Restitutorem, & propterea veluti Patrem.

Fuit certe excellens illa Theodosii fides, qui non tam sibi, quam Valentiniano Iuniori collegæ suo, vincere voluit. Fuit hæc rara quædam Iusticia continentiaque Victoris. Sed maius quippiam est, quod Ambrosius in ea etiam laudat Epist. xxxiiii. Nam Theodosium imprimis laudat, quod non solum (vt loquitur) Regno reddiderit Valentinianum: verum etiam (quòd amplius esse ait) fidei & pietatis disciplina eum instituerit. Sed nisi & id fecisset, quorsum vicerat? Quidni enim patiatur, Maximum, pulso Valentiniano regnare, potiusquam cæso Maximo Valentinianum illum, siquidem qualis, cum pelleretur, erat, maneat? dico Arrianorum patronum, fidei & pietatis hostem, errore licet & imperitia fortasse talis esset. Neque tamen Theodosius hoc beneficio contentus, curam Reipub. Imperiique Occidentalis reiecit in eius principem Valentinianum, quem suo solio restituerat. Imò

verò nihil egisse se sensit, nisi si manum admoueret
 necessaria (vt vocatur) reformationi, neque Reipub.
 modo, sed & Ecclesiæ: cùm vereretur, ne Valentinia-
 nus negligentior esset. Et verò si Maximus ipse legi-
 bus Romam missis videri voluit vindex publicæ di-
 sciplinæ, vt Ambrosius ait: multò magis Theodosius
 is esse debuit victo Maximo: neque, quia Maximi A-
 cta rescissa sunt, propterea non debuit imitari Theo-
 dosius, si quid recte & præclare ille instituerat. Certè
 historia Ecclesiastica recitat, quædam Theodosii, po-
 steaquam de Maximo triumphasset, edicta præclara
 aduersus turpes quasdam & vitiosas consuetudines,
 quæ Romæ inualuerant. Ego addo Constitutiones
 Theodosianas, quæ in Codice extant, datæ Romæ Ti-
 masio & Promoto Cols. hoc est, eo post victum Maxi-
 mum anno, de quo nunc ago. Et vt vno verbo dicam
 quod primum & maximum est, dico Sozomenum
 historiæ Ecclesiasticæ optimum scriptorem liquido
 testari, Theodosium, posteaquam Romæ de Maximo
 triumphasset, res Ecclesiasticas in Italia recte consti-
 tuisse. Non est expressum, qualis illa fuerit Constitu-
 tio. Sed non dubito, quod in suo Oriente primis sui
 Imperii annis Thodosius fecerat, Ecclesiæ causa:
 quodque in suo Concilio Constantinopolitano decer-
 ni curarat: & denique quod ipse edixerat, in L. cun-
 ctos populos C. de summa Trinit. multo magis Ro-
 mæ id repetiisse, & talem suam legem opposuisse im-
 pio Edicto Iustinæ, & insidiis Concilii Ariminensis.
 Ac ne quis miretur, Theodosium tam constantem &
 assiduum vindicem religionis fuisse, dico ne quidem

cum moriebatur, hanc curam abieciſſe. Imò Ambroſius teſtis eſt, eum, cùm animam ageret, magis de Eccleſiæ quàm de animæ ſuæ ſalute ſollicitum fuiſſe. O Regem Chriſtianiſſimum! Ego quidem certè non poſſum non inculcare, nullam alioqui eſſe ſalutarem victoriam, nullum triumphum glorioſum, niſi ſi finem triumphi & fructum victoriæ videamus in Reip. meliori aliqua conſtitutione. Nam quorſum alioqui, aut hoſtes vincimus, aut de iis triumphamus, ſi hoſtibus meliores non ſumus? vel Reip. melius quàm illi, non conſulimus? An bellando & vincendo illud ſolum appetimus, quod olim Pyrrhus Cynæ ſuo ſtolidè reſpondit, quærenti, quorſum tantum in bello laborum & periculorum? Atqui Cynæ ſapienter replicauit, ſi vita aliqua Sardanapalica, finis eſt victoriæ, poſſe tam indignam voluptatem ſine armis aut bello facile parari. Quin potius hoc eſt à viciis & ſeipſo vinci, poſteaquam hoſtes vicerimus. Et quid tandem aliud dixerim, cùm Themiftoclem ipſum poſt Perſicas victorias lego voluptatibus diſſluentem, & curru, quem meretrices nudæ per medium forum trahebant, inſidentem? An ſi talem hodie picturam viderimus, non exhorreſceremus? an non deploraremus, eò recidere potuiſſe talem tantùmque Ducem? Equidem fateor & Theodoſium, paulò poſt ſuum de Maximo triumphum (nam tempus in hiſtoria diligenter notaui) præcipiti quadam iracundia, & quodam quaſi furore victum, cùm in Theſſalonicenſem multitudinem carnifices immiſit, commiſiſſe quod vix ipſe Maximus Tyrannus in Gallia commiſiſſet. Verùm, vt pœnitent-

tia hanc vitæ suæ labem deleuit, sic etiam documento fit, vt magis sibi caueant, qui triumphant. Iussus est ab Ambrosio, antequam absolutionem impetraret, legem, quæ etiamnum extat, ferre, ne Iudices statim obtemperent mero Imperio Principis in aliquem animaduerti iubentis: & hac sua lege reprimi se postea passus est, cùm in multitudinem Antiochenam, seditionis cuiusdam ream, incanduisset. Nam & deprecatione Flauiani optimi Antistitis Antiocheni facile placatus est. Sic igitur ab eo victus bene triumphauit.

Sed vt quod de Themistocle dixi, magis caueatur, an non etiam opere præcium est, grauem & verecūdā admonitionem sapientissimi adolescentis Scipionis Africani ad Masinissam Regem, socium suum, quem captiuæ mulieris forma vicerat, audire? *Temperantiam* (inquit ille apud Liuium lib. xxx.) *& continentiam libidinum ad ceteras tuas eximias virtutes, Masinissa, te adiecisse velim. Nam non est (mibi crede) tantum ab hostibus armatis etati nostra periculi, quantum ab circumfusis undique libidinibus. Qui eas sua temperantia frenauit & domuit, multò maius decus maiorēque victoriam sibi peperit, quàm nos, Syphace victo, habemus, Vince animum: caue, deformes multa bona, uno vicio, &c.*

Vt autem hæc admonitio, quæ excepta ex ore adolescentis Scipionis non potest non esse gratissima, gratior etiam fit: ecce, ab Rege Roberto illo tuo Andegauenfi (cuius & paulo ante memini, & magis paulò post meminero) consignata & consecrata quoque est bonis versibus, quos ille abs suo Poeta Scipionem Africanum describente componi iussit & composi-

tos laudauit:

Non hostis in armis

Obuius, aut flammis resonans undantibus Aetna,

Euhoica non sic fundo grauis aestus ab imo

In cumulos surgentis aquae metuendus, ut ista est,

Turba voluptatum, quae circumfusa tenet nos.

Præcipue tamen hac nitida suspecta luuenta

Pestis, quae aetati prætendit retia nostra.

Minus verò Theodosius ab illecebris huius voluptatis sibi metuebat, quia etiam adolescens eas domuerat. Nam &, (vt transeam ad alteram Pacatianæ orationis partem, quæ prior est,) hinc Pacatus orditur laudes Theodosii, & eius adolescentiam talem describit, vt in eam intueri Principes adolescentes, valde vtile sit. Tum verò reliquas eius virtutes ita laudat, vt perfectum in Principem, hoc est, optimum maximum, effingere voluisse videatur. Quid dicam, rarum hoc exemplum esse & admirabile? Flavius Vopiscus in suo Aureliano, *Ego (inquit) à patre meo audiui, Diocletianum Principem, iam priuatum dixisse, Nihil esse difficilius, quàm bene Imperare.* Cur hoc ille diceret, causas etiam exposuit: sed experientia magis probat. Neque tamen esse aliquid impossibile, Pacatus in Theodosio ostendit. Neque quia tam rari olim fuisse dicuntur boni principes, vt quidam (sicuti refert idem Vopiscus) dixerit, omnes in vno annulo describi & depingi posse, propterea fingendus aliquis fuit, qui nunquam reuera fuerit: sicuti fingitur idæa perfecti oratoris. Vere enim dicere licet, Theodosium proximè ad eam excellentiã accessisse, si quis vnquam princeps in Rep. Christiana ad

eam accesserit. Et tamen interea utile est simul intelligere, hominem fuisse, humanis quoque viciis obnoxii. Quod quidem Deus plane ostendere voluit, cum passus est, eum, ut iam dixi, in vindicando tumultu Theffalonicensi intemperanter committere, quod publica deinde pœnitentia vix expiari potuit. Cùm ita rueret Theodosius, casus profecto fuit horribilis. Sed utilis tamen est, ut discant principes sese esse homines. Legimus quidem in Pacato, ut in eius seculi scriptoribus & legibus, per sepe fieri mentionem adorationis cuiusdam, quæ principibus, quorum & numen quoddam esse fingebatur, deferebatur. Sed ut non omnino excuso talem vel consuetudinem vel orationem illius seculi, sic etiam profiteor, tam rem non fuisse intemperantem, quàm verba præferunt, Sed neque non agnoscenda est, qualis Rhetorica sit in Pacati panegyrico, qui est encomiasticus, repetito quodam à Grecis exemplo, ut nomine ipso: cum & nostri suos principes ambizioso quodam præconio certatim laudare vellent, sed tamen eo modo & more, ut hyperbolicæ illæ laudes intelligerentur esse quædam ad virtutem blandæ cohortationes: & qui tam valde laudabatur, interea verecundè tacitèque admonerentur sui officij: ut quales esse dicebantur, tales se esse debere, si nondum essent, intelligerent, qualescunque deberent esse, audirent. Et verò effusa illa Principum laudatio, abs Gnathonica assentatione aliena non fuerit, nisi si eius generis quædam philosophica parænesis inesse intelligatur: & Platoni alioqui subscriberè, qui Rhetores, Parasitis similes esse ait. neque negaüero nihil

fore putidius eius generis aulicis palponibus: nihil etiã perniciosius. Inflãt enim & infatuãt miseros principes. Sed Theodosius non erat aliquis Thraso, qui talibus mancipiis delectaretur. Imo verò de illo loquens Ambrosius, *Dilexi (inquit) virum, qui magis arguentem, quã adulantem probaret*, Sic illi fortasse fuit hoc Pacati Panegyrico gratior illa Ambrosiï de pœnitentia Concio, qua paulò post grauiter castigatus est, cùm deliquisset. Saltem dicam Pacati orationẽ eo animo legi posse & debere quo legitur ipsius Ambrosiï oratio funebris, de Theodosio: tametsi verecundior fuerit mortui quã viuẽtis laudatio. Siquis obiiciat Panegyricis, quod Cicero & Liuius scribunt, funebris orationibus historiam factam esse mendosam: respondebo, ipsum Pacatum tamen tam suis affectibus hic non indulgisse, vt etiam bonæ fidei, veritatis, ingenuitatis obliuisceretur. Nam & suam hanc orationem hac clausula concludit: *A me fidem sumet historia.*

Ergo & ex multis Theodosi virtutibus, quas Pacatus laudans ad imitationem aliis principibus proponit, iuuat nunc illam imprimis commendare, qua Theodosium, vt veracem, & qui verba dare nesciret, & ab omni ventosa mendacique vanitate alienus esset verissime grauisimẽque laudat. Legerat, quod Mamerthinus Consul in suo ad suum Imp. Iulianum Panegyrico, *Seruile (inquit) vitium est, mendacium: cùmque mēdaces homines aut inopia aut timor faciat: Imperator, qui mentitur, fortunæ suæ magnitudinem ignorat.* Itaque vanitate futili minui Maiestatem, Principes semper meminerint, qui suam minime minui vellent, meritò-

que id nolunt. Sane Gregorius Nazianzenus, cum non dissimilem, quam Mamertinus sententiam edat, tamē tam ab illa laude Iulianū illū abfuisse significat, quam Mamertinus fingit proxime ad eam accessisse. Sed an Mamertinus vanitatem accusans, vanitatis argui possit, non quæro. Saltem cum ingenuitatis veritatisque studium laudauit in Theodosio Pacatus, vere locutus est: & qui sciunt, *Frâcicè loqui*, idē olim fuisse, quod ingenue loqui, nihilque fingere, optabit Frâcos veteris huius suæ gloriæ esse memores.

Sed & quod Pacatus in Theodosio prædicat de amicitia sincere seriōque exulta, eiusdem generositatis est, neque minus Principibus inculcandum: repetitum autem videtur ex Plinii Panegyrico: cuius verba cum Pacati verbis conferre iuuat. *Iam* (inquit Plinius ad Imp. Traianū) *& in priuatorū animis exoleuerat priscū Mortalium bonum, Amicitia: cuius in locum migrauerat affectationes, blanditiæ, & peior odio, amoris significatio. Etenim in principum domo nomen tantum amicitiae inane irrisumque manebat. Tu hanc pulsam & errantem reduxisti, &c.* Maius quippiā effeceris, si reuocare & reducere nunc possis fugatam & exulantē, imitatus quod & à Theodosio in eo genere factum olim esse audies. Neque vero minus laudabis, quod eum quoque obseruasse Pacatus ait, in Magistratibus certo iudicio mandandis: neq; laudabis modo, sed etiam imitaberis. O rem tam sæpe laudatam, quam iam pridem frustra expetitam. O legem tam hodie necessariam, quam nimis impudenter & indigne reiectam. Qua potuit vel ipse Maximus miseram Galliam, cui incubabat, indigniori iniuria

ri iniuria pessundare? Numquámne Gallia rursus dicere poterit, quod & de temporibus filiorum Theodosii cecinit Claudianus,

Cumque suo demens expellitur Ambitus auro,

Non dominantur opes, non corrumpentia sensus

Dona valent: emitur sola virtute potestas.

Sed frustra & inepte molestus fuero, si quam omnes boni frustra iamdiu deplorant horum temporum veluti fatalem in Magistratum turpi nundinatione miseriam, longiori querimonia persequar. Illud modo mihi liceat, vt quid nō multo ante Theodosium similiter fecerit Imp. Iulianus, quem Gallia gubernatorem habuit, & quid ante eum fieret, magis intelligatur, obtestari, vt relegatur Mamertini Consulis Panegyricus ad illum Iulianum. Tum verò patiar vt meæ querimoniæ obiiciatur, quod Flavius Vopiscus in Aureliano scripsit. *Factum est (inquit) vt iam diuitiarum sit, non hominū Consulatus. Perierūt casta illa tēpora, & magis peritura sunt.*

Age verò, fatalis huius mali oblitus, transeo ad alteram, quam ad te referre institui, veteris tuæ Galliæ Orationem de scholis, hoc est, à Pacati Theodosio ad Eumenii Cōstantium. Et tamen abs Theodosio quoque eiusque collega Gratiano repetere licet, quod eo nos veluti manuducat. Nam & Imp. Gratianus valde etiamnum adolescens, & ea, qua tu nunc es, ætate, primisque statim sui Imperii annis, vt eius fundamenta firma & diuturna iaceret, edixit ad Antonium Præfectum Prætorio Galliarum, in omnibus Galliæ Metropolitibus excitanda alendaque esse studia litterarum: estque hoc Rescriptum relatum in Theodosianū Co-

dicem Constitutionum. Et de ipso Theodosio, quod Pacatus præterierat, scripsit Aurelius Victor, Eum amasse simplicia ingenia, & admiratum esse erudita, sed innoxia. Rectè profecto & sapienter: cum sensit esse quandam eruditionem noxiam & prauam, quæ odio digna sit. Sed doctrinam liberalem & ingenuam & cum virtute coniunctam, quicumque vel odit, vel non admiratur & colit, tam barbarus est, vt belluam esse dixerim, non hominem, nedum principem: tamque hostis mihi videtur humani generis, quam qui solem de mundo tollere vellet. Possem holographam Theodosii ad Ausonium epistolam laudare, testem Theodosianæ erga literas bonas siue obseruantix siue reuerentiæ. Verum nunc Constantii Cæsaris sacram Epistolam, & Eumenii de ea Orationem, agentis de restitutione scholæ Augustodunensis, hoc est, veteris in tua Gallia Academix, potius laudare coram te instituo, vt eam legens, & quæ ad eam de hac causa dici præterea possunt, audiens ab iis, quos sapientes habes monitores, facile, vel me tacente, sentias, qua gratiarum actione, quo præconio, celebretur præclarum de instauratione Andegauenis tuæ scholæ, præsertim civilis, consilium tuum: quo quidem & tu iacies noua quædam fundamenta Reip. in integrum restituendæ, & excitabis quoddam eorum, qui eam defendent atque tuebuntur, fœcundum seminarium. Credo equidem, statim atque audies Epistolæ illius Cōstantianæ principiū, *Merentur hoc Galli nostri, &c.* si intellexeris, cur & quorsum id dicatur, & quid dici hodie debeat, commoueberis. Sed quod de Constantio Cæsare,

cuius exemplum tibi commendo, quærere poteris, in re præfenti tibi melius exponet bonus anagnostes: & vt magis id placeat, adiiciet, quòd Aurelius Victor olim scripsit, Constantinum magnum, paterno (credo) exemplo commotum, nutriisse artes bonas: vt & ea laude, non minus quàm rerum gestarum gloria, magnum fuisse scias: & cum eius patrem Constantium, Galliæ suæ, quam rectè regebat, amabilem fuisse audies ex Eutropio, intelligas, causam fuisse, quam dixi: & quod Vopiscus narrat Gallicanas Druidas Imp. Aureliano prædixisse, Claudii posterorum nomen in Repub. clarius futurum esse, quàm cuiusdam fuisset, merito ad nostrum Constantium, referri. Erat quidem certe Cæsar tantum, non etiam Imperator, Imperantibus Maximiano & Diocletiano Augustis. Sed vt tantò admirabilior fuit illius sapiëntia & felicitas, qui sub talibus dominis maioribus potuerit Prouinciã suam bene & sancte regere, & sanguinariam tempestatem aduersus pietatis & religionis Christianæ professores toto orbe tunc excitatam, à Gallia auertere: sic tanto laudabilior eius fuit totius Reipub. procuratio bene temperata. Illud vero nunc vrgeo: Neque de recepta Britannia Batauiæ, Imperiòque Rom. restituta, neque de victoria Lingonica repressisque & profligatis Barbaris in eo Galliæ limite, neque de castigatis in media Gallia seditiosis Bagaudis, tantum laudis reportasse Constantium, quantum ex literarum ludis studiisque liberaliter excitatis atque restitutis. Cùm enim Augustodunum, nobilissimam Vrbem Heduarum, cuiusdam Batauicæ (vt ait Eumenius noster) re-

bellionis latrocinio euerfam erigeret, sensit nihil agi, nisi si & scholam, quæ non modo auditorii ruina, sed & interitu optimi doctoris, conciderat, attolleret. Quid? Legisse potuerat, quod & olim Cor. Tacitus scripserat, illic nobilissimam Galliæ sobolem operam dedisse studiis liberalibus. Iudicauit ergo minime bonum Galliæ gubernatorem se fore, si illam veterem studiorum sedem non conseruaret, tueretur, instauraret. Iudicauit etiam, in eius ruina extare funestissimū quoddā portentum & tristissimum prodigium, quod denunciaret impendentem ruinam totius Reip. Id enim iam pridem grauiter prædixit sapientissimus & antiquissimus scriptor Herodotus, tanquam Vates quidam, testatus, Deum euerfionē Rerump. prænunciare tali signo, tanquam prognostico. Ergo Constantius, vt tale tantumque malum auertat, statim occurrit: nihilque antiquius habet cura bonarum literarum, & restitutione studiorum. Et quidem in ea Eumenius potissimum tria prædicat: dico talem tantamque fuisse huius rei curam, vt ne bellorum quidem occupationes eam infregerint: & honorarii duplicatam fuisse liberalitatem in tantis alioqui ærarii angustiis: & denique amplitudinem honoris atque dignitatis Magisterio scholastico delatam esse, quæ Palatino deferebatur. Imprimis ergo tibi inculcabitur, quod Eumenius ipse imprimis obseruari vult, Constantium maximis bellis distractum, in mediis etiam castris, talem tantamque studiorum curam gessisse. Quod vt magis admireris, reputabis, non modo, quod iam antea indicatum est de Britannæ Batauiæque re-

bellione, cuius contundendæ difficultas diu Constantium exercuit, sed & ipsius Gallia: tumultuantis domesticas seditiones, cum rustici illi Baucadæ vel Bagaudæ (vt vocabantur) cælum teræ miscerent (quam seditiosorum hominum colluuiem, eodem nomine, in eadem Gallia, ducentis prope annis post Constantium, etiamnum insaniisse, ex Saluiani Malsiliensis lib. v. de prouident. didici) & denique Barbarorum fines Gallia: vndique incurfantium vim (nã omnes Barbaras nationes vniversæ Gallia: excidium eo tempore minabantur, vt ait Panegyricus Maximiano dictus) Et verò, ne longius discedam ab Augustoduno Hedudorum, de cuius Schola restituenda agit Eumenius, meminerimus, prope Vrbe[m] Lingonicam, Constantium innumerabilibus hostium & Barbarorum millibus obsessum & prope oppressum fuisse, vt Eutropius narrat. Eo tamen tempore nihil eum remisisse de sua cura instaurandæ scholæ Augustodunensis, quis non & mirabitur & laudabit? De liberalitate quid dicam? Vereor ne fidem excedat, quod Eumenius narrat, iussisse Constantium numerari quotannis professori sexcetera festertia. Nã hæc summa estimatur duodecim millibus aureorum nostratium. Verùm ex temporum nostrorum barbara & illiberali conditione nõ est estimanda vetus conditio Gallia:.

Liberalitatem vero Constantii talem tantamque etiamnum hac in re tunc fuisse, rursus magis atque magis admirabimur, si reputemus, quàm esset bellicis sumptibus exhaustum ærarium, & quam tamen Constantius ad id replendum Prouinciam suam non ex-

hauriret: vt qui publicas opes in vsu fuorum ciuium esse, quàm includi in Fisco mallet, & propterea non tam huic, quàm eorum diuitiis & commodis, consulere, sicuti scribunt Eutropius & Eusebius.

Neque tamen in pecunia tantum numeranda consistit eius cura, vel honor, quem literatis studiis detulit. Imo vero ex suo sacro Consistorio repetit, quem præficiat Scholastico auditorio. Sic enim Eumenium sacrae memoriae Magistrum hic audies, salua dignitate & duplicato honorario, præfici Professione. Qui nescit, Magistros sacrae memoriae fuisse, qui & olim dicebantur & nunc dicuntur Magistri libellorum, ignorat verba legum. Quidni vero Magistrum sacrae memoriae in Palatio, simul in Schola professorem fuisse dicemus, cū & Leges ipse tan dē Professores donarint Comitua primi ordinis (vt vocant) & Vicaria illa dignitate, quæ iis, qui prouincias rexerant, deferebatur. Erant enim, qui tunc vocabantur Vicarij, maiores Præsidibus Prouinciarum, cum quidem ita dicebantur, qui vice Præfectorum Prætorio à Principe mitterentur ad gubernandam aliquam dioccesim multarum Prouinciarum. An id Gallia nunc miratur? Meminerit ipsos olim suos Druidas præfuisse professionibus artium, vt gubernandæ Reip. sciâtque platonem voluisse Rerum publicarum Rectoribus mandari, vt Magistratus, sic & Magisteria artium: quòd hoc sit præstantium in Rep. seminarium, in quo plantæ & stirpes tantò excellentiores futurae sunt, quantò nobiliores & honorabiliores fuerint, qui iis excolendis præficerentur.

Hic, cum sentiam aliquid esse causæ, cur tibi gratias agam, etiam cogor, maiori obtestatione te urgere, ut cum de professoribus Iuris agetur in Gallia, magis atque magis hoc agas, ij demum ut sint, qui maiestatem non minuunt ipsius Iurisprudentiæ, neque togatæ Gallia opprobrio sint. Conquestus est paulò post ætatem Constantij Mamertinus Cõsul. in suo ad Imp. Iulianum panegyrico, iuris scientiam sic euiluisse, ut libertinorum hominum esse artificiũ diceretur. Quid nunc diceret, si quosdam tãquam Mediastinos seruos opifices videret in nescio quo Megalopoleos ludo prostare, ut Iurisprudentiam constuprent, & quia Dupondij sunt (sicuti olim vocabantur) eam faciant (ut loquitur vetus poëta) quadrantariam? Imo verò aut aboleatur iuris interpretandi professio, aut iis demum mandetur, qui eam sustinere pro sua dignitate possunt: ne decus Togatæ Gallia, quæ gloriari potest, sese aliis Gentibus in hoc genere facem prætulisse, & Iuris interpretes Professorésque dedisse, qui illam primi excoluerint, nunc aut imminuatur aut inquinetur impudentia & indignitate quorundã nugatorum, falsis etiam insignibus (ut verbo legis utar) vrentium, ut in alienam spartam inuadant. An Iurisprudentia tam indigne læsa, violata, interpolata, magnum aliquem vindicem non appellaret? Equidem cum Constantii Epistola sacra possem hic coniungere quæ in libris legum & Codice Constitutionum leguntur Edicta, Senatus consulta, Rescripta de Professoribus. Sed hanc causam aliàs agere licebit in Prætorio tuo. Interea mihi fas sit, obiter laudare quod non minus est quàm

Constantij, liberale Rescriptum Athalarici Gothorum in Italia Regis, & extat in Cassiodori Commentariis. Dico illum Athalaricum etiamnum puerum: sed qui partim consilio Imp. Iustiniani nostri, partim tutela optimæ & sapientissimæ & doctissimæ matris suæ Amalafunthæ regebatur. Eius autem meminisse non possum, quin confitear, quod deplorandum est, cū Gothorum quidam proceres nimium barbari, pupillum hunc Principem optimæ & maximæ spei abs matris custodia & literatorum consortio auulsissent, clamitantes Gothorum Regem à literis alienum esse debere: voluptatibusque impuris immerfissent: luxu perditum extinctumque statim periisse. Sed cur id dissimularem, cū & operæ precium sit te ex Procopio talem historiam audire?

Redeo ad Eumenium, ut præmoneam, quod valde obseruandum est, ex eo te discere posse, Cōstantium Cæsarem, honoris causa, etiam dictum esse, antiquo verbo, *Principem Iuuentutis*: credo, propter Principale curam Iuuenilis institutionis. Hic autē ille Titulus est, quo & te ornare vellet Academia tua: & tu, Princeps militiæ, Dux & Imperator Regii exercitus, & simul Princeps sacri Senatus, cum Regio Consilio preffis non recusabis. Non enim nulla est gloriæ accessio ex tali Principatu. Scio sic olim dictos esse adolescentes Cæsares, qui præfuerant ludicro certamini Equestrium turmarum: quem Troianum Iuuentutis ludum vocabant. Sed scio etiam postea placuisse, ut Cæsares nondum Augusti, propter rem præclare & fortiter gestam sic appellarentur: sicuti olim Duces in bello propter

pter insignem victoriam dicebatur Imperatores. Scio denique Constantium, etiam in toga, propter eam, quam dixi, causam, cumulatam esse hoc agnomine. Quidni & nos hoc exēplo tuis id quoque Titulis accedere non optaremus? Non ingero inuidiosum illum versiculum *Cedant arma togæ*. Sed quis mihi non ignoscat, si togatæ Iuuentutis Civilem Institutionem non minus quam Castrensem disciplinam, Principi sapienti non minus quam forti, curæ esse debere dicam, qui etiam profitear hanc curam Principalem, acerrimum fore calcar & veluti classicum ad inflammanda, quæ languent, studia? Vetus est illud Plinii de veteri agrorum vbertate loquentis: *Olim manibus Imperatorum, colebantur agri, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore*. Quid multis? Ex Eumenio nostro audies, Constantium non modò principem Iuuentutis dici, sed & patrem ingenuæ sobolis suarum Galliarum, quia eius studia adiuuabat sicuti & Plinius Traianum vocabat parentem publicum. An minus gloriosum id fuerit, quàm dici Patrem patriæ?

Quacunque se parte tibi vel Constantius vel Theodosius sistet & ostendet, semper aliquod exemplum, in quod intuearis, & aliquem semper ad gloriam gradum, quo altius euadas, ostendet. Faciam breuius: ecce in Eumenii Oratione leges Romani cuiusdam Ducis magnitudinem instituisse Templum virtutis & Honoris: & quidem aliunde intelliges ita constructum fuisse, ut in ædem Honoris non nisi per Virtutis, aditus esset: meminisseque potes, in Comitatu fratris Regis, Baionensique congressu, ante annos minime multos,

tuis signis appictam illius templi effigiem prælatam esse cum suo Symbolo & hac inscriptione *HAC ITR*. Ergo iam scito & Theodosium & Constantium, de quibus hæcenus dixi, & Maiores illos tuos, quorum te exempla excitare quoque possunt, (vt The mistoclé adolescentem non patiebantur dormire trophæa Miltiadis) tibi tale Iter ingresso & eorum vestigiis insistenti, certatim acclamare, modo illud,

Maeste noua virtute puer: sic itur ad astra.
modo istud,

I decus, in nostrum: felicibus utere ceptis.
Sed & istud,

I bone, quo virtus tua te vocat.

Non enim aut fatiari aut fatigari possunt in hac cohortatione inculcanda.

Senties tu quidem tale iter ingressus, hac præsertim ætate, multas tibi obstare Circes & Sirenes: multoque tuæ gloriæ insidiari, hostes virtutis, vt in distorta diuerticula abducant, qui virtutem numquam nepictam quidem viderunt: & propterea ne quidē quid honor verus sit, sciunt. Sed tales aduersarios feriet vetus hæc imprecatio,

Virtutem vt videant, intabescantque relicta.

Non recito præcepta, quibus & Cōstantius Cæsar filium suum Constantinum, effecit magnum, & Theodosius, adolescentes suos collegas, Gratianum & Valentinianum communiit. Sed quæ filiis suis etiamnum pueris, Honorio & Arcadio (o Catechesim sæpe inculcandam adolescentiæ iuniorum Principum) inculcavit: Claudianus tam suauiter expressit elegantissimè

mis versibus, vt nimis fastidiose delicatus futurus sit, valde etiam à virtute & vera gloria auersus, qui tale sibi carmen occini noller.

Nunc igitur pro coronide memoriæ Theodosianæ fas mihi sit tibi ad attentionem excitato recitare diuinum Theodosii tui veluti de cælo tonantis, ad Honorium filium Sermonem, quem tanquam oraculum, quod ad te quoque refertur, religiose excipies.

DIVVS THEODOSIVS AD HONORIVM
FILIVM.

*Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset
Charè Puer, terris que procul venerandus Eois
Barbarus Arsacio consurgeret ore Thiaras,
Sufficeret sublime genus, luxúque fluentem
Deside, nobilitas posset te sola tueri.*

*Altera Romanae longe rectoribus aula
Conditio: VIRTUTE decet non sanguine niri,*

*Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:*

*Si metuis, si parua cupis, si duceris ira,
Seruitij patiere iugum, tolerabis iniquas*

*Interius leges: TVNC omnia iure tenebis,
Quum poteris rex esse tui: procliuior vsus*

*In peiora datur, suadetque licentia luxum,
Illecebris effrena fauet: TVNC viuere caste*

*Asperius, quum prompta Venus: tunc durius ira
Consulimus, quum pœna patet. sed comprime motus*

*Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentémque domet respectus honesti.*

Hoc te præterea crebro sermone monebo,

BALDVINI

Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas : cunctis tua gentibus esse
Facta palam , nec posse dari Regalibus vsquam
Secretum vitiiis : N A M lux altissima fati
Occultum nil esse finit , latebrásque per omnes
Intrat , & obtrufos explorat Fama recessus .

Sis pius in primis , N A M quum vincamur in omni
Munere , sola deos æquat clementia nobis .
Neu dubie suspectus agas , neu falsus amicis ,
Rumorúmve avidus : qui talia curat , inanes
Horrebit strepitus , nulla non anxius hora .
Non sic excubia , nec circumstantia pila ,
Quam tutat ur amor . non extorquebis amari .
Hoc alterna fides , hoc simplex gratia donat .
Nónne vides operum quo se pulcherrimus ipse
Mundis amore ligat ? nec vi connexa per æuum
Conspirant elementa sibi ? qui limite Phæbus
Contentus medio , contentus luctore pontus ,
Et qui perpetuo terras ambitque vehitque ,
Nec premat incumbens oneri , nec cefferit aer .
QVI terret , plus ipse timet : fors ista tyrannis
Conuenit , inuideant claris , fortésque trucidant ,
Muniti gladiis viuant , septique venenis
Ancipites habeant arces , trepidique minentur .

Tu ciuem patrémque geras , tu consule cunctis :
Nec tibi , nec tua te moueant , sed publica vota .
In commune iubes si quid , censésque tenendum ,
Primus iussa subi : tunc obseruantior æqui
Fit populus , nec ferre vetat , quum viderit ipsum
Auctorem parere sibi : COMPONITVR orbis
Regis ad exemplum : nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, quàm vita regentis:
 Mobile mutatur semper cum principe vulgus.
 His tamen effectis, nec fastidire minores,
 Neu pete præscriptos homini transcendere fines.
 INQVINAT egregios adiuncta superbia mores.

Non tibi tradidimus dociles seruire Sabæos,
 Armenia dominum nec te præfecimus oræ,
 Nec damus Assyriam tenuit quam fœmina gentem:
 Romani, qui cuncta diu rexere, regendi,
 Qui nec Tarquinij fastus, nec iura tulere
 Cæsaris. annales veterum delicta loquuntur,
 Hærebunt macula. quis non per sæcula damnat
 Cæsareæ portenta domus? quem dira Neronis
 Funera, quem rupes Caprearum tetra latebit
 Incesto possessa seni? victura feretur
 Gloria Traiani, non tam qui Tigride victo
 Nostra triumphati fuerat prouincia Parthi,
 Alta quod inuectus stratis Capitolia Dacis,
 Quàm patriæ quòd mitis erat: Nec desine tales
 Nate sequi: si bella tonent, prius agmina duris
 Exerce studiis, & seuo præstrue Marti.
 Non brumæ requies, non hybernacula segnes
 Eneruent torpore manus: ponenda salubri
 Castra loco, præbenda vigil custodia vallo.
 Disce vbi densari cuneus, vbi cornua tendi
 Aequius, aut iterum flecti, quæ montibus aptæ,
 Quæ campis acies, fraudi quæ accommoda vallis,
 Quæ via difficilis, fudit si mœnibus hostis,
 Tum tibi murali libretur machina pulsu,
 Saxa rotet præceps aries, prætectæque portas

BALDVINI

Testudo feriat, ruat emersura iuuentus
 Effossi per aperta soli, si longa moretur
 Obsidio, tum vota caue secura remittas,
 Inclusum ve putes: **M V L T I S** damnosa fuere
 Gaudia, dispersi pereunt, somnoque soluti.
 Sapius incauta nocuit victoria turba.
 Neu tibi Regificis tentoria larga redundant
 Deliciis, neve imbelles ad signa ministros
 Luxuries armata trahat: neu flantibus austris
 Neu pluuiis cedas, neu defensura calorem
 Aurea summoueant rapidos umbracula soles:
 Inuentis vtare cibus, solabere partes
 Aequali sudore tuas: si collis iniquus,
 Primus ini, sylvam si cedere prouocat vsus,
 Ne pudeat sumpta quercum strauisse bipenni.
 Calcatur si pigra palus, tuus ante profundum
 Prætentet sonipes, fluuios tu protere curru
 Hærentes glacie, liquidos tu scinde natatu,
 Nunc eques in medias equitum te confere turmas,
 Nunc pedes assistas pediti: tum promptius ibunt
 Te socio, tum conspicuus gratiusque feretur
 Sub te teste labor. Dicturum plura parentem
 Voce subit. Equidem, faueant modo numina cæptis,
 Hæc effecta dabo: nec me fratrique tibi que
 Dissimilem populi commissaque regna videbunt:
 Sed cur non potius, verbis quæ differis, vsu
 Exuperior? gelidas certe nunc tendis in alpes:
 Duc tecum comitem, figant sine nostra tyrannum
 Spicula, pallefcant nostro sine Barbarus arcu.
 Italiæmne feram furis prædonis acerbi

Subiectam? patiar Romam seruire clienti?
 Usque ad eone puer! nec me polluta potestas
 Nec pia cognati tanget vindicta cruoris?
 Per strages equitare libet, da protinus arma:
 Cur annos obijcis, pagnæ cur arguor impar?
 Aequalis mihi Pyrrhus erat, quum Pergama solus
 Verteret, & patri non degeneraret Achilli:
 Denique si princeps castris herere nequibo,
 Vel miles veniam. Delibat dulcia nati
 Oscula, miratúsque refert: Laudanda petisti,
 Sed festinus amor: veniet robustior atas:
 Ne propera, necdum decimas emensus aristas
 Aggrederis metuenda viris: vestigia magnæ
 Indolis agnosco, fertur Pelleus Eoum
 Qui domuit Porum, quum prospera sæpe Philippi
 Audiret, letos inter fleuisse sodales,
 Nil sibi vincendum patris virtute relinqui.
 Hos video motus, fas sit promittere patri,
 Tantus eris, nostro nec debes regna favori,
 Quæ tibi iam natura dedit, sic mollibus olim
 Stridula ducturum pratis examina regem
 Nascentem venerantur apes, & publica mellis
 Iura petunt, traduntque fauos, sic pascua paruus
 Vindicat, & necdum firmatis cornibus audax
 Iam regit armentum vitulus, sed prælia differt
 In iuuenem: patiensque meum cum fratre tuere
 Me bellante locum. Vos impacitus Araxes,
 Vos celer Euphrates timeat, sit Nilus ubique
 Vester, & emisso quicquid sol imbuit ortu.
 Si pateant alpes, habeat si causa secundos

BALDVINI

Iustior euentus, aderis, partesque receptas
 Suscipies, animosa tuas ut Gallia leges
 Audiat, & nostros æquus modereris Iberos.
 Tunc ego securus fati, latiusque laborum
 Discedam, vobis utrunque regentibus axem.
 Interea misis animus dum mollior instet:
 Et que mox imitere legas, NEC desinat unquam
 Tecum Graia loqui, tecum Romana vetustas:
 Antiquos euolue duces, assuesce future
 Militiæ, Latium retro te confer in æuum.
 Libertas quæ sita placet, mirabere Brutum:
 Perfidiam damnas, Metij satiabere pœnis:
 Triste rigor nimius, Torquati despue mores:
 Mors impensa bonum, Decios venerare ruentes:
 Vel solus quid fortis agat, te ponte soluto
 Oppositus Cocles, Mutij te flamma docebit.
 Quid mora perficiat, Fabius, quid rebus in arctis
 Dux gerat, ostendat Gallorum strage Camillus.
 Discitur hinc nullos meritis obsistere casus,
 Prorogat æternam feritas tibi Punica famam
 Regule, successus superant aduersa Catonis.
 Discitur in quantum paupertas sobria poscit,
 Pauper erat Curius, reges quum vinceret armis:
 Pauper Fabricius, Pyrrhi cum sperneret aurum.
 Sordida Serranus flexit dictator aratra:
 Lustratæ licetore case, fascësque salignis
 Postibus affixi, collectæ consule messes,
 Et sulcata diu trabeato rura colono.

Hæc genitor præcepta dabat,

Hæc igitur est illa veluti Catechesis Theodosii iam

(vt dicebatur) Diui ad filium Honorium. Hæc præcepta sunt, quæ qui dabat, ea ipse iam obseruauerat: sicuti talem præceptorem exemplo & facto præiuisse ostendit Pacatus. Hæc oracula sunt, quibus & aures tuas circunsonare vtile sit, vt exempla sunt, quæ tuis semper oculis obuersari debeant: vt liceat & illud eiusdem Claudiani accinere,

Hos tibi virtutum stimulos, hæc semina laudum,

Hæc exempla dabat: non ocius hausit Achilles

Semiferi præcepta senis.

Verùm exempla requirens, in quæ intuearis, ecquid tam longe repeto vetustas imagines vel Constantii vel Theodosii, quæ tibi exhibeantur? Domesticas habes, quæ te magis etiam afficere possunt: dico ipsorum etiam Principum Andegauensium, tui sanguinis, eiusque familiæ, quæ cum multis aliis virtutibus laudibusque excellat, tum verò quatuor tanquam sibi propria decora verè & gloriose ostentare potest: dico, quia Regi suo Franco perpetuò fidelis fuerit, semper qui illi meruerit: quòdque aliarum gentium regno & diademate cumulata sit: neque in Gallia modò, sed & tota Europa, imò & toto orbe, suæ virtutis & fortitudinis, & rerum bello præclare gestarum trophæa crexerit. Postremo (quod primum esse duco) quòd artium & literarum curam patrociniùmque susceperit, Quid ergo, quid, si, vt Romani Imagines suorum Maiorum, eorumque vultus cera expressos ostentabant, & Ægyptii integra cadauera suorum, tanquam etiamnum spirantia crystallo includebant, vt spectanda darent sisterentque, nunc ex monumento, quod hic vi-

BALDVINI

des, eruatur Ludouicus I. Dux Andium, frater & vindex Caroli V. Regis Sapientis, qui mortuus quidem est in suo Regno Neapolitano, sed hic tamen est sepultus, vt in tuos oculos propius incurreret? Quid si & cum eo sistatur ille multò antiquior Carolus Princeps Andium, frater quoque & vindex fratris sui Regis S. Ludouici? qui etsi ante annos prope trecentos sepultus in sua Neapoli sit, tamen nunc tibi præsto esse putandus est. Qualia duo illi Horoes fortitudinis exempla tibi dabunt, cum se tibi ostendent? qualésque in iis (audebo dicere) Scipiones aspicias? Saltem alterum scies dici debere Africanum, alterum, Britannicum. Atque hic quidem oportune se tibi ostendet qualis fuit fratris sui Regis Legatus, in Rupella Anglis eripienda, & seditione Monpessulana comprimenda: ille, qualis erat, cum in Africa vltor fuit cædis sui fratris Regis, & in Ægypto, captiuitatis: cumque Italiam & Siciliam primus Principatui Andegauensi subiecit: & huius maiestatem, iure & titulo Regni Hierosolimitani (in quo & olim meminerat Comitem Andegauensem, generum Balduini, patrémq; alterius Balduini regis triumphasse) cumulauit, & imperium Germanicum recusans, Cõstantinopolitanum terruit, cuius diadema Imp. Balduinus illi detulit. En quales statim tibi dat sistitque Duces memoria tuorum? Et licet vtriúsque exitum audies tristem & infelicem fuisse, tamen is non obstabit, quin audias ab illis duobus, quos dixi, illud,

Disce puer virtutem ex me, verúmque laborem:
Addent & hæc fortasse

*Tu regere Imperio populos Henrice memento
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere subiectis, & debellare superbos.*

O artes præclaras: sed difficiles, & ita difficiles, vt hi monitores dicturi tibi sunt, sese etiam aliquando earū oblitos parum cauisse videri. Certe Carolus ille nō negabit, sese aliquando neque debellatis neque subiectis satis pepercisse. Dicit etiā, quid inde acciderit, & qui factum sit, vt Siciliam, in qua Frāci ad internecionem delati sunt, amiserit, atque ita amiserit, vt eam deinde nunquam Andegauenſes recuperare potuerint.

Sed cūm ex Caroli illius casu magis discas, quid in gubernatione populorum opus sit factum: & Ludouici in Gallia quidem fortem prudentiam, sed in Italia, in postremo tanquam actu fabulæ, infelicem fortitudinem fuisse audies: si causas inuestiges, felix eris, quem facient aliena pericula cautum, vt est in prouerbio Interea quod in utroque desiderarūt multi, dico doctrinam studiūque literarum, & exemplum Principis ea gloria præstantis, intelliges cumulate repeti posse abs Caroli nepote, Roberto: quem propterea cum auo suo nunc tibi occurrere cogitato, multa bene monituum, si audias sanctum sapientēque senem de te sollicitum, & sæpius acclamantem illud tibi,

O præstans animi Iuuenis, quantum ipse feroci

Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est, Consulere.

Dico Robertum illum Andegauēsem Regem Neapolitanum, Regem doctissimum, sapientissimum, humanissimum: denique (vt dictum fuisse testis est eius seculi doctissimus scriptor lib. x. Epist. Senil.) Regem

Regum. Hic verò non prælia tibi sua, sed studia narra-
bit: docebitque, plura se præclare effecisse pietate &
Iustitia, & literarum præsiidiis (quas etiam Regno suo
anteponere se dicere solebat) quàm eius auus Carolus
suis armis. Recitabit ille tibi, quos de Scipionis Afri-
cani somnio Ciceroniano versus componi iussit, vt
quæ Scipio ille etiamnum adolescens, & ea, qua tu nunc
conditione, dicitur tam auide accepisse diuina man-
data, sanctissimâque præcepta ab auo & patre, veluti
legatis cælo propterea demissis, eadem tu nunc audias.
Longa est illa exhortatio: sed si eius iam delibare ali-
quid velis, ecce ex ea tibi Robertus auctor, monitor
ille tuus, imprimis recitabit hoc caput,

Suscipe nostri

*Consilij quid summa velit: tu sacra fidemque
Iustitiâque cole, vt pietas sit pectoris hospes
Sancta tui, morumque comes: qua debita virtus
Magna patri, patriâ maior: sed maxima summa
Ac perfecta Deo.*

Sed & istud.

*Hoc etiam monuisse velim, nil gratius illi,
Qui celum terrasque regit, dominoque patrique,
Actibus ex nostris, quam iustis legibus Vrbes*

Postremo & istud,

*Ergo age Nate, viam, tibi quam super ardua monstro,
Ingredere, aut potius ceptum ne desere callem.
Publica res duce te vigeat, victrixque supremo
Cardine fortuna sedeat: spectabit ab astris
Quicquid ages, placidus Rex cuncta regentis Olympi,
Lætus honore tuo: sed nullo lætior actu.*

*Quam quòd te patriæ baculum superesse labanti
Nomen & hoc merito Scipionis habere videbit.*

Hæc & huius generis plura Robertus ille tuus, quæ ex Somnio Scipionis translata dictavit suo Poetæ, ex optima illa Antiquitate repetet, quæ nunc rursus tibi occinat, cum se tibi, vt illi Scipioni auus paterque, sistet. Neque verò tacebit, se nihil prætermisse, vt Reipublicæ bene gubernandæ scientiam, & æqui bonique artem illustraret atque propagaret. Non potuit quidem ad suam Academiam pertrahere Bartolum eo tempore in Italia principem interpretum Iuris Ciuilis. Is enim sequebatur partes Gibellinas Imp. Henrici. Sed non propterea minus Iurisprudentiam Ro. excoluit Robertus, qui & Romam liberauit defenditque aduersus vim Germani illius Imperatoris, cum quo etiam de Iudicio Maiestatis grauitè cõtendit. Imo verò tam & Iuris & Iurisdictionis studiosus fuit, vt etiam quo die Carolum, filium vnicum, maxime spei adolescentem, vnicamque spem Regni, amiserat, nullo luctu, qui acerbissimus erat, debilitari potuerit, quin eodem die (vt & testis est & ait ille, qui aderat & quem iam sæpius laudo, doctissimus illius seculi Scriptor) & Regni negocia explicuerit, & quid in re qualibet opus esset facto, edixerit, & lites audierit atque diremerit. Iuuat quidem certè meminisse, quid in causa Principatus Saufeuerini recte & acute iudicari de controuerso iure legitimæ successionis, an nepos ex filio seniori præferretur suo patruo: neque quia contra seipsum iudicare videbatur, Ius ciuile negle-

xit. Erat autem hæc illa nobilis quæstio Iuris, quæ eo seculo (vt ait AEmilius) fuit origo ingentium toto orbe motuum. Ego verò potius dicam ignorantiam Iuris, quod varie & imperite sepe dicebatur, tantorum malorum originem fuisse. Quidni ergo merito optarim Principibus Jurisprudentiam propterea curæ esse? Cùm ipse Robertus Regnum adeptus est, mota fuit hæc ipsa questio, in qua & Pontifex appellatus est & mortuo Roberto, cum de eius successione rursus quæsitū est, rursus illa Tragice agitata est. Sed & quo anno Rex Neapolitanus ita factus est, eodem anno in Gallia Rex Philippus Pulcher similiter appellatus est, iudex, vt & deinde Philippus Valesius, in causa Principatus Artesiensis, cùm quæstio esset inter Robertum nepotem ex filio, & filiam defuncti. Horresco reputans, quid acciderit, cum acutiores Iurisconsulti reclamarent: sicuti & cum idem Rex Valesius aliter quàm in Artesiensi fecerat, pronunciaffet in causa Ducatus Britannia inter filiam fratris & consanguineum fratrem defuncti: vt & paulò antè cum in Gallia de Comitatus Flandria successione quæreretur inter filium fratris senioris & quendam Robertū defuncti fratrem. Quid dicam illam ipsam fuisse quæstionem Iuris inter Ioannem & Arturum litigantes de Regno Angliæ & Principatu Andegauensi? Quid dicam in Hispania quoque de Regni Castellæ iure quæstionem fuisse que Roberti Andegauensis fuit de regno Neapolitano & antea in Germania, tempore Imp. Othonis, visam esse tam inexplicabilem, vt commissa sit Duello, siue gladiatorio certamini? Addam & de regno Angliæ subti-

liorem etiam fuisse, sed nimis Tragicam, inter familiam Lanclastriam & Eboracensem, vtrum filius sororis, an filia fratris potior esset: quæ quidem rursus quæstio fuit Ludouici tui Andegauensis de Regno Aragonico, quæ à Iurisconsultis ad monachos nescio quo modo in Hispania reiecta fuit. An non harum rerum memoria te excitaret ad Iurisprudentiæ studia amanda & excolenda? An nondum sentiunt Principes quàm opus habeant, nõ dico, ambitiosis & impudentibus, & indoctis leguleiis, qui ne quidem quid in XII. Successio sit aut significet, sciunt: sed bonis, sed eruditis, sed cordatis Iurisconsultis?

Vt ad Robertum reuertar, de quo & paulò post dicendum rursus aliquid erit, Illud modo dico, nullius vel occursum magis faustum & felicem, vel memoriam magis salutarem tibi esse posse. Cessit ille quidè Principatu Andegauensi, sorori suæ Margaritæ, vt ea bene dotata nuberet Carolo Valesio, quem filium, fratrem patrèmq; Regis Franci appellare licet. Sed non propterea alienus à sua gente & familia existimandus est: cuius quidem etiam absens tantam curam gessit, cum, impendere prospiceret pericula belli Anglici, vt ad eam tempestatem auertendam in Galliam statim accurreret: talèque Regi Philippo sororis suæ filio cõfilium dederit, quod si Rex ille semper secutus fuisset, non incidisset in illas miserias, à quibus semel eum eripuerat sua cautione sapiens Robertus. Eum ergo lubenter audies de te quoque iam (vt dixi) sollicitum. Credo etiam, non minus lubèter spectabis eius filium Carolum, maximæ spei Principem, si mors eum patri

& patriæ non inuidisset: sed qui tamen in sua adolescentia tam magnæ non modo spei, sed etiam rei princeps fuit, vt amplissimum elogium meruerit, quod Italia consignauit his doctissimi Scriptoris Florētini, qui eo seculo floruit, verbis: *Roberti magni Regis & Regum Regis vnicus filius Dux Calaber, ingenti fama adoleuit eximie virtutis precipuaque iustitia: cum Maioribus enim suis diuidēs patrimonium, hoc virtutum, hanc sibi partem gloriæ delegerat, vt cūm proauus, vir fortissimus: auus, liberalissimus: pater, sapientissimus habitus esset: ipse iustissimus haberetur.* En qualem tibi sisto gentem familiamque Andegauensem? Necdum tamen eam complexus sum totam. Cōiunges ergo cum Roberto illo tres eius fratres, tria fulmina belli, & imprimis fratrem seniore Carolum Martellum Hungariæ Regem, qui familiæ & nominis Andegauensis decus, ad extremos vsque Germaniæ fines, vt Robertus ad Italiæ, propagauit.

Sed si tā procul abire nolis, & ad id quod vrgeo, magis domesticū exēplum requiras: ecce in hac vrbe tua se tibi sistit Ludouicus alter, Ludouici prioris filius: qui etsi hic sepultus sit ante annos ceterum & quinquaginta, tamen adest, & sepulta minimè illius est memoria. Huius cūm quotidie sepulchrum hic aspicias, cogitato nunc illum ex eo prodeuntem tibi occurrere, tuo in hanc Urbem aduentu excitatum, vt cūm alia multa suggerat, tam vero imprimis illud, sese, cūm nondum ea ætate esset, qua tu nunc es, exemplo Constantij, vel etiam Roberti sui, suscepisse curam studiorum & patrocinium literarum in Gallia: & propterea antequam ex ea discederet, iturus in Hispaniam, vxoris ducendæ,

& in

& in Italiam, regni adeundi causa, in hac sua Vrbe instituisse Academiam optimarum artium, imprimisque Jurisprudentiæ: quo tempore & Rupertus Cæsar Palatinus in Germania suam Heidelbergensem instituebat. (id enim cùm eam instaurarem, didici.) Fortasse vterque prospiciebat, hic, quæ Imperio: ille, quæ huic Regno impendebat ex bellis ciuilibus caligo & vastitas, aduersus cuius barbariem alendum & conseruandum erat aliquod literarum lumen & seminariũ. Narrabit quidẽ certè tibi tuus ille Ludouicus, sese, hac ratione maluisse togatum patriæ prodesse, quàm, facere quod suum patruelem Ioã. Burgundum armatum facere videbat eodem tempore, cùm ad Nicopolim infeliciter & temere pugnando aduersus Turcas, & se suosque perdidit, & Barbaros victores ita irritauit, vt nisi Tamerlanes Tartarus eos repressisset, oppressuri Remp. Christianam fuissent. Et quia nunc tuo Consilio interesse volet, deliberãti de hac Academia instauranda, magis atque magis dicet, quo eam consilio primum instituerit. Narrabit, sese, quamuis adulescẽtem, vidisse qualia funestissimarum dissensionum semina inter patrueles suos Ioannem illum Burgundum & Ludouicum Aurelium iacta essent, & quales illa paulopost turbas darẽt, concussis studiorum sedibus, Parisiensi & Aurelia Academia. Dicet, audiuisse se, quid Rex Philippus Pulcher anno M. CCCXII. veluti lege lata professus erat de luce legum Ro. deque scientia vsu, & dignitate Juris Ciuilis in hoc Regno: & tamen, cur cùm id faceret, laudaret Maiores suos, qui in schola Parisiensi non modo nolissent esse Academiam Lu-

ris Civilis, sed etiam anathemate & interdicto Pontificio id prohiberi curassent. Iudicasse itaque, sese esse facturum quod valde esset è re Gallix, si in tranquillo hoc Secessu, illius Juris docendi sedem & solium collocaret. Id verò se tantùm inchoasse, vt tempora pariebantur. Absoluere per absentiam longam non potuisse: & quod instituerat, iniquorum (vt fit) temporũ culpa neglectum deinde cõcidisse potius quàm assurgere potuisse. Petet ergo, vt hoc Opus altius tollas, & quantò plus hoc tempore lucis affulsit, tantò illustriorem Jurisprudentiæ sedem esse iubeas: propterea que cum alia multa, quæ eò te impellât, dicet, tum verò & illud ipsum, quod offero, commendabit, hoc est, & Eumenij Orationem, & Constantij exemplum, quod illa laudat, tibi vt facio, laudabit. Narrabit, quæ fuerint, & quàm subtiles iuris quæstiones in familia Andegauensi, quæ sine Iurisconsultis magnis explicari nõ potuerunt: & quia ad eas definiendas sepe adhibiti non fuerint, quales debebant, dicet, quãtum iniuriæ & detrimenti illa acceperit. Ac ne longius discedat, narrabit, sese litigasse de duobus Regnis, altero in Italia, altero in Hispania. In illo quæstionem fuisse de iure paternæ adoptionis, & cessionis & (vt vocant) inuestituræ: in altero de subtiliori iure successione vxorix, cum (inquit Æmilius) ambigebatur de hæreditate inter amplissimas familias, multiplici causa, cognationis, agnationis, propinquitatis, stirpis, capitũ iure controuerso. Qualis fuerit hæc controuersia non potest Æmilius ille, quia iuris peritus non erat, exponere, & Ludouicus magno suo malo didicit, subtiliorem esse.

quàm vt à multis intelligeretur, narrabitq; , Sese cùm in sua recenti Academia nondum inueniret (ò penuriam miseram) *Jurisconsultos* satis intelligentes, coactum esse, confugere ad *Academiam Bononiensem*: in qua *Ancharanum*, *Salycetum*, & *Fulgosium* consuluerit. Etsi autem illi de quæstione proposita, vt cõsultori patrocinaurentur, & acute & diligenter responderint: tamen si facias, quod instituis, quidni ausim tibi spondere *Jurisprudentiæ* bene (vt lex ait) fundatæ maius meliùsque, vbi opus erit, præsidium? Interea dicerem, quid *Bononienses* illi responderint non modo de iure vxoris *Iolandæ*, sed etiam de virtutibus & meritis ipsius *Ludouici* mariti: dicerem (quod ex ipsius *Ancharani Responso* didici) illos iudicasse, ius vxoris confirmari generositate nobili & religiosa pietate mariti. Verùm vt magis scias, qualem quantumque *Ducem* habeas cum *Ludouicum*, de quo loquor tibi do quem veluti præeuntem sequaris, audies non mea sed *Pauli Aemilij* verba: *Illum*, quòd cæteros *proceres Franciæ*, prudentia & rerum vsu anteeret, tantum maiestate potuisse, vt omnia eius consilio agerentur, cuius *Francos* nunquã poeniteret. Eius verò morte, mala *Franciæ*, quæ interquieuerant, recruduisse. Quid? Amisit in eo *Rex Carolus VII.* non iam dicam focerum, sed parentem, & patria patrem, & *Gallia* vindicem, & hæc *Academia* patronum. Ergo cùm iam illi successeris, qualis huius successionis cõditio, qualis expectatio sit, audis. Quid pluribus opus est? Quid duos illius filios tibi nunc sistam? Quid *Ludouicum III.* qui etsi in *Calabria* sepultus sit, tamen in *Gallia*,

Bello Burgundico Anglicoque quale quantumque fuit præsidium & Regni & Regis Caroli VII. rebus alioqui valde afflictis?

Nullius in hac Vrbe recentior memoria est quam Renati alterius filii: cuius quidem solo etiam nomine hæc ciuitas recreatur. Quid & illum cum patre Ludouico tibi nunc occurrere dicā, vt te magis atque magis suo quoque occurſu commoueat? Etsi, quas hic vides, mutæ essent eorum statuæ, tamen (vt Andes Andino poëta lubenter vtentur) acclamant illud tibi,

Et pater Aeneas & auunculus excitet Hector.

Tu quidem certè non poteris non re ipsa ostendere, verum esse, quod olim Nazarius ad Imp. Constantinum, de eius filiis loquens, scripsit: *Rapitur ad imitationem suorum excellens quæque natura.*

Ergo quodam veluti gaudio reuiuiscet ipse quoque ille Renatus, si in te tanquam herede suo, renasci audiat & quod eius morte extinctum sepultumque fuit decus Andegauensis Principatus: & quam spem immaturo fato Regis Caroli VIII. alterius sui hæredis, amisit: Regem illum Carolum VIII. dico, in quem feliciter translatus, & à quo, quantumuis adolescente, fortiter defensum ius Andegauensium Principum fuisse audies, & tibi interea reliquisse præclarum exemplum, quod admireris. Si rogas, quibus præsidiis dicam quippiam, quod in re præſenti hic occurrit, & licet alii fortasse præterirent ac negligenter, tamen neque te non audire, neque me non dicere, res patitur. Ecce enim, qua in æde Mauricana hic conditi sunt illi tui Maiores, in eadem æde spectatur monumen-

tum Ioannis Relij Episcopi Andegauensis : in cuius Epitaphio inscriptum est nouum quoddam & rarum & tanto magis memorabile elogium: Fuisse illum suæ ætatis Philosophorum longe primum, virum viciis Curialibus impenetrabilem : qui conspirante mente procerum Regij sanguinis, lectus sit, vt pubescens Regis Caroli VIII. pectus sanctissimum efficeret: quique id quantum licuit, effecerit. Non adscribo reliqua: quæ tamen minime vulgare elogium addunt, cum aiunt, eum Christi memorem, immemorem suæ senectutis, dum ardentem euangelizat & Gregi inuigilat, occubuisse. Sed hoc dico: cum Ecclesia Andegauensis talem custodem (cuius impenetrabilem vigilatiam vocare possum, qualem Scipionis Asiatici fuisse ait Marcellinus lib. xvii) Regi dedit, & Franci Proceres legerunt, quem Aula ipsa obstupuit, ne ab Aulicis quidem illecebris potuisse corrumpi, fateor hodie monstrum quoddam posse videri, vt poetæ fingunt suum Pelidem ἀτρωτον: sed tamen tam adamantinum præsidium & Regi necessarium, & hic inuentum esse cum lapides ipsi fateantur, tua interest nõ nescire. Ego non laudabo hunc Reliũ quòd maior auunculus meus fuerit, (tametsi laudanti prædicantique talem, quem inter domesticas Maiorum meorũ Imagines referre possum, virum, nemo non ignouerit) sed quòd magni Regis & adolescentiam rectè rexerit, & tenerum pectus sanctissimis virtutibus armauerit aduersus vim Aulicæ nequitie: cuius quidem aciem retundi posse, nouo suo exẽplo & re ipsa docebat: quòdque cum à Rege impubere coacta essent magna illa

Comitia Turonensia, rogatus lectusque ut oratione præiret, exorsus à commendatione concordia, quasi longe prospiceret hæc tempora, veterem illum versiculum, tanquam oraculum, vel potius vaticinium, (sicuti didici ex Actis illorum Comitiorum) ingemiscens repetiit,

En quo discordia Ciues

Perduxit miseros?

quodque cum Rex comitem habere voluisset proficiscens in Italiam ad Andegauensium Principum ius asserendum, literata illius legatione perfecit, quod vix ullis armis potuisset, ut Roma Regi Franco pateret. Sed quod nunc magis dicere volo, illud est, quod Relius noster, ut Regem adolescentem tanquam de subacta Italia triumphantem exultantemque grauius moneret, ostendit in Neapolitana æde S. Claræ sepulcrum marmoreamque effigiem Andegauensis Roberti Regis clariss. & quod in eius sepulchro inscriptum legitur,

Aspice Robertum multa virtute refertum,

idem sepius ingeminans, copiose exposuerit, cur id merito diceretur: quibusue virtutibus, qua pietate, iusticia, sapienria, doctrina, literarum præsiidiis cincta, ibi placide Robertus regnarit annis plusquam xxx, vbi alij Franci vix paucis annis consistere potuerunt: & Italiae tam fuerit charus, ut & Florentina Resp. quantumuis & libera, & suæ libertatis amans, tale dominum habere optauerit habueritque. Fuisse quidem fortasse, auito exemplo, nimis vehementem Guelphæ factionis patronum: verum egregiam tamen fuisse Thesim, quam seque-

batur, Ecclesiam esse defendendam, eique succurrendum esse: tamen si forte aliquando potuerit (vt fit) in hypothesi vel aberrare vel modum non tenere. Cæterum in amore virtutis & doctrinæ & legum ciuiliū mirabiliter excelluisse.

Cū autem non procul à Roberti sepulcro spectaretur recens monumentum Alphonſi Arragonii, qui etſi aduerſarius Andegauensium fuerit, eōſque de poſſeſſione Regni Neapolitani deiecerit, vt illius nepotes eiiciebat Rex Carolus, tamen quia (vt ait vetus poeta) fas est & ab hoſte doceri, & in aduerſario quoque laudanda virtus & doctrina est, oportune cū Alphonſo illo comparabatur Robertus, & vtriuſque incredibilis cura literarum commendabatur: Et quod Alphonſus centum poſt Robertum annis illic in eo genere fecerat, vt Robertum imitaretur, ſicuti Robertus, quod centum ante ſe annis Imp. Fridericus 2. Neapolitanæ Academiæ fundator fecerat, imitatus erat, egregium dicebatur dignūque exēplum, quod Rex quoque Francus ſpectaret, admiraretur, ſequeretur, ſuperaret: cūque in Roberti Inſignibus Andegauensibus Lilia Franciæ lubenter videret, tum verò Alphonſi illius Inſignia librum appictum nō temere pre ſe ferre intelligeret. Atque tum quidē facta quoque mentio eſt alterius Alphonſi, doctiſſimi nempe illius Hiſpaniæ Regis, quem decimum vocant quemque alter ille octauo gradu inter ſuos Maiores numerabat, & Robertus noſter propius cognouiſſe poterat, & lubenter (credo) imitabatur. Quid non autem ille Alphonſus fecerat, vt magno & Regio animo ar-

res & disciplinas excitaret, conseruaret, illustraret? O si quod in Iurisprudentiæ nouo corpore colligendo in Hispania inchoauerat, vt Pãdectas centum ante annis in Appulia repertas etiam superaret, vel Robertus vel Rex Francus in ipsa quoque Appulia ius dicēs tentasset feliciúsque absoluisset? Sed vt monumētum Roberti memoriam talium Regum excitabat Regique Carolo prolixè commendabat, sic non fuit prætermis-
sum, quod eo tēpore præsens erat, memorabile exemplum Mathiæ Coruini in Hungaria regnãtis, qui paulo ante aduentum Regis Caroli, vxorem duxerat Beatricem Neapolitanã, & extincta familia Roberti, Pannoniæ Regnum non doctrina minus quàm armis tuebatur ornabátque. Tanta quidem certè illius Coruini admiratio tunc concitata est, vt Rex Carolus eum nõ multò post, per legatos amplissimos ad amicitiam cupidissime inuitauerit. O si de leguleiis Iuris doctoribus atque cõtortoribus statuisset, quod Mathias ille de talibus dicoraphis, qui eum ex Neapoli secuti erant in Hungariam, sapienter fortitèrque statuit? Nõdum dixi, quod minime hic aut prætereundum aut dissimulandum est.

Relius ille noster narrare solebat (quod abs patre meo, qui illum audiuit, accepi) cùm ad sepulchrũ Roberti exposita essent, quæ de eo Rex Carolus audire debat, prolatum fuisse Francisci Petrarchæ librum rerum memorandarũ: ex eoque verba Regi recitata esse, quæ longioris sermonis argumentum dederunt: dico hæc illius Francisci de Roberto verba.

Cùm die quodam multa colloquens ex me quæsisset, cur tam sero

fero cum visitassem: incidit nescio quo modo Francorum Regis mentio, interrogante eo, unquam ne in illius aula fuisssem? respondi, Nec unquam quidem me cogitasse ea de re. Subridente eo, & rationem flagitante, Quia (inquam) illiterato Regi inutilis & insuper onerosus esse non placuit, dulcius mihi est cum paupertate mea fœdus ratum servare, quàm tētare Regum limina, in quibus nec quenquam intelligerē, nec intelligerer à quoquam. Tunc adiecit, Audijse se, quòd primogenitus Regis, literarum studium non negligeret: Cui ego idem me audijse respondi, verū id patri molestum: & ferunt eum, filij preceptores pro suis hostibus ducere. Quod an verum sit, neque nunc assero, neque tunc asserui. Sed ita famā loqui: atque id mihi omnem adeundi cogitationem vel tenuem præcidisse narraui. Quo audito ille generosus spiritus infremuit, & toto corpore cohorrui: & post aliquantum silentij fixis in terram oculis, & ut frons testabatur, non sine magna indignatione (singula enim ac si præ oculis haberem, teneo) caput extulit, & ait mihi: Sic sunt iudicia & studia, & voluntates varia. At ego iuro, dulciores & multò chariores mihi literas esse quàm Regnum: & si alterutro carēdum sit, æquanimius me diademate quàm literis cariturum. O vox verè Philosophica, & omnium studiosorum hominum veneratione dignissima, quantum mihi placuisti? quantum studiis calor addidisti?

Hæc ille doctiss. Petrarca.

Quæquidem cum in re presenti essent recitata, interprete presertim Relio nostro, adolescētem Regem Carolum, qui audiebat, & proceres, qui ei aderant, mirifice commouisse dicuntur. Falli eos, qui notari putabant Regem Ioannem eiusque filium Carolum, quem & postea Sapientem appellarunt, & literarum studiis

valde fauisse verum est, indicabat ratio temporum. Mortuus est enim Robertus aliquot annis antequam Ioannes Rex Franciæ fuerit. Regem ergo Philippum Valesium, & eius filium Ioānem tunc Principem Andegauēsem, indicari, admonuit Relius: tametsi quam de eo Rege famam esse narrabat Petrarcha, vt mendacem refutarit, sicuti Francici nominis interfuit, talem infamiam refutari. Et verò quis credat Philippum illum auunculo suo Roberto tam dissimilem fuisse? Ego quidē certē nuper quoddam eius Rescriptum legi de *Iuris Academia Aurelia*, in quo ille laudat patru sui Regis Philippi Pulchri liberalem curam scholæ eruditæ, legūmque Romanarum. An non potius hostes esse suos iudicasset, qui talium literarum ad gubernationem Regni necessariarum, imperitum esse voluissent filium & hæredē suum? An vnus Theodosij fuit, quod cū filio suo Arcadio præceptorem daret Arsenium virum sanctiss. tam valde præceperit, ei vt pareretur, tamque valde voluerit filium rectē institui & erudiri, quam grauiter pronunciauit, Regno & Imperio indignum fore, ni talis esset. Sed fuerit sanè Philippi Valesii aliquis error & imperitia, qualis est multorum: tamen illud saltem admirabile tantò magis est, quòd eius nihilominus filius Ioannes literas amaret. An quia Dux Andium erat? Sit sane huic Principatui hoc veluti proprium & quodammodo fatale.

Ad Robertum Regem reuerfa oratio adiecit, quod idem Petrarcha in quadam Epistola scripsit, eum geminis tam bellorum quàm studiorum laureis ornatum fuisse. Age verò: quàm valde tūc Academia Nea-

politana, Carolo Regi, qui & Imperatoris Constanti-
 nopolitani titulo & diademate tunc donatus est, Ma-
 iestatem Imperatoriam, ex sui Iustiniani formula cō-
 mendauit non solum armis decoratam, sed etiam le-
 gibus armatam: tam & eādē tibi optabit schola hæc
 tua: vt & Roberto etiā illo maior sis, si vt armatæ tuæ
 victoriæ, laureatum in hac laureata tua vrbe currum
 & triumphum tibi decreuere: Studiorum ciuiliū re-
 stitutio, adiungat quandam cum myrto ouationem:
 quæ altera fuit veluti triumphī cuiusdam rogati spe-
 cies. Ita est profecto. Robertus cum suis Florentinis a-
 liquando victus audiuit, sua vexilla, in quibus specta-
 bantur Lilia Cyanæo in campo cum rubentibus (vt
 ait Scriptor Nouocomensis) rastrellis, hoc est, Ande-
 gauensia insignia, inuersis hastis solūm verrentia, in
 triumpho portata esse à Castrucio quodam Lucensi,
 barbaro imitatore Romani moris triumphandi. Tu ea
 nūc signa victricia tā alte sustulisti de hostibus trium-
 phans vt & Robertus vindicem te agniturus sit. Sed
 quā ille laureā triumphūque pluris fecit, optat eius
 quoque gloria te cumulari. Denique vt in eius epi-
 taphio ipsi lapides acclamant (sicuti dixi) istud *Aspice*
Robertū: sic illius Manes de te lubēter illud præcinunt:

Aspice, vt insignis spoliis Marcellus opimis

Ingreditur, victorūque viros supereminet omnes

Hic rem Romanam magno turbante tumultu

Sistet Eques: sternet Pænos, Gallūque rebellem.

Sed vt antea Marcellæum Téplum Virtutis & Ho-
 noris, quam viam ingredi debeas, indicauit, sic Rober-
 tus adiiciet, Marcellum illum ne in expugnatione qui-

dem Syracufana oblitum esse, quantum studiosis ar-
 rium & literarum deberet: placidamque myrtum O-
 nationis, Laureato curru Triumphali anteposuisse.
 Laudabit etiã, quod in eadem Eumenii Oratione lau-
 dari leges, Téplum Herculis & Musarum: quod Ful-
 vius Nobilior extruxit, & abs te quoque attolli volet.

Lógius hic fortasse sum quàm deberem. Sed me ta-
 men causa bona iustaque affectio fecit longiorem. Fi-
 nem faciam, si verbum vnum addidero. Vt in Rober-
 to regnante agnoscimus singulare quoddã decus An-
 degauësis nominis & sanguinis, cõiũctum cum Reip.
 saluari præsidio, quia cum multis iam seculis literæ
 omnes Gothicis tenebris obrutæ esset, primus ille eas
 in Italia excitarit, primusque tota Europa rursus ea-
 rum lumen accenderit: sic, Roberto extincto funus
 quoddam earum fuisse, idque horribili illa tempesta-
 te, qua illo tempore, hoc est, anno M. CCCXLIII.
 cõcussam & prope exanimatam Neapolim fuisse pro-
 ditum est, testatum esse fatemur. Denique vt mortuo
 Theodosio prædixit B. Ambrosius ruiturum Impe-
 rium Rom. sic sublato Roberto Solem extinctum de-
 fecisse videri, verè scripsit eius familiaris Florentinus
 Franciscus: quod quidem de morte Platonis dixerat
 Antiquitas. Bene tamen habet. Nam idem scriptor, vt
 se & alios consolaretur, libro nono suæ Africæ, vatici-
 natus est, fore, vt aliqui tamen Nepotes ipsius Rober-
 ti aliquando lumen illud rursus accenderent. Quidni
 ergo & in eorum numero principem & ducem te esse
 omnes boni optent & fore augurentur? Prospiciebat
 vates ille, quales futuri erant proximi hæredes Rober-

ti, quantumque tenebrarum & barbaricę confusionis
in familia Tragicis parricidiis discerpta oriretur. Sed
tamen hoc se & alios vaticinio consolatus est,

At tibi fortassis, siquid mens sperat & optat,

Et post me victura diu, meliora supersunt

Secula: non omnes veniet Lethæus in annos

Iste sopor: poterunt discussis forte tenebris

Ad purum priscumque iubar remeare Nepotes.

Tunc Heliconæ noua reuidentem stirpe videbis,

Tunc lauros frondere sacras, tunc alta resurgent

Ingenia atque animi dociles.

Equidem potiusquam patiar id dici prædictum esse
de Alphonso Arragonio: (qui tamen in Academia
Neapolitana fuit veluti alter Robertus: & videri pos-
set fuisse ex posteris illius Blancæ, quæ Roberti nostri
soror, Iacobo Arragonio nupsit, coacto repudiare,
quàm habere volebat vxorem filiam suæ sororis) quæ-
ram in tua familia & gente Valesia, quæ ex fælici con-
iugio Margaritæ, (quæ altera fuit soror Roberti Prin-
cepsque Andeg.) & Caroli Franci orta est, aliquos
Roberti nepotes, eosque rursus Andeg. ad quos id re-
feratur. Et quia Ludouicus ille, de quo dixi in solidū
forte non prestiterit, quicquid Roberti memoria de-
siderabat: optabimus sperabimúque fore, vt tua &
accessione & successione id impleatur. Interea verò
dum hæc spes Galliam tuam recreat, tot alioqui erum-
nis afflictam, tamtáque in iis desperatione debilitatã,
petã, vt cõiungas cū iis de quibus dixi, tuorū Maiorū
Imaginibus, quæ eò te incitant, antiquiores veteris
Galliæ vindices duos, Theodosium & Constantium,

& quas illa olim de utroque orationes habuit, ut ad te eas refero, accipias eo animo, quo Robertus ille tuus Scipionis sui Africani historiam ab suo illo vate Francisco descriptam, sibi que oblatam, datam, dicam accepit.

De Andium Principibus, & eorum magnitudine atque amplitudine, quæ tanta fuit toto orbe tetrarum, ut vere cecinerit,

Quæ regio in terris nostri non plena laboris?

dicetur aliàs magis copiose, quod illius dignitas nobilitasque meretur. Non enim illius Maiestatem vel obliuione vel ignorantia minui ferendum est: & quæ occurrunt dispersa stemmata, colligenda sunt: & præter id quod iam delibavi, Ludouicus ille magnus, non modo Hungariæ, sed & Poloniæ Rex, (quem qui ignorant Andegauensem fuisse, ignorant magnū rursus Decus stirpis Andeg. quod ipsos quoque Tartaros perculit) coniungendus & comparandus erit cum altero Magno Lud. 1. Duce Andeg. eiusdem temporis: & Cracouiensis Academia in media Polonia eodem, quo hæc Andegauensis, anno instituta auspiciis mulieris Andeg. quæ filia illius fuit, nouam tuæ Gentis prædicandæ materiam suppeditat: ut & liceat familiam Constantianam vel Theodosianam cum tua comparare. Sed maius ea res volumen requirit: quod ubi tu requires, operam dabo, ut quanta huius Andeg. Principatus maiestas olim fuerit, magis intelligatur, & quæ de tuo concitata propterea nunc expectatio sit, magis scias. Quid præterea? Dixit de Theodosio Pacatus, ut Rhetor, & pro parte tantum dixit, vna breuique oratione:

de quo similiter Claudianus dixit vt poeta. Ego & vt iurifconsultus, & in solidum, de eo dicere iusto Commentario, si tantum ocij mihi largiaris, vellem: non modo, vt eius historiam totam, quæ est annorum xvi. suo ordine, sed & illius leges singulas, quæ multæ sunt, & preclaræ & tua cognitione professionèque mea dignæ, exponam, vbi vbi licebit.

Andeg. VII. Id Mart. M. D. LXX.

EX CLAUDIANI PANEGYRI

VII. AD THEODOSII FILIVM HONORIVM

A. III. Cos.

Terra dominos pelagique futuros
 Immenso decuit rerum de principe nasci.
 Hinc processit auus, cui post Arctoa frementz
 Classica, Massilas adnexuit Africa lauros.
 Ille Caledoniis posuit qui castra pruinis,
 Qui medio Libya sub casside perculit æstus,
 Terribilis Mauro, debellatorque Britanni
 Littoris, ac pariter Boreæ vastator, & Austri.
 Quid rigor æternus? celi quid sidera profunt?
 Ignotumque fretum? maduerunt Saxone fuso
 Orcades, incaluit Pictonum sanguine Thule.
 Scotorum cumulos fleuit glacialis Hyberne.
 Quis calor obsistit forti? per vasta cucurrit
 AEthiopum, cinxitque nouis Atlanta maniplis,
 Virgineum Tritona bibit, sparsosque venenis
 Gorgoneos vidit thalamos, & vile virentes
 Hesperidum risit, quos ditat fabula, ramos.

B A D D V I N I

Arx incensa Iuba, rabies Maurusia ferro
Cessit, & antiqui penetrabilia diruta Bocchi.

Sed laudes Genitor longè transgressus auitas
Subdidit Oceanum sceptris, & margine celi
Clausit opes, quantum distant à Tigride Gades,
Inter se Tanais quantum Nilusque relinquunt.
Hæc tamen innumeris per se quæsita trophæis,
Non generis dono, non ambitione potitus:

DIGNA legi virtus, ultrò se purpura supplex
Obtulit, & solus meruit regnare rogatus.

Nam quum Barbaries penitus commota gementem
Irrueret Rhodopen, & mixto turbine gentes
Iam deserta suas in nos transfunderet Arctos,
Danubij totæ vomerent quum prælia ripæ,
Quum Geticis ingens premeretur Mysia plaustris,
Flauaque Bistonios operirent agmina campos:
Omnibus afflictis, & vel labentibus ictu,
Vel propè casuris, unus tot funera contrà
Resistit, extinxitque faces, agròsque colonis
Reddidit, & læti rapuit de faucibus urbes.

Nulla relicta foret Romani nominis umbra,
Ni Pater ille tuus iam iam ruitura subisset
Pondera, turbatamque ratem, certaque leuasset
Naufragium commune manu. Velut ordine rupto,
Quum procul insana traherent Phaetonta quadrigæ,
Seu irètque dies, terramque & stagna propinqui
Haurirent radij, solito cum murmure toruus
Sol occurrit equis, qui postquam rursus heriles
Agnouere sonos, redijt meliore magistro
Machina, concentusque poli, rursusque recepit

Imperium

Imperium, flammæq; modum. Sic traditur illi
 Seruaturque Oriens: At non pars altera rerum
 Tradita, bis possessa manu, bis parca periclis.
 Per varium gemini scelus irrupere Tyranni
 Tractibus occiduis: hunc seua Britannia fudit,
 Hunc sibi Germanus famulum delegerat exul.
 Ausus vterque nefas, domini respersus vterque
 Infantis iugulo: nouitas audere priori
 Suadebat, tantumque dabant exempla sequenti.
 Hic noua moliri præceps, hic quæere tuta
 Prouidus, hic fuis, collectis viribus ille,
 Hic vagus excurrens, hic inter claustra reductus,
 Dissimiles, sed morte pares, euadere neutri
 Dedecus, aut mixtis licuit procumbere telis:
 Amissa specie, raptisque insignibus ambo
 In vultus rediere suos, manibusque reuinctis
 Oblati, gladiis submitunt colla paratis,
 Et vitam veniamque Progant. roh damna pudoris,
 Qui modo tam densas nui mouere cohortes,
 In quos iam dubius sese librauerat orbis,
 Non hostes victore cadunt, sed iudice fontes
 Damnat voce reos: petiit quos Marte tyrannos,
 Amborum periere duces, hic sponte carina
 Decidit in fluctus: illum suus abstulit ensis.
 Hunc Alpes, hunc pontus habet, solatia cæsis
 Fratribus: hæc ultor tribuit, necis auctor vterque
 Labitur, Augustas par victima mitigat umbras.
 Has dedit inferias tumulis, iuuenumque duorum
 Purpureos merito placauit sanguine manes.
 Illi iustitiam confirmauere triumphis,

BALDVINI

Praesentes docuere deos, hinc secula discant
 Indomitum nihil esse pio, tutumve nocenti.
 Nuntius ipse suis longas incognitus egit
 Praeuento rumore vias: inopinus utrumque
 Perculit, & clausos montes ut plana reliquit.
 Extruite immanes scopulos, attollite turres,
 Cingite vos fluviiis, vastas opponite sylvas,
 Garganum Alpinis, Apenninumque niualem,
 Permixtis sociate iugis, & rupibus Hemum
 Addite Caucaseis, inuoluite Pelion Ossa.
 Non dabitis murum sceleri. Qui vindicat, ibit.
 Omnia subsident meliori peruia causa.
 Nec tamen oblitus ciuem cedentibus atrox
 Partibus infremuit: non insultare iacenti
 Mallebat, mitis precibus, pietatis abundans,
 Paenae parcus erat, paci non intulit iram,
 Post acies odiis idem qui terminus armis,
 Profuit hoc vicente capi, multosque subactos
 Aspera laturae commendauiere catena.
 Magnarum largitor opum, largitor honorum
 Pronus, & in melius gaudens conuertere fata.
 Hinc amor, hinc validum, deuoto milite, iobur.
 Hinc natis mansura fides, hoc nobilis ortu
 Nasceris, aequa eum maiestate creatus.

EX EIVSDEM CLAVDIANI PANE-
 GYRI VI. AD EUNDEM HONORIVM.

Interea turbata fides, ciuilia rursus
 Bella tonant, dubiumque quatit discordia mundum,

Proh crimen superûm? proh longi dedecus æni?
 Barbarus Hesperius exul possederat vrbes,
 Sceptraque deiecto dederat Romana clienti.
 Iam Princeps molitur iter, gentésque remotas
 Colligit Aurora, tumidus quascunque pererrat
 Euphrates, quas lustrat Halis, quas ditat Orontes,
 Thuriferos Arabes saltus, vada Casspia Mædi,
 Armenij Phasin, Parthi liquere Nyphaten.

Quæ tibi tunc Martis rabies? quantusque sequendi
 Ardor erat? quanto flagrabant pectora voto?

Optatas audire tubas, campique cruenta
 Tempestate frui, truncisque immergere plantas:
 Ut leo, quem fulvæ matris spelunca tegebat,
 Vberibus solitum pasci, quum crescere sensit
 Ungue pedes, & terga iubis, & dentibus ora:
 Iam negat imbelle epulas, & rupe relicta
 Getulo comes ire patri, stabulisque minari
 AEstuat, & cæsi terga absorbere iuenci.

Ille vetat, rerumque tibi commendat habenas,
 Et sacro meritos ornat diademate crines:

Tantaque se pietas rudibus ostentat in annis.

Sic atas animo cessit, quererentur ut omnes

Imperium tibi sero datum, victoria velox

Auspicijs effecta tuis, pugnastis uterque:

Tu fatis genitorque manu, te propter & alpes

Inuadit faciles, cauto nec profuit hosti

Munitis hæsisse locis, spes irrita valli

Concidit, & scopulis patuerunt claustra reuulsis.

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis

Obruit aduersas acies, reuolutaque tela.

BALDVINI

Vertit in authores, & turbine reppulit hastas.

*O nimium dilecte deo, cui fundit ab antris
A Eolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.*

*Alpinæ rubuere niues, & frigidus amnis
Mutatis fismavit aquis, turbâque cadentum
Staret, ni rapidus iuisset flumina sanguis.*

*At ferus inuentor scelerum, traiecerat altum
Non vno mucrone latus, duplêxque tepebas
Ensis, & vltrices in se conuerterat iras.*

I
LATINI PACATI DREPANII

PANEGYRICVS ROMÆ DICTVS

Imp. Theodosio Aug.

SI QVIS vnquam fuit, Imp. Auguste, qui te presente dicturus antè trepidauerit, cum profecto me esse, & ipse sentio, & his, qui consilium tuum participant, videri posse video. Nam cum te semper vltra omnes retro principes laudari oportuerit, nunc porro vltra quàm alias predicatus es, in ea Vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius & libertatè armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tandem modo consequi maiestatem vtriusque vestrum oratione mea potero? hoc præcipuè in tempore, quo ambo ita mutuo creuistis, vt nec tu fueris adhuc maior, nec illa felicior. Huc accedit auditor Senatus: cui cum difficile sit pro amore, quo in te preditus est, de te satisfieri, tum difficilius pro ingenita atque hæreditaria orandi facultate, non esse fastidio rudem hunc & incultum Transalpini sermonis horrorem, præsertim cum absurda sinistraque iactantiæ possit videri, his ostentare facundiam, quam de eorum fonte manantem in nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogitatis adeo sollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer interesse, quos cerno: sed assistere obuersarique dicturo Catones ipsos, & Tullios, & Hortensios, omnèsque illos oratores putem, qui me in posteris suis audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi pa-

rum habeam timere quod video, video quod timeã. Quid ergo nouus ne me pavor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? Mihi verò hi omnes, quibus altrinsecus iactor, æstus, diu ante meditati longèque prospecti sunt: sed cum admiratione virtutum tuarum ab vltimo Galliarum recessu, qua littus Oceani, cadentem excipit solem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad contuendum te adorandumque properassem, vt bona, quæ auribus ceperam, etiam visu vsurparem, timui, fateor, pij laboris officium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpretor impudentiã, dum in eundem hominem non puto conuenire gaudium & silentium, duas res diuersissimas iunxi, metum & temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendũ, quod, vt dicerem, nullus adigebat. Non enim iam coacta laudatio & expressæ metu voces periculum silentij redimunt. Fuerit, abieritque, tristis illa facundie ancillantis necessitas, cum trucem dominum, auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem mendax assentatio titillabat: cum gratias agebant dolentes: & tyrãnum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. Nunc par dicendi tacendique libertas: & quàm promptum, laudare principem, tantum, siluisse de principe. Libet igitur redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet (inquam) quia neminem magis laudari Imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. De te igitur mihi sermonis huius auspiciũ erit, ille felicitatis publicæ auspex dies, qui te primus inaugurauit Imperio. Nam vt diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam ora conuertimus, à qua lucis exordium est, sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaueram, soluturus, id oratione tempus aspiciam, quo Romana lux cœpit.

Iacebat innumerabilibus malis agra, vel potius dixerim,

exanimata Respublica, barbaris nationibus Romano nomini
 velut quodam diluuiio superfusis. Sed par causa replicare cau-
 sas, & placatum vlcus offendere. Nam cum per se viuax sit re-
 cordatio calamitatum, tum mihi metus, hanc gaudiorum presen-
 tium lucem, tristiū cōmemoratione fuscare. Faciam ergo quod
 facere præstantes scientia medicos sæpe vidi, aliorum vulnerum
 cicatrices, postquam cutem sanitate duxerunt, manu pendente
 tractabo, presentisse & singulos vniuersosque rogitasse cōtentus,
 an cum inter omnes liqueret, fessis rebus medendum, tali aliquo
 viro publicis gubernaculis admouendo, qui Imperatoris vnus
 tueretur atatem, alterius iuuaret laborē, potuerimus huiusmo-
 di vel optare? In integro itaque rem totam esse faciamus, & in
 quodam orbis terrarum comitio queri putemus, quisnam sit ille,
 qui debeat tantam molem subire, & nutantia Romanæ rei fa-
 ta suscipere. Nonne is omnium suffragiis hominum Tributim
 Centuriatimque legeretur, cui fœlix patria, cui domus clara, cui
 forma diuina, cui ætas integra, cui militarium ciuiliūque re-
 rum vsus contigisset? Cuncta igitur à capite proposito ordi-
 ne persequamur. Iam profecto constabit, eum principem declaratū, qui
 & ab omnibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primū tibi
 mater, Hispania est, terris omnibus terra fœlicior: cui excolendæ
 atque adeo ditandæ impēsius, quàm cæteris gētibus supremus ille
 rerum fabricator indulfit: quæ nec Austrinis obnoxia æstibus,
 nec Arctoïis subiecta frigoribus, media fouetur axis vtriusque
 tēperie: quæ hinc Pyreneis montibus, illinc Oceani æstibus, inde
 Thyrreni maris litoribus coronata, natura solertis ingenio, ve-
 lut alter orbis, includitur. Adde tot egregias ciuitates: adde cul-
 ta incultaque omnia, vel fructibus plena vel gregibus: adde au-
 riferorum opes fluminum: adde radiantium metalla gēmarum.
 Scio fabulas Poëtarū, auribus mulcendis repertas, aliqua non-

nullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula: nec iam excutio veritatem: sint, ut scribitur, Gargara proventu læta tritici, Menauia memoretur armento, Campania censeatur monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni, quicquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc Iudicum mater, hæc principum est: hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit Imperio. Huic te debet Imperium. Cedat his terris terra Cretensis, parui Iouis gloriata cunabulis: & geminis Delos reptata numinibus, & alumno Hercule nobiles Thebæ. Fidem constare nescimus auditis: Deum dedit Hispania, quem vidimus. Erat iustæ compensationis occasio, ut qui de patriæ tuæ laudibus pauca dixissem, patris saltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. Sed quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem: quid (inquam) faciam? Quæ Rhenus aut Vabalis vidit, aggrediar? Iam se mihi Sarmatica cæde sanguineus Ister obii-ciet. Attritam pedestribus præliis Batauiam referam? Saxo consumptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes suas Scotum loquar? Compulsus in solitudines auias omnis Alamanus, & vterque Maurus occurrent. Cum igitur impediatur turba delectum, & præstet gesta in summum referre, quam enumerando tenuari, dixisse sufficiat, vnum illum diuinitus extitisse, in quo virtutes simul omnes vigerent, quæ singula in omnibus prædicantur. An si eius seculo mos ille vixisset, quo Romani Duces, Macedonici, Cretici, Numantini, de vocabulis gentium subactarum adoptiuum Insigne sumebant: nonne hodie pauciora in Annalium scriptis, quam in vestra domus Titulis cognomenta legerentur? Cum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Alamanicus diceretur: & quantum tota respublica habet hastium, tantum vna

*familia ostēderet triumphorū. Sed quid necesse est mitti inpræ-
 teritū diligentiā curiosam? Patrem, Imperator, tuum de te æsti-
 mēt: nec difficilis cōiectatio est. Nam cū duo sint, quæ claros
 duces faciāt, summa virtus, & summa fœlicitas, scire obuiū est
 qua fuerit felicitate præditus, q̄ te genuit. O digna Imp. nobili-
 tas, quæ principē esse decuerit eius esse filiū, qui hunc Romani
 fastigiū apicē nō solū fortitudine atque sapiētia, sed decore etiā
 corporis & dignitate potuerit æquare: velut tua hæc forma ve-
 nerabilis, quam fortunæ suæ par est? quā longe lateque cōspi-
 cua cōmendat imperium? ut plane in ambiguo sit, utrū te ma-
 gis nostris mentibus, an obtutibus vultus insinuet. Non fru-
 stra plane opinione sapientium, qui naturalium momenta
 causarum subtilius sciscitati, arcanis caelestibus nobiles curas
 intulerunt, angustissima quæque species plurimū creditur tra-
 here de celo. Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus
 dignum prius metatur hospitium, siue, cū venerit, fingit ha-
 bitaculum pro habitu suo: siue aliud ex altero crescit, & cum
 se paria iunxerunt, utraque maiora sunt: parcam arcanum
 caeleste rimari: tibi istud soli pateat, Imp. cum deo consorte se-
 cretum. Illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas
 est: talem esse debere, qui à gentibus adoratur, cui toto orbe
 terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit na-
 uigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus au-
 spicium. Dudum, ut video, dedignaris hanc gloviam: sed pa-
 tere ea in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis
 sola laudari. Virtus tua meruit Imperium: sed virtuti addi-
 dit forma suffragium. Illa præstitit, ut oporteret te principem
 fieri hæc, ut deceret. An vero quicquam putamus in Imperij
 tui declaratione præteritum, cū ductam esse rationem ipso-
 rum etiā videamus annorum? Cuius quidem rei ita fuit cura*

Maiores, ut non solum in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in Praturis quoque aut Aeditilibus capessendis etas spectata sit petitorum: nec quisquam tantum valuerit nobilitate vel gratia, vel pecunia, qui annos Comitiali lege praescriptos festinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id quidem. nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo tamen adolescentiae lubrico, ut non cadant, titubant. An non clarissimos nominis Romani viros, illos Catulos, Scipiones loquor, aliquantisper sibi luxuria vindicavit? quos etsi ad portum mutati in melius reduxerint flatu: diu tamen vitiorum turbo iactavit, & naufragos atque fluctuantes ab illis, quibus mersabantur, erroribus, egre etas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & ceteris, quae innumera congruebant, anni quoque suum iunxere suffragium: qui soli in homine perfecti, bono duarum potiuntur etatum, virtute iuuenum, & maturitate seniorum. Prius fortasse Imperium inire debueris, ut diutius Imperares. sed sine exempli periculo providebitur ne quid amiseris vita longiore pensandum, quod ex praeterito perdidisti. Parum inter est, quando ceperit, quod terminum non habebit.

Haecenus in te praedicata sint Imp. dona factorum: nunc ad ea proferamus gradum, quae tibi debes. Neque enim tua illa praeterita bellicae rei gloria, quam per tot laborum experimenta quaesisti, ascribenda fortunae est: cui hoc nomine etiam succenseri potest, quod quem scepro & solio destinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed ut seueri patres, his, quos plus diligunt, filii, tristiores sunt: ita illa te plurimis bellis, & difficillimis Reipublicae temporibus exercuit, dum aptat Imperio. Et prius quidem quam ad illa veniam, quae aui maturus egisti, summatim tuum illud attingam cum patre diuino

PANEGYRICVS.

Castrense collegiū actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas: dies noctesque praliando aut vigilando consumptas grauiſſimas pugnas terra marique pugnatas. Non tam patiens Aphricanus rudimenta militia sub Paulo patre tolerauit: nec pari indole Hannibal puer in tentoria Hispana successit: nec futurarum spe certiore virtutum Philippæa castra Alexander nondum Magnus impleuit, quos & si plurima laude dota uerit amplificatrix veri uetustas, nihil plus tamen blandita præstitit, quàm ut eos in iis annis secutos Regū aut Ducū castra vulgaret: in quibus tu ita fortiter multa gessisti, ut ea non tantum Alexander aut Aphricanus aut Hannibal uidere, dum discerent, sed parentes atque institutores eorum optassent facere, dum docerent. Quàm tecta sunt semper consilia fortuna? quis quaeso tum publicis rebus non putasset inimicū tuū, illum à statione Castrensi ad quietē receptum? Enim uero illa futurum principem comens, idcirco paulisper uoluit esse priuatum: aut quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, usus civilis experiens sub ocij tempore redderis.

Quidni ego tuū ocium aliorū negotiis anteuerto? Non enim te amœna litora, nec depositi ad temporū uices habuere secessus: sed siue tu agris, siue oppidis tempus dabas, rem & famā pariter augebas: & in urbibus quidem omnium ætatum ordinūque homines iis aut illis beneficiis apprehendebas amicorum cōmoda, absentiuū negocia assiduitate, consilio, te inuabas. Iam si placuisset, oppida rure mutare: ut tu uita oblitus urbana exequeris agricolam? Audio etiam Imp. & credo sepe aliqua te laborum tibi iunxisse, & ne contraheres corporis ueternum, cuiuscemodi semper opere insidiantæ. oci terfisse rubiginem. Sic agrestes Curiū, sic ueteres Coruncani, sic nomina reuerenda, Frabritij, cum induciæ bella suspen-

debant, inter aratra vivebant, & ne virtus quiete languer-
 ceret, depositis in gremio Capitolini Iouis laureis, triumphales
 viri rusticabantur. Inde est, quod accepimus datos serenitibus
 fascēs, & missas cum Curulibus suis per rura palmatas
 quòd agricolas Cōsulares pastoresque Trabeatos, & Dictatores
 inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris
 addicebat labori: ut quibus ipsi suburbani horti preceps-
 que ianiculum, & iugera arctata pomerio, vomere essent aut
 ligone versanda: nec iniuria opus reuenteretur ad dominos,
 cum deerant quibus iuberent. Detrahit laudē patientia, inopia
 maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profecto
 diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat aeternitas,
 & quicquid homines vocamus laborem, illius natura est. ut
 indefessa vertigo cœlum rotat: ut maria aestibus inquietata
 sunt, & stare sol nescit: ita tu Imp. continuatis negociis,
 & in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus es. Vix
 recta Hispana successeras: iam Sarmaticis tabernaculis regebaris.
 vix emerita arma suspenderas: iam hosti armatus instabas.
 vix Iberum tuum videras, iam Histro pretendebaris. Ne tum
 quidem cum in altiore proeectus gradum, iungere tantum
 & diuidere cum negociis ocium, & parta gloria velut
 reposito frui posses honore, operã remisisti quin omnium
 Castrensiū numerorū munera primus obires. stare pro signis
 excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere
 speculatum egredi, castra metari, in prelium primus ire, prelio
 postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo: ut iam tū
 posset intelligi, alios Imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen
 præ ceteris mirum, quod cum omnia faceres, ut Imperare deberes,
 nihil tamen faciebas, ut Imperares. Argumento est dies ille
 communis boni auctor, quo tu cum ad suscipiendam
 Rempub.

Reipub. vocabaris, oblatum Imperium deprecatus es, nec danti speciem tantum, vt cogi videreris, sed obnixè & diu, & velut impetraturus, egisti: quippe aberat causa fingendi. Non enim te princeps solus, & domi, & tanquam tentaret, ambibat: sed publice, & in Comitio, & vt aliud iam facere nō posset prorsus: vt nisi Imperium affectu simplici noluisses, potueris velle securus. Expostulari hoc loco tecum Reipublicæ verbis necesse est, quæ in summa tua cunctatione, in formidinem à media spe relapsa tali aliqua te profecto, sed quam solus audires, voce conuenit.

Parum ne me Theodosi hæctenus distulere fata, vt insuper tentes moras augere factorum? An nescis rem tuam per momenta consumi? Nescis me tibi tuisque decrefcere? Quid quid aufert Alanus, id olim desiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias: Lugeo funus Illyrici: specto excidium Galliarū. Principum senior in tanta bella non sufficit: alter etsi futurus sit aliquando fortissimus, adhuc tamen paruus est. Tu dubitas excipere collapsam, & vt nihil differas, sero reparandam? Hanc mihi gratiam refers, quòd te etiam fælix desideravi: quando me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cum moribus Augustus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus augetet, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, si iuris tui esses? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus: & qui posset cogere, mauult impetrare. Imperium quod ab Imperatore desertur, tam tibi nolle iam non licet, quam velle non licuit. Solus igitur Auguste, solus (inquã) omnium qui adhuc Imperauerunt, vt princeps esses, præstitisti. Alios emptæ Legionum suffragia, alios vacans aula, alios affinitas regia, imposuere Reipublicæ: te nec ambitus, nec occasio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam & eras à familia Imperatoris

alienus, & adsciscebarris tertius, & cogebarris inuitus: inuitus
 (inquam) Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide, domi-
 norum septra cepistis, & periculo non minore quam scelere Im-
 perium vita paciscentes sanguinis precio regium nomen emistis.
 Repulsam patitur Principatus, & vnus est ambitus candida-
 ti, ne declaretur. Credet ne hoc olim ventura posteritas, & præ-
 stabit nobis tam gloriosam fidem, vt nostro demum seculo an-
 nuat factum, quod tantis infra supraque temporibus nec inue-
 nerit emulum, nec habuerit exemplū? Sed qui vita suæ sectam
 rationesque cognouerit, fidei incunctanter accedet: nec abnuisse
 dubitabit Imperiū, sic impetratum. Illi enim illi auide regna
 desiderant, quos soluta legibus delectat vita: quorū crudelitas,
 indemnatos necandi, cupiditas, priuata capiendi, libido, honesta
 sedandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intere-
 rat, te principem fieri, qui futurus eras in Imperatore priuatus?
 nisi forte in te hodie aut pudicitie remissior cultus, aut minor
 sanguinis humani metus, aut alienæ rei maior est appetitus.
 Idem es, qui fuisti, & tantum tibi per te licet quantum per le-
 ges licebat. Ius summum, facultate & copia commodandi, non
 securitate peccandi experiris. vnum tibi præstitit principatus,
 vt certum haberemus omnes, etiā sub Imperatoribus aliis vixisse
 te legibus tuis. Nam qui nihil facit licenter cum potest, nun-
 quam voluit. Quin tibi primum te, Imperio deinde præstitisti.
 Non contentus ipse vltro vitia reiecisse, alienis vitiis corrigendi
 curam adiecisti: idque moderate, vt suadere potius honesta
 quam cogere videreris. Et quia vel longo Orientis vsu, vel mul-
 torum retro principum remissione, tantus quosdam luxus infe-
 cerat, vt adulta consuetudo lasciuie haud quaquam facile vi-
 deretur obtemperatura medicinæ: ne quis se pati iniuriam pu-
 caret, à te voluisti incipere Censuram: & impendia Palatina.

minuendo, nec solum abundantem reiicendo sumptum, sed vix
 necessarium vsurpādo demensum, quod natura difficillimū est,
 emendasti volentes. An quis ferret moleste, ad principis semet
 modum coerceri? aut subtractū sibi doleret de priuata luxuria,
 cū videret, Imperatorem rerum potentem, terrarum homi-
 nūmque dominum, parce contentēque viuentem, modico & ca-
 strensi cibo, ieiunia longa solantem: ad hoc, aulam omnem Spar-
 tani gymnasii duriolem, laboris, patientiæ, frugalitatis exem-
 plis abundantem: neminem vnum inueniri, qui auderet ad pe-
 num regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini ae-
 ris volucrem, alicni temporis florem. Nam delicati illi ac flu-
 entes, quales tulit sæpe Respublica, parum se lautos putabant,
 nisi luxuria vertisset annum: nisi hibernæ poculis rosæ innataf-
 sent: nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregis-
 sent. Horum gulæ angustus erat noster orbis. Namque apposi-
 tas dapes non sapore, sed sumptu æstimabant. Illis demum cibis
 acquiescebant, quos extremus Oriens, aut positus extra Roma-
 num Colchus Imperium, aut famosa naufragiis maria misis-
 sent: quos inuitæ quodammodo reluctantiq̃ nature hominum
 pericla rapuissent. Vt taceam, infami sæpe delectu scriptos in
 prouinciis aucupes, ductasque sub signis venatorum cohortes, mi-
 litasse conuiujs: nonne cognouimus cuiusdam retro principis
 non prandia sæpe, sed fercula, Sestertijs mille æstimata, patri-
 moniorum Equestrium pretia traxisse? Tuæ Imp. epulæ, mensis
 communibus parciores, locorum ac temporum fructibus instru-
 untur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parsimoniæ cur-
 sus inoleuit, & quiescentibus legum minis, subiit quandoque
 priuatim sui pœnitentia. Sic est enim, sic est. Exasperat homines
 imperata correctio: blandissime iubetur exemplo. Sed cū hæc,
 & ad hunc modum cætera, mores hominum & instituta for-

marint, tùm nihil abdicandis vitiis adoptandisque virtutibus
 impensius cenſeo profuiſſe, quàm quòd his te viris ſemper dedidiſti,
 quos affectare publica deberet imitatio, quàmque facile tibi
 fuiſſent ſequaces diſcipuli, tam cæteris expetendi eſſent magiſtri.
 Vt de his ſileam, quos tibi primus ille naſcentis Imperij dies ob-
 tulit, tantis virtutibus præditos, vt non pro copia ſumpti, ſed ex
 copia viderentur optati: quos tu poſtea qualésque legiſti, qui-
 bus prouinciarum cuſtodiam, quibus militaris rei ſummam,
 quibus conſiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cùm
 duplex fuerit iſte delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato: in-
 certum, meliores viros ſapientia tua, an fortuna quaſiuerit,
 cùm tales vel exceptos habeas, vel repertos, vt & illi me-
 ruerint teneri, & iſi debuerint cooptari. Ecquis Imperato-
 rum vnquam putauit amicitiaꝝ cultum in Regia laude po-
 nendum? Humilis hæc virtus, dubiùmque an virtus, indica-
 batur: nec palatijs digna, ſed periculis habebatur. Inde facilius
 inueneris, qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidem
 prompſerint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat: prodeſſe
 nouerat, amare nesciebat. Tu amicitiam, nomen ante priuatum,
 nõ ſolum in tra aulaꝝ vocaſti, ſed indutam purpura, auro, gem-
 miſque redimitam, ſolio recepiſti: neque non verbis aſſeruſti,
 principis mentem tanto in ſuos benigniorem eſſe debere, quanto
 ſit fortuna præſtantior: cùm fide ac facultate paribus agas, &
 familiaribus tuis Imperator tribuas, quod priuatus optaras.
 Quamquam qua capere vota potuerunt, quod plerique te princi-
 pe conſecuti ſunt? Nec nunc de his honoribus loquor, quos in
 quemcumque conferre, Imperatori neceſſe eſt. Dux aliquis ene-
 hitur? exegit diſciplina caſtrorum. Præfectus attollitur? impo-
 nendum eſt prouinciæ caput. Conſul creatur? habiturus eſt no-
 men annuus: ita ſummis illis pulcherrimiſque beneficijs eſt ali-

qua præstantis utilitas. *Ate noua benignitate is amicis hono-*
nos habitus est, qui totus esset illorum, quibus deferebatur:
nihilque ex eo ad te redundaret, nisi dandi voluptas cui
cùm essent domi filij, gemina ille spes oculique reipub. dila-
tis eorum magistratibus amicos consulatu ornauiſti. Si me her-
cule vir ille diuinus, felicitatis publicæ auctor, parens tuus
uiueret, quid aliud expectasset à filio, quàm ut nepotibus an-
teferretur? præstitisti igitur amicis, quo plus nec patri præstare
potuiſſes. O beneuolentiæ tuæ ſingulare conſilium: auges tem-
pore dignitatem, quæ incrementum ex magnitudine non ha-
bebat. Renunciantur amici ante filios tuos, Conſules, quia non
poterant plus eſſe quàm Conſules. Eat nunc ſui uetuſtas oſten-
tatrix, & illa innumeris literarum vulgata monumentis ia-
ctet exempla: Pyrithoi fidem prædicet, & decantatum om-
nibus ſcanis Phocæi Iuuenis laudet officium: Pythiam etiam
(ſi uidetur) dicat & Damona: quorum alter in amici mor-
te, ſe vadem obtulit, alter ad diem vadatæ mortis occurrit.
Vt hæc vera eſſe credamus, quæ mendacijs uatum in plau-
ſus aptata cauearum, fidem tẽpori debent: num præſtare cre-
dendo plus poſſumus, quàm ut iſtos, qui amicitia laude cen-
ſentur, amicorum fuiſſe quàm ſui diligentiores putemus? Sed
cùm inſtituente natura plus fere filios quàm noſmetipſos dili-
gamus, omne uicit exemplum, qui amicos his prætulit, quos
ſibi præfererat. Sed tu quidem ad exonerandam debentium
uerecundiam, quæ in tuos confers, non uis uideri præſtare, ſed
reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum ſummas tuo-
rum, pro tua uoluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis
tribuis, non expendi potius ſed rependi putemus.
Enimuero cùm leuiter cognitos, aut etiam ſemel uiſos, iis ho-
noribus ſimul ditas, quibus & amici debent eſſe contenti:

nonne omnibus vis probare, amicum tibi esse, qui bonus sit? Cuiunque quid publici mandatum fuerit officij, premium spondetur & redditur. Sibi humilitatem & tenebras suas imputet iacens virtus, quæ non obtulit se probandam. Quod conscientia tua sufficit, honoratus est qui probatus. Velim tu dicas, unde cum tantis promissa persoluas, quid cui promiseris, scias? nec te vel reip. cura, vel ipsa illa tuorum beneficiorum turba confundat, ut parciore tardiorue, tempore quem modone decipias. Quis debitor verecundus ita mutuū ad diē reddit, ut tu quod promittis, appendis? Nec imponi negligentibus arbitreris. Quotidie in beneficia tua quærimus, & memoriā cōuenimus, & ne singulis insidietur obliuio, cum altero quisque conferimus: vnum inuenire non possumus, cuius spem atque expectationem, non dicam fefelleris, sed (quæ delicatior est querela) distuleris. Solam ne me Imperator beneuolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. Nam cui Hortensio Lucullouæ vel Cæsari tam parata vnquam affuit recordatio, quàm tibi sacra mens tua? loco momentoque, quo iusseris, reddit omne depositum. Vtrum te tamen ipse admones, an ut illi maiestatis tuæ participi deo feruntur assistere fata cum tabulis, sic tibi aliqua vis diuina subseruit quæ quod dixeris, scribat, & suggerat, ut nihil ita primoribus labris polliceris quin promisso fidem subdas, & verba re sancias. Nemo iam, nemo beneficia quæ dederis, ab eo credit tempore computanda, quo dederis: quia tam sint certa, quæ spondes, ut tum videantur accepta, cum spondes. Iam id ipsum quod ante promittis, nonne de summo purissimæ mentis candore proficißitur? Nam cuius est animi, nec vota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis? sed denunciare præstanda, ut & prolixior sit sensus honorum nec repentina felici-

PANEGYRICVS.

tas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim nostros subitis affectibus impares perinde latitia ac dolor, si deprehēdat, externat. An nō illa Romana pictatis notissima mater nuncio mali Cannensis exterrita, filio reduce, quæ flebat diriguit in mortem: nec par esse gaudio potuit, quæ superfuerat orbitati. Consciens igitur celestis arcani & naturalium depositorum, manus hominibus sperata procedere, quàm insperata superuenire beneficia: nec immerito. Namque fugitiua successuum repētinorum voluptas, ut occupat, sic relinquit: felicitas longior est, expectare securum. Itaque cūm hæctenus natura esset statutum, ut bona sua homines nescirent, & tum primum inciperēt felicitate gaudere cūm cepissent esse felices tu promittendo præstanda, inuenisti tempus, quod nobis natura subtraxerat ut quos adepta solum iuuabant etiam adipiscenda delectent. Pari benignitate cūm plures honoribus aficere velles, quàm honoris loca admitterēt, & angustior esset materia voluntate: nec mentem tuam quamuis diffusam caperet Imperium, quem nondum aliquo prouexisti gradu, tamē dignatione es solatus. Atque haud scio, an quibusdam consolatione ista suffecerit. Ille cohonestatus affatu: ille mensa beatus ille osculo consecratus est. Ita omnibus, qui te principe sibi iure considerēt, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas, humanitas (in quā) quæ tam clara in Imperatore quàm rara est. Nam cūm indiscreta felicitum pedissequa sit superbia, vix cuiquam contigit, & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidem ita Maiores nostros semper pertæsum est ut grauiorem semper putauerint seruitute contemptum: eiusque impatientia sunt coacti post bellatores Tullos Numasque sacrificis, & Romulos conditores, regnum usque ad nomen odisse. Denique ipsum illum Tarquiniū execratione postre-

ma hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine praecipitem, auaricia cecum, immanem crudelitate, furore recordem vocauerunt Superbum, & putauerunt sufficere conuictium. Quod si per rerum naturam liceret, ut ille Romanae libertatis assertor, Regij nominis osor Brutus praecariae reddit^o vitae seculum tuum cerneret, studiis virtutis, parsimoniae, humanitatis, imbutum ac refertum: nullum toto orbe terrarum superbiae, libidinis, crudelitatis extare vestigium: iam te ipsum quae publice quae priuatim videret priscorum duricia Ducum, Castitate Pontificum, consulum moderatione, Praetorum comitate viuentem, mutaret profecto sententiam tanto post suam, & cum Romanam dignitatem ac libertatem probaret meliore in statu Imperatore te esse, quam Consule se fuisset, necessario fateretur, Tarquinium submoueri debuisse, non regnum. Sed quod facere magnas urbes ingressi solemus, ut primum sacras ades & dicata numini summo delubra visamus, tum fora atque gymnasia, & pro suis extensa porticibus ambulacra & claustra miremur: ita in laudibus tuis, sanctos Palatii ritus & priscis aequanda ceremoniis instituta venerati, gradum ad illa proferimus, quae in medio constituta ad publicos usus facientia, non partim, sed in commune conducunt, nec parietibus, sed orbe clauduntur: nec tecto, sed caelo operiuntur: velut primum id est, ne statim summa capiamus, quod creber egressu, expectantibus populis te fateris, nec videri modo patiens, sed facilis adiri, e proximo accipis vota hominum tuorum, ut quisquis ille consultor est, etiamsi meruerit (quod est ratum) repulsam, ferat tamen ut sui Numinis conscientiam. At quam alter illorum principum mos fuit: quos loquar, notum est, qui maiestatem Regiam imminui & vulgari putabant, nisi eos intra repositum Palatinae

Palatinae adis inclusos, tanquam aliquos Vestale secretum veneratio occulta consulisset: nisi intra domesticam umbram iacentes, solitudo prouisa, & silentia late conciliata vallassent: Quin si quando in lucem venire & diem ferre potuissent, lecticis tensisque subuecti, & densissima circum supraque cooperi virorum armorumque testudine, sensim atque ad numerum mouebantur: tum longe populus abigebatur, nec ociosa viatoris manus plebem verberare submouebat, ut secretum esset in publico. At noster hic omnibus spectandus offertur, nec magis communem hunc diem atque solem, quam nostrum Imperatorem videri licet. Quin cum vicinum habeant permissa fastidium, numquam iste mirantis explet oculos: magis magisque visus expetitur, & (nouum dictu) praesens desideratur. Miremur ne in urbibus tuis, & a tuis populis te videri, quem fere nulla in solo suo natio externa non vidit, idque ita crebro, ut penè tam notus sit barbaris vultus iste, quam nobis: nec frustra, cum aestates omnes foris, hyemes domi ducens, ciuibus hostibusque pari sorte anni spacia diuiseris: Et si qui forte sunt barbarorum, qui nondum virtutis tuae fulmen exceperint, nominis terrore perculsi & velut afflati quiescant. Tua enim Imperator auspicia non haec tantum gentes tremunt, quas ab orbe nostro sylvarum interualla, vel flumina, montesue distingunt: sed quas aeternis ardoribus inaccessas, aut continua hyeme separatas, aut interfusis aequoribus abiunctas natura determinat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est. Et quò vix peruenerat nomen antè Romanum, accedit Imperium. Dicam ne ergo receptos ad seruitium Gothos, castris tuis militem, terris sufficere cultorem? Dicam à rebellibus Saracenis pœnas polluti fœderis expetitas? Dicam interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus esse fugientis Albani? Quaecumque natio barbarorum,

robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni consulit, aut quiescit, aut letatur quasi amica, si seruiat. Persis ipsa Reipub. nostrae retro amula & multis Romanorum Ducum famosa funeribus, quicquid vnquam in principes nostros inclementius fecit, excusat obsequio. Denique ipse ille Rex eius, dedignatus antea confiteri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis sericoque praebendo, ad hoc triumphalibus belluis in tua effeda suggerendis: & si adhuc non est foederatus, iam tamen tuis cultibus tributarius est. Nec tamen Imp. existimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum: triumphis tuis Gallicis (stuppeas, licebit) irascimur. Dum in remota terrarum vincendo procedis, dum vltra terminos rerum metasque naturae regna Orientis extendis, dum ad illos primae lucis indigenas, & in ipsum, si quod Solis cubile est, festinas, inuenit Tyrannus ad scelera secretum. O quam paruis veniunt summa mala principijs! Sic in vltimum prope Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella Consulibus ancipiti Marte pugnata Cilix pirata conflauit: sic tenentibus arma fugitiuis, Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum noui sceleris nuncium, hominem risit? Nam res infra dignitatem iracundiae videbatur, cum pauci homines Instalani, totius incendium Continentis adolerent, & Regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent. At quantos parturiebat fortuna motus, quantum Reipub. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda seruabat, praecipue perfidia Ducum, defectione Legionum, contra Rempublicam armatum. Nolo tamen vsquequaque miserorum vel factum onerare, vel fatum: qui dum carnifici purpurato tua se & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, grauisimum omnium

nephas fecerunt affectu innocentium. Intelligo quàm difficilem in locum scopulosumque deuenerim. Nam cum reuolui id lustrale iustitium aures tuæ respuant: laudes petant: gloriæque intersit, ad præsentium commendationem bonorum, mala decursa reputari, contra verò clementia summa beneficium suum malitè imminui, quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem, aut ingratum virtuti, aut onerosum esse pietati. Sed tamè Imperator exiguam sensibus tuis iniunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est: si medicos iuuat meminisse morborum: cur non tu quoque mala nostra audias, vt tua beneficia recognoscas? Vnde igitur ordiar, nisi à tuis, mea Gallia, malis? quæ ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miseriarum: non auribus modo, quarum sensus est leuior, sed coram oculis ferre cõpulsam victoriam Maximè, interitum Gratiani. Alta licet vulnèra (quod fatendum est) proximus nobis Italus, & contiguus ostendat Hispanus: sed in dolore suo habet suum vterque solatium: tyrannidem hic non vidit: ille tyrannicidium vidit. Nos primi impetum bellæ furentis excepimus: nos scẽuitiam eius, innocentium sanguine: nos cupiditatem, publica paupertate satiuimus. Apud nos sese exeruit crudelitas iam secuta & adhuc inops auaritia: Alibi malum publicum aut cœpit, aut destitit: in Gallia sedit. Quis se nobis calamitate contulerit? Tyrannum, & cum aliis tulimus, & soli. Quid ego referam vacuatas Municipibus suis ciuitates? impletas fugitiuis nobilibus solitudines? Quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam are taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabes Consulares, & senes fortunarum

*superstitēs, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam
 securitatem: cum interim miseri vetabamur agere miseros: Imo
 omnes cogebamur mentiri beatos: & cum domi & secreto solis
 coniugibus ac liberis credidissemus furtiuum dolorem: procede-
 bamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim
 dicere delatorem: quid ita ille tristis incedit? an quia pauper ex
 diuite est? non enim se viuere gratulatur: quid ita publicum a-
 tratus inest? luget (credo) fratrem: sed habet filium. Ita
 flere non licebat amissa, metu reliquorum. Serenos ergo nubilis
 mentibus vultus induebamus: & ad illorum vicem, qui degu-
 stato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imi-
 tabamur læta merentes. Est aliquod calamitatū delinimentum
 dedisse lachrimas malis, & pectus laxasse suspirijs: & nulla
 maior est pœna, quã esse miserū, nec videri. Spes inter hæc nulla
 prædonis explendi. nec enim, vt natura fert, copiam satietas se-
 quebatur: crescebat in dies habendi fames: & parandi rabiem
 parta irritabant. Vt agrorum sitim potus accendit: vt ignis a-
 rentibus non obruitur, sed augetur: ita coactæ publicæ egestate di-
 uitiæ, auuiditatē ieiunæ mentis acuebāt. Stabat ipse purpuratus
 ad lances, & momenta ponderum nutusque trutinariū pal-
 lens atque inhiās exigebat. Comportabatur interim spolia pro-
 uinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum. Hic aurum
 matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum cer-
 uicibus bullæ, istic dominorum cruore perfusum appendebatur
 argentum. Numerari vbiq̃ue pecuniæ: fisci repleri: æra cumula-
 ri: vasa concidi: cuius vt intuenti non Imperatoris domicilium,
 sed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro-raptis a-
 butitur, & ablata alijs sibi reddit: nec ideo vias saltusque obsi-
 det, vt thesaurum struat atque defodiat, & cum scelere miser
 sit: sed vt gulæ ventriq̃ue suppetat, nec desit sumptus impendijs.*

Nam & effundit & negligit, eadem perdendi & querendi facilitate. Noster ille pirata quicquid undecunque conuerterat, id nobis sibi que periturum, in illam specus sui charybdim congerebat. Charybdim loquor? quæ cum plena nauigia sorbuerit, dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littoribus exponere. Bona nostra ad ætarium una & perpetua via ibant: nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel sero victa fastidio, illa communis vorago reuomebat. Est improborum principum postrema defensio, auferre donandi gratia, & inuidiam rapinarum, magnitudine munerum deprecari. Quæ (malum) ratio est, abstulisse omnibus, quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem auaritia, licet mala, tamen aliqua defensio est: timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur heredi. Quam affert causam concupiscendi, qui quantum ubique est, habet? Quin ego, si fas piusque mortalibus æstimare cælestia, nullam maiorem crediderim esse principum felicitatem, quam fecisse felicem, & intercessisse inopiæ, & fortunam vicisse, & dedisse homini nouum fatum. Itaque Imperatori propriam maiestatem æstimanti, non tam id suum videri debet, quod abstulit, quam quod dedit. Nam cum intra ipsum voluantur omnia, & ut ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris: ita quicquid in ciues manat à principe, redundat in principem, Et rei & famæ bene consulit munificus Imperator. Lucratur enim gloriam, cum det pecuniam reuerentiam. Sed illi quidè stulta omnis ratio captanda laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exemplum, summam felicitatem, habendi ac nocendi sine determinans, non solum ut quamplurimum quæreretur, sed ut nihil cuiquam reliqui fa-

ceret, laborabat. Nec enim, qui regibus mos est, exercendis in-
 uigilabat metallis, ut latentia natura bona in usum arcesse-
 ret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parum ille
 preciosum putabat aurum, quod de montium uenis, aut fluminum
 glareis quaesitor Bessus, scrutator Callaicus eruiisset. Illud pu-
 rius splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes: quod
 hominum lachrymae non amnium aquae abluissent, nec è terre-
 nis specubus egestum, sed è cervicibus iugulisque caesorum es-
 set effossum. Sic cum immitis tyranni est stilus timeretur &
 gladius, transierat in uota paupertas, & ut possemus effu-
 gere carnificem, optabamus subire sectorem. Quod si ille, pro
 ceteris sceleribus suis minus crudelis fuisse uidetur: uestrum,
 uestrum, Vallio triumphalis & trabeate Merobaudes, recor-
 detur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus &
 purpuras Consulares, & contractum intra unam donum quen-
 dam honorum senatum uita sese abdicare compulsus est: alteri
 manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & inusta
 feminine mortis infamia, ut maluisse uir ferri amanti-
 simus uideretur laqueo perire, quam gladio. Sed in illos fortasse spe-
 ciales putaretur habuisse odiorum causas Tyrannus. Steterat
 enim uterque in acie Gratiani: & Gratianus utrumque di-
 lexerat. Quid de his dicimus, qui honorum ac principum ne-
 scij, & tantum inter suos clari, nobiles animas sub carnifice
 fuderunt? De uirorum mortibus loquor? cum descensum re-
 corder ad sanguinem foeminarum, & in sexum, cui bella
 parcunt, non parce seuitum. Sed nimirum graues suberant in-
 uidiosaeque causae, ut unco ad poenam clari uatis matrona ra-
 peretur. obiiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri
 uiduae nimia religio, & diligentius culta diuinitas. Quid
 hoc maius poterat intedere accusator sacerdos? Fuit enim, fuit

& hoc delatorum genus, qui nominibus antistites, re vera au-
 tem satellites atque adeo carnifices, non contenti auitis euo-
 luisse patrimonii, calumniabantur in sanguinem, & vitas
 premebant reorum iam pauperum. Quin etiam cum iudi-
 ciis capitalibus astitissent, cum gemitus & tormenta misero-
 rum auribus ac luminibus hausissent: cum licitorum arma,
 cum damnatorum frena tractassent, pollutas penali manus
 contactu ad sacra referebant, & ceremonias, quas incestuaue-
 rant mentibus, etiam corporibus inquinabant. Hos ille Pha-
 laris in amicis habebat: hi in oculis eius atque etiam in osculis
 erant: nec iniuria: à quibus tot simul vota veniebant, aua-
 ro, diuitum bona, cruento, innocentium pœna, impio, religio-
 nis iniuria. Tandem in nos oculos Deus retulit, & bonis Ori-
 entis intentus, ad mala nostra respexit: & hunc sacrario capiti
 obiecit furorem, ut factus abrumpere, ius faciale violare, bel-
 lum edicere non timeret. An ego sine diuino Numine factum
 putem, ut qui sub nomine pacis ludere, & primi sceleris pœnas
 lucrari quiescendo potuisset, secundum tertiumque vexillum
 latrocinij civilis atolleret? & superatis alpibus Cottii Iulia
 quoque claustra laxaret: tibi que Imp. imponeret seruata ad-
 huc veniæ finem, vincendi necessitatem. Agebat eum (credo)
 precipitem vindicanda iam proximo ultore Resp. & extin-
 ctus aperto dominus parricidio, penas ab eo debitas expetebat.
 Non id confidentia, sed amentia: non temeritas, sed necessitas
 erat: nec ultro laceſſebat ille te bello, sed ulterius se negare sup-
 plicio non poterat. Alioqui quomodo tantam concepisset au-
 daciam, ut ruere in infernum, & obuiam morti venire, tam
 ignauus & timens mortis auderet? ut qui se non potuerit po-
 stea vel victus occidere. Et quidem Imp. Auguste, ad asseren-
 dam Rempub. vsurpandamque victoriam suffecisset, in bella,

vel solum, venire. Nam si olim domini aduersum rebelles ser-
 uos dimicaturi flagra in acie detulerunt, tantaque vis consciē-
 tia fuit, ut ab inermibus verteretur armati, & qui obtulerāt
 mortibus pectora, darent terga verberibus: nonne tu quoque
 Legionibus ociosis rem totam visus egisses? An sustinere te co-
 ram, & solum oculorum tuorum ferre coniectum ille quondā
 domus tuæ negligentissimus vernula, mensularumque seruiliū
 statarius lixa potuisset? non statim subiisset hominē prætērita
 sui tuique reputatio? non ipse sibi obiecisset, te esse triumphā-
 lis viri filium, se patris incerti? te heredem nobilissimæ fa-
 milia: se clientem? te retro omni tempore Romani exercitus
 ducem, libertatis patronum: se orbis extorrem, patriæque fu-
 gitium? Iam vero te principem in medio Reip. sinu, omnium
 suffragio militum, consensu prouinciarū, ipsius denique am-
 bitu Imperatoris optatum: se in ultimo terrarum recessū, Legio-
 nibus nesciis, aduersis prouinciarum studiis, nullis denique
 auspiciis, in id tyrannici nominis aspirasse furtum? Postremo
 tecum fidem, secum perfidiam: tecum fas, secum nefas: tecū
 ius, secum iniuriam: tecum clementiā, pudicitiam, religionem:
 secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium scele-
 rum postremorumque vitiorum stare collegium? Res ipsas
 interrogemus, & (quæ certissima coniectatio est) colliga-
 mus gerenda gestis. Num tandē dubitari potest, quid fuerit eo
 presente factururus, quē cū non vidit, fugit? Quāuis igitur Imp-
 hoste tali abuteris, nec tam ad præliū cōferendū quā ad sup-
 plicium de nefario capite sumendū venires, cōsiliis tamē tantis
 tantisque rationibus bellū administrabas, ut cū perse aliquo
 decertaturus aut Pyrrho, aut cū illo ipso Hannibale videreris.
 Nā primū fidem regum, quibus limes Orientis ambitur, data
 atq; accepta dextera firmas: quò foris securus agitare, si nihil
 sollicitum

Sollicitum & suspectandum domi reliquisses. Tunc copias tuas trifariam diuidis, vt & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres, & fugam circumfusis ambires. Postremo populis barbarorum vltionem tibi operam ferre volentibus, commilitum manus indulges, vt & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet. Qua tua benignitate pellectæ omnes Scythica nationes tantis examinibus confluebant, vt quem remiseras tuis barbaris, videreris imperasse delectum.

O res digna memoratu: ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa, contra quæ steterat, sequebatur: vrbesque Pannoniæ, quas inimica dudum populatio-
ne vacauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus respondebat ad nomen, & alternabat excubias, & notari infrequens ferebat. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio, vt à barbaro, erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero ar-
tatur arnonam, comparcendo laxabat: pro omni præmio omni-
que mercede, id vnum reposcens, vt tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio. Accipiebas beneficium, quod imputares. Memorabile putauit Antiquitas, quod Actiaco aliquando bello Ducibus motibusque Romanis peregrina Aegyptus arma permisit: tantumque res credita est habere nouitatis, vt nisi frequenter
isset in literas, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nã quis Annaliũ scriptor, aut carminũ, Cleopatreg classes & eborata nauigia & purpurea cũ auratis funibus vela tacuit? quin ita crebro historia recantata est, magis vt ab iisdem saepe dicta, quàm vt ab aliquo intermissa videatur. Non contendam duces. Nec enim principem nostrum, non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquauerit. Quid in cæteris saltẽ simile deprehendimus, maxime si rerum temporũque facies altrinsecus

cōferamus? hos illósq̄ue populos animorum subijciamus oculis.
 Illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter
 sub armorum fasce carpebant. Illos peregrino igne suspirans re-
 gina pellexerat: hos amor laudis & participanda gloriæ cura
 rapiebat. Illos tepens Pharus & mollis Canopus leuiúmque
 populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & ri-
 gens Taurus & ingenium corporum durator Ister effuderat.
 Illos tenero pellucente amictu & vix leue carbisum vitando
 sole tolerantes, alterno concussa tinnitu sinistra ducebant: hos lori-
 cis onustos, inclusosque ferro, fractæ voces tubarum ingentiúm-
 que lituorum clangor acuebat. Que tandem collatio posset esse
 populorum, etiam si tanta non esset dissimilitudo causarum, ut
 ab illis fuerit Romani Imperij appetita captiuitas, ab his repe-
 tita libertas. Quot tibi Imp. indignius videbatur, eius piaculi
 quemquam inueniri potuisse consortem, cuius se Barbarus age-
 bat ultorem. Sed illi quidem nefario sanguine belli primitias
 imbuentes, par pœne culpæque documentum fuerunt. Testis est
 Siscia: testis pulcherrimus amne conflictus: si conflictus ille di-
 cendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles in-
 uasit, ut eum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis
 altitudo remorata sit, quominus, ut erat ex longissimo itinere
 anhelus atque puluerus, equos calcaribus incitaret, amnem
 nando coniungeret, ripam insiliret, paratos denique expectan-
 tésque deprehenderet. Sermo iste prolixior est quam illa res fue-
 rit. Vix fluium manus inuicta transferat: iam locum belli te-
 nebat. Vix hostem inuenerat, iam vrgebat: vix pectora viderat,
 iam terga cedeat. Datur debito rebelle agmen exitio: volun-
 tur impiæ in sanguine suo turbæ: tegit totos strages vna campos:
 continuisque funeribus cuncta late operiuntur. Iam qui ad mu-
 ros differenda morte properauerant, aut fossas cadaueribus æ-

fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire precipites, aut glomerando fugere, & se inuicem festinando tardare: armati, inermes: integri, saucij: primi, postremique misceri: miles, urgere eminus, cominus, gladijs, hastis, punctim caesim ferire. Alij poplitibus imminere: alij terga configere: aut quos cursu non poterant continere, iaculis occupare: arma, tela, homines vita perempta, prona supinâque corpora, passim, vel in aceruo iacere. Illi inutilibus excisisque membris, reliqua sui parte fugiebant: hi dolorem vulnerum sequebantur: isti mortes receptas in sylvas & flumina deferebant: illic postremum spiritum in admiratione nominis tui, & sui ducis detestatione fundebant. nullus finis cædendi insequendique, nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quanto melius manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis, petit veniam necessitatis, & terram osculis premens, calcanda vestigijs tuis corpora & arma proiecit: quam tu non superbe, vt victam, non irate, vt ream, non negligenter, vt parum necessariam, præteristi: sed blande liberaliterque tractatam iussisti esse Romanam. Iunguntur socii agmina, & sub vno capite diuersa Reip. membra coalescunt: ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera sua gaudet: hic venia: vterque victoria. Nec pia Narona cunctatius, vbi te affore nunciatum est, impulsis effusa portis, obuiam prouolauit: & vt est omne desiderium post spem impatientius, parum credens patere venienti, festinauit occursum venturo. Fingit quidem, vt scimus, timor gaudium: sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo frontium imago extat animorum. Velut illa ciuitas à longa obsidione respirans, quod eam Tyrannus alpebus obiacentem tanquam belli limen attriuerat, tanta se & tam simplici exultatione iactabat, vt inesse vera letitia nimia videretur. Frebant se obuia tripudiantium cateruæ: cuncta cantu &

quabant, aut obuijs sudibus induebantur: aut portas, quas eru-
 ptione patefecerant, morte claudebant. At quorum se fuga im-
 peruius ripis amnis obiecit, trepidãdo collecti, & alterum quis-
 que complexi, per abrupta glomerantur: spumat decolor cruore
 fluius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit.
 Vtque se tibi posset speciali imputare militia, ipsum illum ve-
 xillarium sacrilegæ factionis avidis gurgitibus absorbuit: & ne
 mortis sepultura contingeret, cadauer abscondit. Nonne utroque
 credendus tuæ studuisse vindictæ? & adiuuando victoriam, &
 occupando dementiam. En tibi alteram pugnam, alteramque
 victoriam. Delectas in prælium Marcellinus cohortes, & ip-
 sum factionis nefariæ robur, illa belli ciuilibis Megera rapiebat,
 tanto cæteris satellitibus audentior, quanto excellentiorem ope-
 ram manabat Tyranno, frater Tyranni. Quo quidem maxime
 tuus gaudebat exercitus, cum se vltro videret laceffi, qui nihil
 magis timuerat quàm timeri: adeo quidem vt castris ad castra
 collatis, quòd precipiti die manum conserere non poterat, spe vi-
 ctoriæ cum luce ventura peruigil ageret, tardum solem, deserto-
 rem diem, annum noctis æstiuæ tempus criminaretur. Ecce
 lux tandem, omnis campus horrebat, diuisi in cornua Equites,
 leues ante signa Velites, dispositæ manipulatim cohortes, & gra-
 du pleno ferètes agmina quadratæ Legiones, vniuersa latè quæ
 visus agi poterat, occuparant. Nondum se virtus experiebatur:
 iam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies
 vtraque promouit, & effusis hinc inde sagittarum nimbis res
 venit ad capulos, milites pristinæ virtutis, Romani nominis,
 Imperatorum denique memores, causam publicam manu a-
 gere: hostes venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro
 reliquam cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare: nec gra-
 du cedere: sed vestigio stare vel cadere. At vbi impulsæ acies

crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contra Tyrannum funebres neniae & carmen exequiale dicebat. Hic perpetuum victis abitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum. Iam quocumque tulisses gradum, sequi, circumcursare, praecedere, vias denique, quibus ferebaris, obstruere: nullus cuiquam sui tuiue respectus blandam tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro meritis suis festum liberae nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura Flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas videntibus fertis coronatas, quid aulaeis radiantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum turbam, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres latas virginisque securas? Nondum omne confeceras bellum: iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus euolabat: nec ullum ille consilium, ullamue rationem, aut denique spem, quae postrema homines deserit, sequebatur: quin ipsos via implicabat errores, & nunc dexter, aut laeuus, nunc vestigiis suis obuius, incertum iter ancipiti ambage texebat. Quoties sibi ipsum putamus dixisse: Quo fugio? bellum ne tentabo, aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo? Quid Iulia profuerunt? peto Africa quam exhausti? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Gallia? sed inuisus sum. Hispania commito? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo premor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaseram: sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius. labitur ferrum, tremat dextera, mens fatiscit. O quam difficile est nuseris etiam perire. Ergo ut clausae cassibus ferae quaesito diu exitu desperatoque consistunt, & praetimore non fugiunt, ita

ille ipso, quo agitabatur, metu alligatus, in oppidum semet
 Aquiliense præcipitat, non ut vitam defenderet resistendo,
 sed ne pœnam frustrando differret. quanquam quæ poterat ul-
 terior esse dilatio? Cum ita vestigijs eius ac tergo ardens mi-
 les insisteret, ut penè omnem, quæ est secuta, pompam ultio
 festinata præceperit. Recte profecto ingeniosa illa picto-
 rum pœtarumque commenta victoriam finxere pennatam:
 quòd hominum cum fortuna euntium non cursus est, sed vo-
 latus. Ille ab ultimo Orientis sinu festinatis itineribus raptus
 exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminibus ena-
 tandis, tot scādendis mōtibus fatigatus, in alio orbe, & in alio
 pene dixerim sole positus, spacio lucis unius, Illyrico cōtinuant
 Aquileiam. Nihil tamen sibi hoc nomine vindicant: &
 si quando mirantium circulos contrahunt, aut conuiuia nostra
 sermone producunt, operam omnem suam sine Alpium termi-
 nantes, deberi sibi abnuunt illam celeritatem, quòd expertes
 laborum perucnisse se viderunt, quo ire non senserant. Imo
 negant se suis vectos esse corporibus, sed tanquam per aliquas
 imagines somniorum ferrentur, absentes præbuisse gestantibus
 ventis ociosorum ministeria membrorum. Nec fides anceps.
 Nam si olim seueri credidere Maiores, Castoras geminos al-
 bentibus equis & stellatis apicibus insignes, puluerem cruo-
 remque Thessalicum aquis Tyberinis abluentes, & nunciasse
 victoriam & imputasse militiam: cur non tua publicæque
 vindictæ confessam aliquam immortalis Dei curam putemus
 & adnixam? nisi fortè maiorem diuini fauoris operam res
 Romana posebat Macedonico augenda quàm tyrannico exi-
 menda seruitio. Ego vero si cæleste studium pro dignitate cau-
 sarum æstimandum sit, contenderim, Equites tuos Pegasus:
 calaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neque enim quia

se diuina mortalibus dedignantur fateri, idcirco quæ visa nō
 fuerint, dubitauimus facta, cum facta videamus, quæ dubi-
 tauerimus esse facienda. Angustè fortunam tuam Imp. ex-
 pendit, quisquis id de te tantum, quod fieri potest, credit. An
 ego cū ab Alpibus Iulius ocioso feriatōque ferro non prælium
 fuisse videam, sed triumphum, dubitauerim, illam specialem
 quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidē Imp.
 ita te cuncta administrasse, ut nō possint se tibi imputare suc-
 cessus: sed fatearis necesse est, quantum te in bello, tantum
 fortunam tuam egisse post bellum: cui si vocem demus & iu-
 dicem, nonne prolixè suam enumerabit operam? & ut virtu-
 tutibus tuis multa concedat, sibi aliqua vindicabit. Et cur
 quæso, non demus? ut accipiamus utriusque partis asserta,
 cum sit quæ vinceret, tua. Audio Constantiam dicere: bellū
 atrox periculo sumque suscepi: memorare patientiam, immen-
 sum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiuna to-
 leravi tenere Prudentiam, Partita sum militem & multipli-
 caui arte terrorem. asserere Fortitudinem, bis conflixi cū hoste:
 bis vici: omnes postremo clamare, Quid tibi debemus Fortuna
 quam fecimus? Sed si illa dicat, Properationem militum ego
 iuui, ego fugam hostium præpediui, ego Maximum in muros
 cōegi, & quem vos cogebatis mori, viuum domino reseruauit:
 non video, quod possit esse iudicium, quin cum ista pars im-
 putet Tyranni fugam, illa custodiam, Reipub. quæ utrique
 pariter obnoxia est ita utramque coniungat ut fateatur vni
 semet victoriam, alteri debere vindictam. Sed nec tu de-
 bitam gratiam beneficij inficiator abiuras. Nam & si per
 te confeceris quæ volebas, per fortunam tamen plus adeptus
 es quàm volebas. Agedum si videtur, præteritas cogita-
 tiones tuas consule & vota conueni: num amplius speraui-

sti quàm ut Maximus tibi nunciaretur occisus? quàm ut se-
 miuivum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie re-
 ferretur? quàm ad summum, ut fugiens resistensue caperetur?
 Ceterum, quando, quod factum est, optasti, ut se tibi ipse ser-
 uaret, ut consciscere sibimet interitum noller & posset? Magno
 quidem fateor pectoribus humanis, atque adeo maximo lux
 amori, interitus horrore est, sed quatenus aut ista optari potest,
 aut ille vitari. At si ultima supra caput steterit hora, & ve-
 nerit dies nunquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit, non
 timentur externa, cum certa sunt. Hinc reorum usque ad dā-
 nationem metus, postea attonitus stupor, & ex despera tione,
 securitas, & ad locum supplicij voluntaria, carnifice non tra-
 hente, properatio. Vt de his taceam, qui cum fatis vel fortunis
 paciscentes incertum exitum certo occupauerunt, ut nihil de ser-
 uis loquar, qui verbera vitauere suspendio, & motus heriles
 usque ad precipitia fugerunt: quis unquam ultra spem timuit?
 quis idcirco semet occidere noluit, ut occideretur? nisi vero vel
 leuior manus aliena, quàm propria, vel fœdior mors priuata,
 quàm publica: vel longior pœna ferro incumbere, & corpore
 vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm sup-
 plicium diuidere, poplitem flectere, ceruicem extendere ad
 plagam, fortasse non unam. Et tamen quando secum ille ferro
 transigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem, culleum,
 & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profecto tam
 bene de sceleribus suis sensit, ut mortem potuerit sperare, qua
 periit. Si igitur nec presumere veniam reus, nec sperare fugam
 clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extre-
 morum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, ho-
 nestior priuatus quàm publicus, postremo breuior occupatus,
 quàm expectatus interitus, num cui dubium est, in eo quod non
 habuit

habuit rationem, fuisse fortunam? Illa, illa Tyranni consilia
 cacauit: illa & animum eius percussit & terruit: nisi ve-
 rò tu tuum, venerabilis Gratiane, carnificem, diris comi-
 tatus ultricibus obsidebas, & irata minax umbra ob os
 eius oculosque fumantes infernis ignibus tedas, & crepitantia
 torto angue flagra quatiebas, ne morti honesta vacaret, ne re-
 galem illū sacrosanctum que vestitum impio cruore pollueret,
 ne cultus olim tuus, ac deinceps fratrum futurus funestū san-
 guinem, vel dum vindicatur, acciperet: ne postremò te manus
 ulcisceretur Tyranni, & deberes Maximo vel suam mor-
 tem. Et plane ita cuncta ceciderunt, vt non seruata modo vl-
 tio, sed ordinata videatur. Nam vnde quæso tam repentina
 conuersio, vt qui oppetere timuerat, interitū non timeret expete-
 re: & quem inluserat metus, proferret audacia? Hic nulla iam
 reliqua festinandis rebus mora: actutum fortissimi duces instruen-
 do ac cinguntur triumpho, capiti diadema ducitur, humeris
 vestis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus denique homo a-
 ptatur ad interitum: publicè publicus spoliator exiit: nec tunc
 tur manus rapaces: nudantur crura fugitiuo: talis denique tuis
 offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino
 seruum, Imperatori Tyrannum. Nec tu illum, qua es clemen-
 tia, in conspectum tuum venire voluisses, ne oculos istos omnibus
 salutare homo funebris impiaret, nisi famam confutare men-
 dacij, teque purgare eodem teste, quo insimulatore, voluisses. Ha-
 bet vires, habet nescio quos internos mens scelerata carnifices,
 aut ipsa sibi carnifex conscientia est, aut (quod magis credo) om-
 ni seuius quaestione est à te interrogari. Ad primam tuam vo-
 cem nefario pectore excussa confessio est: nec cunctari saltem aut
 musitare potuit, quin consilium omne nudaret: se videlicet fauo-
 ris tui obtendisse pretextum, quod aliter non potuisset alligere

militum societates, nisi se auctoramenti tui sinxisset auctorem.
 Et post hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culleo insui,
 non discerpi in frustra iussisti, non postremo illam tanti menda-
 cij linguam radicitus erui precepisti, cum eorum parte vitalium,
 quorum fuerat locuta commentum? Quin iam ceperas de eius
 morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore suffude-
 ras, & cum misericordia loquebaris. Sed bene est, quod non om-
 nia potes. Tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis,
 & ne quid licere posset clementiae, inter innumeras manus fer-
 tur ad mortem. Ecce iterum Imp. auerteris, & illam Tyran-
 nici exitus relationem grauaris. Iam iam esto securus: geram
 clementiae tuae morem. quod noluisti videre, non audies. Huc
 huc totas pij Vates doctarum noctium conferte curas: hoc om-
 nibus linguis litterisque celebrate: nec sitis de operum vestrorum
 perennitate solliciti: illa, quam praestare historiis solebatis, ab hi-
 storia veniet aeternitas. Vos quoque, quibus secunda fors cessit da-
 re famam rebus, artifices, vulgata illa veterum fabularum ar-
 gumeta despiciate, Herculeos labores, & Indicos Liberi trium-
 phos, & Anguipedum bella monstrorum: haec potius, haec gesta
 solertes manus ducant, his fora, his templa decorentur: haec ebo-
 re reddantur, haec marmore, haec in coloribus viuant, haec in aere
 moueantur, haec gemmis augeant praecium. Pertinet ad securi-
 tatem omnium seculorum, quod est factum, videri, ut si quis vn-
 quam nefaria vota conceperit, monumentis nostrorum tempo-
 rum recensitis per oculos hauriat innocentiam. Quisquis purpu-
 ra quandoque regali vestire humeros cogitabit: Maximus ei
 exutus occurrat. Quisquis aurum gemmasque priuatis pedibus
 aptabit: Maximus ei plantis nudus appareat: Quisquis impo-
 nere capiti diadema meditabitur, auulsum humeris Maximi
 caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus quidem nihil vn-

quam nouandum, cum Romanum semper Imperium aut tuum futurum sit, aut tuorum: pertinet tamen ad geminam Reip. securitatem, quod fieri nō potest, etiam non timeri. Sed utcumque virtutis tuæ opera, curiose posteritatis oculis artificum manus reddet, cum te vel Alpium dorsa superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus vestigijs atterentem, pictorum atque fictorum assequetur imitatio: Clementia, Imp. quo cælo tua, quo pigmento, quo ære auroræ ducetur? qua tu ipsius victoriæ victor, ita omnem cum armis iram deposuisti, ut ceciderit nemo post bellum, certe nemo post Maximum: paucis Maurorum hostium, quos secum velut agmen infernum moriturus incluserat, & duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnes venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta: nemo affectus nota, nemo conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis, aurium saltem molestia luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ (quod est dulcius) restituti sunt. Vide Imp. quid hæc clementia consecutus sis: fecisti, ut nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collib⁹ Roma, & septena arce sublimis celsior gaudio ferebaris. Tu, quæ experta Cinmanos furores, & Mariū post exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Casarem in mortuos misericordem, ad omne ciuile motus classicum tremiscebas: quæ præter stragem militū, utraque tibi parte pereuntium, extincta domi Senatus tui lumina, suffixa pilo Consulium capita, Carones in mortem coactos, truncosque Cicerones, & Pompeios fleueras insepultos: cui dāna grauiora scissus in partes ciuium furor, quam portis imminens Præmias, aut receptus muris Gallus intulerat: cui Allieſi die Ama-

ethia funestior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius semper tuam quam alienam experta virtutem, nihil tibi magis quam te timeres: vidisti ciuile bellum, hostium caede, militum pace, Italiae recuperatione, tua libertate finitum: vidisti (inquam) finitum ciuile bellum, cui decernere posses triumphum.

Haectenus memet Imp. Aug. praeteritas res tuas attrectasse fas fuerit. at cum tempus admoneat meminisse praesentium, finem sermoni facere maluerim, qui in amplissimi Ordinis munus inuadere. Dabitur utcumque venia pie temeritati, si vsurpasse comunia, non occupasse videamur aliena. Licuerit mihi, quae in barbaris gentibus longinquisque Prouinciis pro summa re fortiter feliciterque fecisti, annuente numine tuo, & Senatu fauente, dixisse. Ea vero, quae Romae gesta sunt: qualem te Vrbi dies primus inuexerit: quis in Curia fueris, quis in Rostris: vt pompam praecuntium ferculorum, curru modo, modo pedibus subsequutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbia triumpharis: vt te omnibus Principem, singulis exhibueris Senatorem: vt crebro ciuilique progressu non publica tantum operam lustraueris, sed priuatas quoque ades diuinis vestigijs consecraris, remota custodia militari, tutior publici amoris excubijs: horum haec linguis, horum (inquam) voce laudentur, qui de communibus gaudijs, & dignius utique quae maxima, & iustius poterunt praedicare quae propria sunt. O mea faelix peregrinatio! Obene suscepti & exhausti labores! Quibus ego intersum bonis? Quibus paror gaudijs? Quae reuersus urbibus Galliarum dispensabo miracula? Quatis stuporem populis, quam multo circumdabor auditore, cum dixero, Romam vidi, Theodosium vidi, & utrumque simul vidi. Vidi illum Principis patrem, vidi illum Principis vindicem, vidi illum Principis restitutorem. Ad me

longinque conuenient ciuitates. *A me gestarum rerum ordinem stilus omnis accipiet. A me argumentum Poëtica, à me fidem sumet Historia. Compensabo tibi istam Imp. iniuriam, si cum de te ipse nihil dixerim quod legendum sit, instruam quæ legantur.*

Dixi.

EVMENII ORATIO DE SCHOLIS INSTAVRANDIS AD V. P. PRAEFIDEM Gallia.

QERTVM habeo, vir Perfectissime, non quidem te, qui semper in omni genere dicendi, maxima facultate viguisti, sed circumstantium plerosque mirari, quòd ego, qui ab ineunte adolescentia, usque ad hunc diem nunquam isto in loco, dixerim, & quamtulumcumque illud est quod labore ac diligentia v: deor consecutus, exercere priuatim, quàm in foro iactare, maluerim: nunc demum sero quodam tirocinio ad insolitum mihi tribunal aspirarem, à quo ego me fateor, (quanquam sedes ista iusticia & ad agendum, & ad dicendum amplissima videretur) diffisum: tamen ingenio, me ante hac abfuisse, & hoc ipso in tempore quamuis diuersissimum à contentione litium genus orationis habiturum, conscientia trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominum dubium relinquam, aut interpretationi ex hac postulatione, quam de restituendis patriæ meæ Me-

nianis mihi sumendam potius quàm cuiquam delegandam pu-
 tavi, maius de me aliquid quàm posse me sentio, videat pro-
 mittere contestatum esse initio dicendi apud audientes volo,
 temporarium me dicendi munus, atque id ipsum me studiis pe-
 culiariter commodare, non ad incognitam mihi sectam foren-
 sium patronorum, alienae laudis cupiditate transire. Neque
 enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciã
 quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studio-
 rum exercitia diuersitas. Ibi armantur ingenia, hic praeliantur:
 ibi praelusio, hic pugna cõmittitur: hac plerũque velut sudibus
 & saxis, illic semper telis splēdētibus dimicatur: hic sudore &
 quasi puluere sordidus: illic insignis ornatu laudatur Orator: ut
 si uterque experiundi causa officia cõmutent, alium quidã tu-
 barum sonus & strepitus armorum, alium quidã triumpho de-
 terreat. Scio hac (inquam) vir Perfectissime, neque me sciēs
 fallo, & idcirco tantum abest, ut me docendi relictis preci-
 piendique rationibus aptum atque idoneum putem, ut hoc
 ipso quod vel uno die atque una de re in foro dicam, veniam
 magis possim sperare quàm gloriam. Quauquam in hac oratio-
 ne vir Perfectissime, loci tantummodo insolentia, non dicen-
 di nouitate perturber. siquidem id postulo quod non modo con-
 tradicendo nemo audeat impedire, sed omnes potius, quibus
 diuina Principum liberalitas quibus urbis istius restitutio,
 quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda est:
 summo gaudio & fauore suscipiant, ut Meniana illa scholæ
 quondam pulcherrimo opere & studiorum frequentia celebres
 & illustres, iuxta cetera, quæ instaurantur, opera ac templa,
 reparentur. Ita quantum mihi crepidationis affert locus, tan-
 tum releuat causa dicendi: quam quidem ego Vir Perfectis-
 sime, duas in partes arbitror diuidendam, ut prius disseram,

quàm sit ex usu & officio, opus illud ad pristinam magnificentiam reformari: deinde qua ratione id possit sine sumptu publico ex largitione quidem Principum maximorū, sed tamen cum aliquo meo erga patriam studio & amore procedere.

Ante omnia igitur, Vir Perfectissime, diuinæ Imperatorum Caesarūque nostrorum providentiæ, singularique in nos benevolentia, huius quoque Operis instauratione parendum est: qui civitatem istam & olim fraterno Populi Romani nomine gloriatam, & tunc demum gravissima clade perculsam, cum latrocinio Batavicæ rebellionis obsessa auxilium Romani principis irrogaret, non solum pro admiratione meritorum, sed etiam pro miseratione casuum, attollere ac recreare voluerunt: ipsamque ruinarum eius magnitudinē immortalibus liberalitatis suæ monumentis dignā iudicauerunt: ut tanto esset illustrior gloria restitutorū, quanto ipsa moles restitutionis immanior. Itaque maximas pecunias, & totum, si res poscat, ararium, non templis modo ac locis publicis reficiendis, sed etiam privatis domibus indulgent, nec pecunias modo, sed etiam artifices trāsmarinos, & ex amplissimis Prouinciæ ordinibus incolas novos & deuotissimarum hyberna legionum: quarū inuicta robora ne in his quidem, quæ nunc, cum maxime egent, bellis requirunt, ut commodis nostris studio gratia hospitalis operentur, & residues aquas & novos amnes, veluti aridis fessæ urbis visceribus infundant. Ex quo manifestum est, eos, qui Coloniam istam, tantisque operibus totius Imperij erigere atque animare stauerunt, vel præcipue Sedem illam liberalium literarum velle reparari, cum peculiarem frequentiam honestissimæ Iuuentutis, illustrato studiorum honore, prouiderint. Cui enim unquam veterum principum tantæ fuit curæ, ut doctrinæ atque elo-

quentia studia florerent, quanta his optimis & indulgentissi-
 mis Dominis generis humani? quos ego quidem, quantum ad
 votum pietatēque pertinet, liberorum nostrorū parentes ap-
 pellare non dubito: qui nobilissimam istam indolem Galliarum
 suarum, interitu summi Doctoris, orbatam respicere dignati,
 suo potissimum iudicio præceptorem ei moderatorēque tri-
 buerunt, & inter Imperatorias dispositiones summis Reipub.
 gubernandæ prouisionibus occupatas, literarum quoque ha-
 buere delectum. Neque aliter quàm si Equestri turmæ vel co-
 horti Prætoris consulendum foret: quem potissimum præfice-
 rent, sui arbitriū esse duxerunt: ne ū, quos ad spem omnium tri-
 bunalium, aut interdum ad stipendia cognitionum sacrarum,
 aut fortasse ad ipsa Palatij magisteria prouehi oporteret, velu-
 ti repentino nubilo in mediis adolescentiæ fluctibus deprehensi
 incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego V. P. nihil lau-
 di meæ tribuo, sed domini nostri Constantij Principis Iuuen-
 tutis incredibilem erga Iuuentutem Galliarum suarum sollici-
 tudinem atque indulgentiam mirari satis nequeo: qui hono-
 rem literarum hac quoque dignatione cumulauit, ut me (filio
 potius meo) ad pristina mea studia molientem ipsum iusserit
 disciplinas artis Oratoriæ retractare, & huic in Palatio Pa-
 rentis sui munus iniunxerit, ut mediocrem quidem pro inge-
 nio meo naturæque vocem, caelestia tamen verba & diuina
 sensa Principum prolocuturam, ab arcanis sacrorum penetra-
 liū, ad priuatarū Musarū adyta trāstulerit: non utique quia
 mihi quæ (quod sine inuidia dixerim) tāta dignatione respicit
 quāta pro summis honoribus debet sufficere sapienti: vellet ali-
 quid imposita ista professione detrahere, sed ut professioni ipsi
 ex eo honore quæ gessi adderet dignitatē. Cui igitur dubiū est,
 quin diuina illa mēs Cæsaris, quæ tanto studio præceptorē huic

Conuentui Iuuentutis elegit, etiam locum exercitiis illius dedicatum instaurari, atque exornari velit: cum omnes omnium rerum sectatores atque fautores parum se satisfacere voto & conscientia suae credant, si non ipsarum, quas appetunt, gloriarum templa constituent. Inde est quod Atheniensis humanitas aram Misericordiae instituit: quod Romani Ducis animi magnitudo templum Virtutis & Honoris. Quarum enim artium siue animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fuerit, earum etiam consecrata existere ad posteros monumenta voluerunt.

Adem Herculis & Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia Cæsoria fecit, non id modo secutus, quod ipse literis & summa Poëtae amicitia duceretur, sed quod in Graecia, cum esset Imperator, acceperat, Herculem Musagetem esse, id est, comitem ducemque Musarum. Idemque primus nouem signa, hoc est, omnium Camænarum, ex Ambraciensi oppido translata, sub tutela fortissimi numinis consecrauit, ut res est: quia mutuis operibus & premijs iuuari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar Herculeus & aui Herculis & Herculis patris instinctu, tanto studium literarum fauore prosequitur, ut non minus ad providentiam numinis existimet pertinere bene dicendi quam recte faciendi disciplinam, & pro diuina intelligentia mentis aeternae sentiat literas omnium fundamenta esse virtutum, ut pote continentiae, modestiae, vigilantiae, patientiae magistras: quae vniuersa cum in consuetudinem tenera aetate venerunt, omnia deinceps officia vitae ad ipsa, quae diuersissima videntur, militiae atque castrorum munimina conualescunt. Ideoque his omnis industriae atque omnis laudis nutricibus, aut (ut verius loquar) matribus, cum preceptorum Cæsaris Herculeus declarare dignatus sit, necesse est etiam sedem pro-

priam cupiat reformari, ut cum ad antiquam firmitatem cultumque reparata sit, multo hic iustius & verius nuncupetur aedes Herculus atque Musarum. Et sane, Vir Perfectissime, inter est etiam gloriae, quam tanti principes, tot victorijs ac triumphis merentur, ut ingenia, quae canendis eorum virtutibus excultantur, non intra priuatos parietes, sed in publica ostentatione, & in ipso Urbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultuque istius ciuitatis situm est, quam haec eadem Meniana in ipso transitu aduenientium huc inuictissimorum Principum constituta? Qui cum se occursum laetae iuuentutis affici, non solum liberalitate, quam ipsi tribuunt, sed etiam literis, quibus me ad institutionem eius cohortantur, ostentant, quanto plus capient voluptatis, cum reparatum videant ipsum conciliabulum iuuentutis? Ad hoc, Vir Perfectissime, opus istud reddit illustrius cum ipsorum Caesarum, tum etiam omnium hominum aspectu promptius, quod praecipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ciuitatis: inter Appollinis templum atque Capitolium. Quo magis etiam sacrosancta sedes vtriusque Lateris veneranda confinio, vtriusque Numinis instauranda respectu: ne sana longe omnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet: praesertim cum mihi videatur ipse ille, qui Meniana haec primus extruxit, idcirco ea illic potissimum collocasse, ut veluti cognato vicinorum sibi numinum tenerentur amplexu: cum augustissima tecta literis dedicata inde Athenarum conditrix Minerua conspiceret, hinc Apollo medius Comenarum. Igitur ibi maxime & oportet & fas est exercere Iuuentutis ingenia, vbi tam propinqua sunt numina, amica doctrinae: vbi ex proximo iuuat mens diuina sapientiam, & carminum Deus vocem, & verecundiam Virgo perpetua, & providentiam praescius futurorum. Ibi adolescentes optimi discant, nobis quasi solenne carmen pra-

fantibus, maximorum principum facta celebrare. Quis enim melior usus est eloquentiæ, quam ubi ante aras quodammodo suas, Iouios Herculeosque audiât predicari, Iuppiter pater, & Minerva socia, & Iuno placata?

Satis verborum fecisse arbitror, Vir Perfectissime, de eo quod mihi ad dicendum prius constitueram, quam sit ex usu atque officio instaurari opus illud studijs, quibus optimi principes maxime fauent, dedicatū, in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis templis utrimque coniunctum: nunc in secundum locum distuli, ut quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacræ largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberatissimi principes ex huius Reip. iuribus in sexentis millibus nummum accipere iusserunt: non quoniã non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius quam postea, præmia contulerunt: sed ut tercena illa sestertia, quæ sacræ memoriæ Magister acceperam, in honore privati huius magistris addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium, quantum ad honorem pertinet, ad eratum accipio, & in accepti ratione perscribo: sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem huius operis, quo ad usus poposcerit, destinare. Cuius voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate & circumstantium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, ut digni, quibus tribuatur, habeamur. Si quidem ipse usus pecuniæ bonis malisue artibus partæ promiscuus & vilis est, honestis verò rationibus posse adquirere, summum, etiamsi quæstū remisit, lucrum est. Neque enim Syrus mercator aut Deliacus aut Indicus ad vberissima ista compendia laudis aspirat, sed raræ atque inter paucissimas opes sunt contenta meritis conscientie. Quippe hoc ipso præ-

mij gloria continetur, ne id cupiditate querendi affectasse videamur. quod hoc vno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum: vt industriæ sit, assumendi copiam præuenire potuisse: continentis, præterijisse. An si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore atque etiam vitæ periculo solam vocem præconij & coronæ testimonium petunt: ego verba illa diuina celestisque literas, quibus mihi tanti principes insituendam Inuentutem commendare dignati sunt: non ultra omnium vocum potentiam venerabilus accipiam: non ultra omnes laureas colam: Leges ergo V.P. Tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. Neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, vt perlecta magis eluceat, quantum me studium par sit impendere, nō ipsis modo literis, sed etiam & templis ac sedibus literarum.

Merentur & Galli nostri, vt eorū liberis, quorum vita in Augusto oppido ingenuis artibus eruditur: & ipsi adolescentes, qui hilari consensu meum susceperunt Comitatum, vt eorum indoli consulere cupiamus. Proinde quod aliud premium his quàm illud cōferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna: Vnde auditorio hinc, quod videtur interitu præceptoris orbatum, te vel potissimum præficere debuimus, cuius eloquentiam & grauitatem morum ex actis nostris habemus & administratione compertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuæ, hortamur, vt professionem Oratoriam receptes, atque in supradicta ciuitate, quam non ignoras nos ad pristinam gloriam reformare, ad vitæ melioris studium adolescentium excolas mentes. Nec putes hoc munere antè partis aliquot tuis honoribus derogari, cū honesta profes-

sio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcentis milibus numum ex Reipub. viribus consequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam precium nostram constituere Clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

Ita non videtur, vir Perfectissime, hac tantorum Principū exhortatione, non solum meus etiam ocio iacens, ad pristinas artes animus attolli, verum & veterum ipsi quodammodo scholarum parietes & tecta consurgere. Quod enim tantum carmen Amphionis? quæ tanta plectro, fidibusque dulcedo? quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentibus subiecta modulis, & ad intervalla carminum resistantia, sponte in murum velut arte construerentur, quanta in his Imperatorum & Cesarum literis inest ad omnes animorum impetus effectusque rerum ciendos vis atque permotio? qui quod iubere possint, suadere dignantur. Et cum vel tacitas eorum ac vultu tenus significatas voluntates summi patris sequatur auctoritas, cuius nutū promissionemque firmantis, totius mundi tremor sentit ipsi tamen ultro imperandi potestatem, cohortandi humanitate conciliant. Quinetiam laudibus incitant, gravitatem morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitam predicantes: Palatini honoris privilegium Oratoria professioni saluum & incolume servantes. Quibus ego divina benignitatis illecebris, etiam si omni sensu ante caruissem, ad quamvis profecto intelligentiam oneris adducerer. Siquidem tantos Principes, unum hominem tanta laude decorare, non est Oratorem admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia? Imo quid cum vllis opibus, aut Midæ regis, aut Cræsi? aut ipsius, qui auro dicitur fluxisse, Pactoli? cum diuina hæc testimonia omnibus diuitiis, atque ipsis eorum premiis antepo-

nam: nisi forte Pythiados illius excellentem Socratis sapientiã vaticinata, aut magnificentius carmen videtur, aut acrius, quàm quod Iouij Herculiq̃ue pronunciant: quorum ne nutus quidem possunt, non modo dicta, reuocari. Quamobrem, vt dixi, Vir Perfectissime, sexcenta illa quantum ad honorem spectat, accipi oportere censeo, atque vsum delego patriæ, & ipsi potissimum operi, in quo studia nostra celebranda sunt. Videor enim mihi, id, quod sacris litteris continetur, vt saluo honoris mei priuilegio doceam, hoc manifestius atque illustrius retenturus, vt me dignum talibus æternorum principum iudiciis probem amore Reip. Equidem ipsos patriæ deos testor, tanto me ciuitatis istius amore flagrare vt quocũque oculos circumtuli, ad restitutionem operum singulorum, ita gaudio ferar, vt spiritum identidem meum pro illorum salute deuocem, quorum iussu operibũsque reparantur. Sed tamen hoc, quod mihi ornanda professionis meæ causa tributum est, huic me præcipue sentio debere monumẽta. Etenim si bello parta Marti dicantur: si mari quasita, Neptuno: si messes, Cereri, si Mercurio, lucra libantur: si item res omnes ad cultum referuntur autorum: vbi fas est, docendi præmia consecrare, nisi in sede dicendi? præsertim cum mihi vltra communem cum reliquis, studiorum religionem, etiam proprius quidem sit erga Meniana illa ex Maiorum meorum recordatione dilectus. Quamuis enim ante ingressum pueritiæ meæ prætermissa fuerit eorum exercendi studij frequentatio, tamẽ illic auum quondam meum docuisse audio, hominem Athenis ortum, Roma diu celebrem, mox in ista vrbe perspectum, probato hominum amore, doctrinæ atque huius ipsius operis veneratione detentum. Cuius ego locum, in quo (referunt) maior octogenario docuit, si ab isto venerabili sene (te, Glauce, appello præsentem

quem videmus, non ciuitate Atticum, sed eloquio) recoli ornarique perfecero: ipsum mihi videbor ad vitam tali professionis suae successione reuocasse. Quod quidem meum ego erga honorem domus ac familiae meae studium non consiterer, Vir Perfectissime, nisi ipsis Imperatoribus Caesaribusque nostris gratum esse considerem, ut publicam eorum in restituendo orbe pietatem pro suo quisque captu, in renouandis suorum vestigiis amuletur. Quis enim nunc sit animo tam humili, tam abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, ut non & quātulamcumque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid secundae opinionis cupiat acquirere? cū videat omnia, quae superiorum bellorum labe conciderant, hac felicitate seculi resurgentia: tot urbes diu syluis obsitas atque habitatas feris, instaurari mœnibus, incolis frequentari. Quod in Aegæo mari semel contigit, ut quae operata fluctibus vagabatur, repente insula Delos existeret, eius nunc simile, tot orientibus undique ciuitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus, euenire: nisi forte non grauior Britanniam ruina depresserat, quàm si perfuso regeretur Oceano, quae profundissimo Pictorum gurgite liberata, ad conspectum Romanae Lucis emerfit. Aut hac ipsa, quae modo desinit esse, Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta, desiderat, quàm si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset. Nam quid ego alarum & cohortium castra percenseam toto Rhemi & Istri & Eufratis limite restituta? qua veris autumniae clementia, tot manu posita arbore coalescunt, quo calore solis, tot depressa imbribus segetes resurgunt? quot ubique muri vix repertis veterum monumentorum vestigiis excitantur? adeo, ut res est, aurea illa secula, quae non diu quondam Saturno rege viguerunt, nunc aeternis auspiciis Iouis & Herculis renasuntur.

Sed enim, Vir Perfectissime, inter omnia, quæ virtute principum ac felicitate recreantur, sint licet fortasse alia magnitudine atque utilitate potiora, nihil est tamè admirabilius hac liberalitate, quam fouendis honorandisque literarum studiis impartiant. Quippe, ut initio dixi, nulli unquam anteha principes pari cura belli munia, & huiusmodi pacis ornamenta coluerunt. diuersissimus enim ad utramque sectam deflexus est, dispar natura metium, & discrepans in electione iudicium, ipsorum denique utriusque artibus presidentium Numinum dissoni monitus, habitusque dissimiles. Quò magis horum noua & incredibilis est virtus, & humanitas, quæ inter tanta opera bellorum ad hæc quoque literarum exercitia respiciunt, atque illum temporum statum, quo, ut legimus, Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, si non potètia, sed etiam eloquètia Romana reuiuiscat. Detur ergo illa mihi ab optimis virtutum omnium Dominus tributa largitio, huic Operi doctrina atque Eloquètia dicata, ut quemadmodum cetera vitæ nostræ comoda apud auxiliares corum Deos colimus ita singularè corundè erga litteras dignationem in antiqua literarum sede celebremus. Videat præterea in illis porticibus Inuentus & quotidie spectet omnes terras, & cuncta maria, & quicquid inuictissimi principes orbium, gentium, nationum, aut virtute deuincunt aut terrore. Siquidem illic (ut ipse vidisti) credo instruèda pueritiæ causa, quò manifestius oculis discernentur, quæ difficiliter percipiuntur auditu, omnium cum nominibus suis locorum situs, spacia, interualla descripta sunt: quicquid ubique fluminum oritur & conditur quacumque se littorum sinus flectunt, quoue ambitu cingit orbè vel irrupit Oceanus. Ibi fortissimorum Imperatorum pulcherrimæ res gesta per diuersa regionum argumenta recolantur,

dum

dum calentibus semperque venientibus Victoriarum nuncijs, re-
 uisuntur Persidos flumina, & Libya arua sitientia, & cōnexa
 Rheni Cornua, & Nili ora multifida: dūmque sibi ad hęc sin-
 gula intuentium animus affingit, aut sub tua, Diocletiane
 Auguste clementia Aegyptum furore posito quiescentem, aut
 te Maximiniane inuicte, percussa Maurorum agmina fulmi-
 nantem, aut sub dextera tua Domine Constanti Batauiam
 Britāniāque squalidum caput syluis & fluctibus exerentem,
 aut te Maximiane Cæsar Persicos arcus pharetrāsque calcātem.
 Nunc enim nunc demum inuat orbem spectare depictum, cūm
 in illo nihil videmus alienum.

Habes, Vir Perfectissime, studij ac voti mei professionem:
 abs te peto, vt eam litteris tuis apud sacras aures prosequi non
 graueris. Siquidem maximus ac pene solus fructus est recta cu-
 pientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum princi-
 pum scientiam perferatur.

Dixi.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

26

FRAN. BALDVINVS, GVIL. LES-
RATIO PRÆSIDI, ET P. ÆRODIO
Propæt. Andeg. Iuricons. s. D.

M relegerem Pacati & Eumenij Orati-
nes, quas recudi iusti emendatas, vt sine labe,
quæ earum lectionem inquinabat, illi offerã-
tur. cui offerre contaminatas nefas esset, obi-
ter priuatimque libro meo aspersi quasdam,
vt occurrerent, annotatiunculas: sed eas sup-
primere instituebam: quia & in ea, quam nuper cum istis essem
vobiscum, informavi, Relatione ad Principem, pleraque delibera-
ui, quæ lectionem earum Orationum commendarent: & vereor,
vt hanc etatem professionemque minimè deceat, leuioribus hu-
ius generis scholijs, (etsi hæc pro parergis habeam) operam dare,
malemque in Commentarijs Iuris nostri eam ponere. Neque
verò moror quod quidam occinunt istud, In tenui labor, at te-
nuis non gloria.

Non enim laureolam in mustaceo quærere soleo. Sed quia
tamen noluitis hanc qualemcumque appendicem perire: ecce,
ad vos eam refero, quos habeo & socios & auctores Relatio-
nis illius nostræ, & huius Antiquitatis humanitatisque idoneos
quoque iudices esse scio, viros literarum elegantia perpolitos, non
minus quàm Iuris intelligentia præstantes. Ceterum duo sunt,
quæ breuiter præfari iuuat, partim vt me excusent, partim vt
stipulantibus aliquid spondeam. Scitis, me, ex quo ex Germa-
nia in Galliam postremò reuersus sum, toto iam prope decennio,
publicis priuatisque tumultibus iactatū, toties & naufragium
fecisse & iacturam, vt si quid libellorum eripuerim, factum id
sit, quem admodum olim Iulius Cæsar in tumultu, cum, vt ho-

stes fugeret, in mare se coniecisset, ore trahens paludamentum,
altera manu nabat, altera libellos, ne madescerēt, attollebat. Sci-
tis etiam, quas ego eorum reliquias, tanquam superstites tabu-
las rursus collegeram, nescio quo fato vel fluctu. n. quādam val-
lem Sequanicam procul deportatas, nōdum mihi redditas esse.
An magistro sacre memoriae dicetis numquam debere deesse
(quod Rhetor ille Eunapius olim dixit) βελτιον τινα εμψυχον? E-
go vero excipiam, Omnia fert ætas: animū quoque. Nunc
oblita mihi tot carmina. Sed agite: si tamen ad pristina stu-
dia Iuris, ad quæ me reuocatis, postliminio redeundū sit, ita te-
stor, ita affirmo: neque Academia, quam istic instauratis, deero,
neque ad nomen non respondebo, citatus à vobis, si modo mei Iu-
ris furo. Audebo etiam bona cum spe præire, & Signo alte su-
blato, si auspicia, quæ sequor vobis auctoribus, non fallant, Et
quia nulla vel missio vel vacatio datur emerito post tot anno-
rum professionem, non opponam illud,

Non eadem est ætas non mens, &c.

Solue senescentem, &c.

Vobis potius obtemperabo ludantibus istud Vespasiani, Opor-
tet Imperatorem stantem mori, & istud, Bos lassus for-
tius figit pedem. Agite ergo, si hoc fatale est, ut in hac a-
rena consenscam & immoriar: interea dum vos regetis Iudi-
cia, quibus præestis, ego aliud regam Iuris & legum auditoriū:
coniungatis modo auxilia, quæ poteritis, inbea isque huic mili-
tiæ nomen dare Batruinium vestrum, Iuuenem dignum huius
coniurationis societate. Ego adiungam nostrum Delbenium,
adulescentem quoque generosum atque eruditum, cuius & in e-
mendandis orationibus Pacati atque Eumenij acutas aliquot
coniecturas hic legetis.

Valete, Lutetie Parisiorum, Idib. April.

IN PACATI PANEGYRICVM.

PACATVS hac sua Panegyrica oratione in laudando Theodosio & vituperando Maximo facit, quod eodem tempore poeta Claudianus similiter faciebat exquisitis versibus, quos etiam appellat Panegyres. Vellem vero etiam extaret, quem à Paulino nondum Episcopo Gennadius scribit Panegyricum scriptum fuisse ad Inap. Theodosium post victoriam (vt ait) de tyrannis: in eoque maxime, (vt inquit) quod fide & oratione plusquam armis vicerit. Quod quidem imprimis etiam, predicat Augustin. lib. v. de ciuit. Dei cap. xxvi. Sed & extant ipsius Paulini verba in epist. ix. ad Sulpitium Seuerum *Vt (inquit) in Theodosio non tam imperatorem quam Christi seruum, non dominandi superbia, sed humanitate famulandi potentem, nec regno, sed fide principem &c predicarem.* Addam & ipsius Hieronymi testimonium, qui in quadam ad hunc Paulinum Epistola, *Librum tuum (inquit) quem pro Theodosio principe prudenter ornatèque compositum transmisti libenter legi: Felix Theodosius, qui à tali Christi Oratore defenditur. Illustrasti purpuram eius, & utilitatem legum futuris seculis consecrasti.* Denique & ex Symmachi epistolis nondum editis fragmentum citatur, in quo Symmachus ille ait se ciuiles & bellicas laudes Theodosij descripsisse & leges eius, bonis pacis admiscuisse. Nescio, an non & ipse Augustinus, qui Rhetor erat Mediolanensis, cum Theodosius vicit Maximum de hac victoria declamarit. Certe lib. 3. contra Petilian. cap. 25. testatur se Carthaginem reuersum non esse, nisi post mortem Maximi: & Bautoni Consuli kal. Ianuar. pro sua Rhetorica professione Mediolani recitasse. Cum Pacatus ordiatur abs die, quo Theodosius Imperio est inauguratus, & quem propterea vocat auspiciem publicæ felicitatis, & tribus eum locis celebret, nec tamen quisnam ille fuerit, alioqui exprimat, quærenti de eo respondebo quod ex Historia Triper. lib. xix. cap. iiii. & ex veteri Chronico Marcellini Comitris didici fuisse decimum sextum diem Ianuarij Antonij & Olybrio cõss. hoc est, anno Christi cccclxxix. Eum ergo diem imprimis vult Pacatus, vt faustum & felicem, obseruari: sicuti olim faustissimus orbi terrarum illuxisse iudicatus est decimus tertius dies eiusdem mensis Ianuarij, quo die Octavius Cæsar, appellatus a Senatu est Augustus: Rursus autè ater merito dictus est fuitque decimus septimtis dies eiusdem. Ianuarij quo die Theodosium mortuum esse constat.

Quod Pacatus paulo post ait. *Nã & diuinis rebus operantes, incam celi plagã ora conuertimus, a qua lucis exordium est, indicat morẽ, quo Christiani nõ minus quam Pagani vrebantur.* Vnde & solem adorare vulgo dicebatur. Tertulianus Apo. ad Gætes, *suspicio est (inquit) solem nos adorare, quod inuenerit ad*

orientis regionem precari. Sed & plerique vestrum, affectatione aliquando & caelestia adorandi, ad solis ortum labia vibratis.

Paulo post, vbi mendose legebatur *placatum vulgus*, recte emendatum esse *pacatum vlcus* iam multi obseruarunt, & res ipsa indicat. Et *Menauia* legi debere, vbi antea legebatur *Meuauia* sciunt, qui legerunt Geographos: huiusque rei me etiam admonuit Fran. Moncaus, sororis meae filius.

Quod Pacatus de Theodosij patre, (quem Aurelius Victor Honorium, alij verius Theodosium vocant) indicat, Ammianus Marcellinus libro xxx. & Claudiani Panegyris in tertio & quarto Consulatu Imp. Honorij magis atq; magis illustrabit. Quod autem mendose in Pacato scriptum erat *Vacalis* correxi *Vabalis*. Sic enim Cornelius Tacitus lib. secundo testatur vocatum fuisse alterum Rheni in Oceanum influentis, ostium siue cornu, quod alias Mose esse dicitur. Et nostris quoque temporibus notum est vtriusque fluminis nomen ad Dordrachum Bataviae opidum: cui, cum id anno 1549. ingrederetur Philippus Hispaniae Rex, praefixum fuit epigramma, quod incipiebat, *Me Mosa & Vaalis*.

Quod Pacatus secutus, vt opinor, illud veteris poetae,

Gratior est pulchro veniens in corpore virtus,

vel etiam, quod olim Persae in Rege deligendo dicuntur obseruasse, qui egregiam formam corporis, in eo in primis requirebant, ait, vt Theodosij quoque formam commendet, *animum venturum in corpus dignum prius metari hospitium, &c.* videtur omnino sumpsisse ex Eumenij popularis sui Panegyrico ad Imp. Constantinum, vbi similiter legimus, non frustra doctissimos viros dixisse, Naturam ipsam magnis mentibus digna corporum domicilia metari. Tertullianus non dissimili in re vtitur metatoris verbo: de quo etiam aliquid dixi ad Optatum. Nam & verbum Iuris est. Illud hoc loco annotandum est, quod Delbenius noster, adolescens eruditus & acutus familiariter mihi suggererat, locum hunc Pacati, vbi de patre & forma Theodosij agitur, qui antea valde corruptus erat, sic emendari posse, *Eius esse filium, quem principem esse decuerit*: quia Pacatus videatur laudare patris quoque formam dignam Imperio. & Regiam formam pro pulchra dici a Plauto & Iustino. Sed & placuit quod paulo post *Muneru numeros*, repositum est, *Numerorum muneru*. Quid autem Numeri dicantur in Castris pro non est ignotum. Sed infinitum fuerit indicare omnes locos in hac editione emendatos. Illud semel dictum esto: si haec cum Germanica Beati Rhenani editione conferatur, tamen si alio exemplari destituti, solis coniecturis vsi simus, nostram centum locis saltem operam non inanem fuisse lector animaduertet.

Quam deinde Pacatus vocat Comitalem legem, intelligo legem, quae Annalis dicitur, lata a L. Villio Annali Tribuno, p. quae annos definiebat, quibus quis queque magistratum in Comitibus petere posset: De qua lege legendus est Cicero Philip. v. Sed quod attinet ad aetatem Theodosij, de qua hic agitur, constat ex historia, eum triginta-quinque annorum fuisse, cum Orientis primum Imperator creatus est. Quae tamen aetas ab aetate Consu-

P A N E G Y R I C V S.

lari, si legem Annalem spectes, multum etiamnum aberat. Consularis enim erat annorum XLIII.

Ad ea quæ Pacatus scribit de Theodosij ante Imperium vita priuata adiciatur quod Am. Marcellinus narrat lib. xxix. Sed & quod Ambrosius: qui in oratione funebri, *Portauit (inquit) iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti, qui patrem eius Triumphatorem occiderant.*

Vbi antea legebatur *Menibus Augustus ornaret*, emendatum est *moribus* ex coniectura Schifleti Sequani adolefcētis eruditi. Sic Horatius ad Augustū. *Moribus ornes legibus emendes.*

Paulo post vbi legebatur *sestertium millies*, Iunius in suis Miscellaneis iampride emendauit, *sestertiu mille*. Vidit enim priorem summam prope esse infinitam, vt quæ vicies quinquies centena millia coronatorum aureorum significaret. Alteram vero magis conuenire, quæ non nisi eorum millibus viginti quinque æstimatur. Cuius generis æstimationisque fercula singula si sex in conuiuiis, de quo Pacatus agit, fuisse dixerō, recte adiciam hic notari illud Imp. Veri Antonini prandium, quod Capitolinus significat æstimatum esse sestertium sexagesies. Sane Pacatus in laudanda Theodosij sobria frugalitate & superiorum quorundam Principum luxu accusando videtur Mamertini Panegyricum ad Imp. Iulianum imitari.

Quod attingit de Gothis à Theodosio subactis, satis superque est ab aliis scriptoribus olim decantatum. Sed quod addit de Persis, vnus Claudianus illustrat in priori sua Panegyri de laudibus Stiliconis, & in altera de sexto Consulatu Honorij.

Quod scriptum erat *petitorum comitate* & si ferri vt cumque poterat attamen multo concinnius esse visum est *Pratorum*: quia & Consulum & Pontificum mentio hic facta est: & Prætores vt æqui & boni arbitros benignos, sic & comes fuisse constat.

Cum iustrale Iustitium dicit, notat illos quinque annos, quibus Maximus Tyrannus in Gallia per vim sine iure regnavit cæso Gratiano. Nam & si interea ius dixerit: imo & leges tulerit, atque etiam edicta Romam miserit, vt vindex publicæ disciplinæ, sicuti ait Ambrosius epist. xxix. & denique de cōtrouersis Ecclesiasticis in Synodo Episcopos audierit, & hæreticos Priscillianistas damnarit, supplicioque capitali affecerit, vt Seuerus Sulpitius recitat: tamen Pacatus totam Iurisdictionem Maximi, pro quodam Iusticio habet. Nam & in l. 7. C. Th. De infirm. iis quæ sub tyr. Theodosius ita loquitur. *Omne iudicium quod vafra mente concepit, iniuriam non iura reddendo, Maximus infandissimus Tyrannorum credidit promulgandum, damnauimus. Nullus igitur sibi lege eius, nullus iudicio blandiatur.* Aliud est in Panegyrico Mamertini ad Imp. Iulianum, temporis mœsti deforme iustitium. Aliud in Epistolis Sidonij Apollinaris, Gallicanum Iustitium.

Quod paulo post legebatur apud Pacatum de Italo & Hispano, *Tyrannidem ille non vidit: Hic Tyrannicidium vidit*: emendauit *Tyrannidem hic*

non vidit: ille Tyrannicidium vidit. Sentit enim Hispaniam non vidisse Tyrannidem Maximi. Italiam verò vidisse cedem huius Maximi.

Paulo post ubi fit metio infantium sub ipso sectore ludentium, agnosco sectoris verbum vetus, pro eo qui in vniuersum à Fisco emit, aut nomine Fisci vendit, aut suo, si iam emitteret, publicatas res dānatorum: vt & paulo post ait Pacatus, *Optabamus subire secterē, vt possemus effugere carnificem.* Mirū verò si & infantes ipsos Fiscus occupabat, quos venderet. Credidero potius bona, quæ alioqui infantibus legitimis heredibus debebantur. Facio autem non inuitus, vt de hoc verbo adiciam, quod Festus, Sectio (inquit) persecutio iuris est. Eam, qui exercet, Sector dicitur, quod spem lucri sui securus, bona condemnati semel actionabatur: proque iis pecunias pensitabat, singulis, quibus reus attineretur vt ait Asconius.

Quod paulo post ait, *Bona nostra ad ararium vna & perpetua via ibant,* eleganter significare videtur nullam spem eorum recuperandorum fuisse, quæ semel Fiscus occupauerat. Estque locutio non dissimilis formulæ illius imprecationis, qua, alicui, ne rediret vnquam, male precabantur, vnam viam & perpetuam esse. Cicero in Pison. eius meminit. Meminit & pseudo plauti Querolus. Vt autem & hoc Pacati loco quippiam huius generis obseruarem atque notarē, admonuit me Gul. Fornierius, vir doctissimus amicus & collega optimus. Prætereo quam postea emendationem necessariam fuisse lector facile sentiet ubi pro exuissent reposui *eruisent* & pro *Animum iusti imprimi* *Annium.* Sed pitidum est, ambitiose ostentare suam in re tam exili diligentiam. Sed & si non moneam, studiosus facile obseruabit, ubi ait Pacatus Tyranni stylum & gladium timeri, verbum quoque hoc Iuris esse, cum & in l. si quis C. de bonor. proscript. legamus stylum proscriptionis. Et Cicero pro Cluentio stylum Censorium gladiumque Dictatorium nominat. Et Seneca lib. 7. de Clement. Decretorium stilum. Sed non negligam, quod paulo post Pacatus scribit de Merobaude & Vallione: quod quidem partim ab historia illustratur, partim eam illustrat. Merobaudes Consul erat, quo anno cæsus est Gratianus: eoque Cōsule editæ sunt multæ leges, quæ etiamnum extant in Codice Constitutionum. Ergo Merobaudem Trabeatum vocat Pacatus, eique purpuras consulares tribuit. Sed cum testetur, eum, quia Gratianum defenderat, à Maximo ad mortem adactum esse valde miror quod Prosper in suo Chronico annotat, Merobaudis Magistri militum proditione victum cæsumque Gratianum fuisse, Sane Rufinus in sua appendice historię Ecclesiasticę ait Gratianum à Maximo per Andragathium ducem peremptum esse, sed suorum magis proditione quam vi hostium. Cæterum quod de Vallione (Ambrosius Balionem appellat) scribit Pacatus, explicatur ab Ambrosio in Epist. xvii. ubi narrat sese Maximo exprobasse quod talem tantumque virum occidisset. *At quem (inquit) virum? qualem bellatorem? Hæcine fuit iusta causa exitij, quod Imperatori suo fidem seruauit? Quis sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis Comes utilis?* Addit eodem loco Ambrosius Maximū de

de Bautone quasi de altero Balione, idem decernere voluisse. Bauto Consul fuerat septimo anno Imperij Theodosiani, eique Consuli Kalendis Ianuarij pro sua Rhetorica professione Mediolani se recitasse scribit Augustinus lib. 3. contra Petil. cap. 25.

Cum lego quod Pacatus eadem pagina scribit de quadam matrona, quam religionis ream Maximus iusserit supplicio affici, venit in mentem, quod Sulpicius Seuerus, inter Priscilliani hæresiarchæ turpissimi sectatores, quos à Maximo necatos esse narrat, nominat quandam Eutrochiam: & prosper in Chronico, cum eam propter erroris Priscilliani consortium, à Maximo damnatam & gladio necatam fuisse admonet, ait fuisse vxorem Delphidij Rhetoris. Eius Delphidij meminit etiam Ausonius in libello de professoribus. Itaque cum apud Pacatum legeretur, *Clarinatù matrona*, suspicatus sum melius legi *Clari vati*. Addit autem Prosper & alteram Priscilliani discipulam, Urbicam, Burdegalæ, ob impietatis (vt ait) pertinaciam, lapidibus extinctam esse, sed per vulgi seditionem. Nescio an Pacatus non agat nimium Rhetoricè, cum odiose quærens, quod in hoc genere exprobrat Maximo, supprimit & dissimulat multa, quæ historia bona fide narrat. Sicuti & cum inuehitur in eos, quos Maximi partes secutos ait, nominibus quidem Antistites, re ipsa vero carnifices esse. Equidem cum id legerem, substi, & diu cogitavi quorsum id diceret: tandè venit in mentem quod Sulpitius narrat Itachium Episcopum Hispanum, capitalem fuisse accusatorem Priscillianistarum in Palatio Consistorioque Maximi, cum Martinus Turonensis Episcopus, qui aderat, ita agi nollet. Id autem cum legerem, commodè rursus venit in mentem, huc pertinere quod Ambrosius in epist. xxvii. narrans sese Treueros ad Maximum venisse, ait sese noluisse communicare cum Episcopis, qui (vt ait) alios, deuos licet à fide, ad necem petebant. Sed & Prosper in Chronico suo annotat Itachium illum paulò pòst in Ecclesia excommunicatù fuisse, quia etsi hæresiarcham turpissimum persequeretur, tamen nouo exemplo, Episcopus, in Consistorio Regis, sanguinem peteret.

Quod Pacatus ait Maximum sub nomine pacis lusisse, suggerit mihi, quod Ambrosius à Maximo reuersus, scribens ad Valentianum, suam Relationem ita cõcludit, *Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem inuolucro pacis bellum regentem*. Sane Nonius Marcellus, vbi dixit inuoluere, esse implicare, allegat ex Ciceronis ad Cæsarem Iuniorem lib. 1. istud, *videbam nomine pacis bellum inuolutum fore*.

Paulò pòst vbi apud Pacatum legebatur, *seruata adhuc venia fidem*, Puteanus & Delbenius emendant *finem*. Sed alter retinet *venia*, alter substituit *vita*. Certe Pacatus dicere & significare vult, Theodosium non potuisse diutius parcere vel ignoscere Maximo, eumque seruare.

Quod deinde scriptum erat, *testis est Fiscia*, diu me torfit. Sed tandem vt mendosum locum esse agnoscerem, & mendum tollerem, fecit quidam, quem tamen & ipsum mendo non carere suspicor, Ambrosij locus in epist. xxxix. vbi lego victum aliquando à Francis, & gente Saxonum fuisse Maxi-

IN PACATI

num in Sicilia, Sicilia & Petauione. Vt autem ibi pro *Sicia* sensu legendum esse *siscia*, sic & hoc loco pro *Fiscia* lego *siscia*. Est enim Siscia nobilis vrbs Pannoniæ ad Sauum fluiuium & Segestiam eius insulam, qua ex Pannonia itur in Italiam. Meminit huius Siscia Strabo lib. 5. & 7. Plinius, li. 3. cap. 25. & ipse quoque Prudentius agens de Quinti martyrio: Neque procul abest vrbs Petauio: quam vrbs in Austria nunc vocant Passauium. Sed quod additur de Sicilia, vereor ne mendose duplicatum & repetitum & confictum sit ex proximo verbo *siscia*. Auentinus tamen in suis Boiorum annalibus confidenter narrat, vt circa Sisciam à Saxonibus victus est Maximus, sic & antea circa Moguntiacum à Francis Rhenum transgressis victum fuisse in pago Rhenano, qui dicitur Sicilia. Sed huius vici quis meminit? Illud modo ex Ambrosio obseruo, Francos Germanos, Valentiniano vero Imperatori militasse potiusquam Maximo Tyranno perduelli, quem tamen Galli antistites sequebantur, vt & obseruat Sozomenus lib. 7. cap. 13. Sic & Franci, quamuis antea hostes ipsius Constantini fuissent, tamen Constantini castra aduersus Licinium tyrannum secuti sunt. Sed ante tempora Constantini, vbi primum in historia Romana fit mentio Francorum, hi dicuntur aduersus Imp. Gallieni exercitum defendisse Posthumum illum, qui in Gallia tyrannidem arripuerat.

Redeo ad Pacatum, apud quem quod dicitur de Alpibus Cottis, audio etiam inter doctos cõtrouerti. Sed interpretem, arbitri, & iudicem bonum do Marcellinum, qui lib. xv. *Alpes* (inquit) *Cottis Rex Cottius, perdomitis Gallijs, solus in angustiis latens, inuidique locorum asperitate confusus, lenito tandem tumore, in amicitiam Octauiani Principis receptus, malibus magnis extruxit. In his, quarum initium à Segusione oppido est, præcelsum erigitur iugum, nulli fere sine discrimine penetrabile, &c.*

Iam si redeundum est ad indicem emendationum in Pacato, ecce vbi legebatur *gloriando fugere* ex coniectura Puteani & Delbennij nostri, emendatum est *glomerando*. Sicuti & paulò antè locutus est Pacatus, *per abrupta glomerantur*. Sed & paulò post vbi antea impressum erat *populi tibi imminere*, feliciter & acute Puteanus emendauit *populibus imminere*. vt postea promodicos *Liberi triumphos*, recte legit *Indicos*. Sed & paulò ante vbi legebatur *ne vultus olim tuus*, recte Delbenius noster admonuit legendum *cultus*.

Talium emendationum auctores obiter nomino, vt eorum acumen laudem. Sed & paulò post ex Beati Rhenani coniectura passus sum legi *Narona*: Nam & eius Vrbs in Illyrico mentionem facit Plinius: & in Illyrico victum aliquando fuisse Maximum scio. Sed tamen nondum illa Rhenani emendatio mihi satisfacit. Audio tamè Petrum Fabrum Tholosanum Iuriscons. ad l. 2. de orig. Iuris, de illa Rhenani emendatione minime dubitare, & hunc Pacati locum de Naronensium occurso & gratulatione, portas etiam virentibus fertis coronantium, conferre eum non dissimili loco Panegyrici Flavianensium ad Constantinum, & altero Marcellini lib. xxi. de Iuliano Bónoniam ingrediente. Sed & qui hic dicuntur à Pacato Senatores, esse Decurio-

nes, & quas eorum vocat niueas vestes, dici à Plutarcho ἐὼς ἡμέρας καὶ φαεινὰς καὶ λευκάς. Iam verò etsi fatear de Narona me dubitare, tamen de Aquileia, vbi postremo victum cæsumque fuisse Maximum narrat Pacatus, dubium non est.

Sed opere precium est audire, ecquid præterea Aufonius Pacati æqualis de Aquileia, cecinit in libello de claris viribus.

Itala ad Illyricos obiecta Colonia montes

Mæribus & portu celeberrima: sed magis illud

Eminet, extremo quod te sub tempore legit,

Solueret exacto cui sera piacula lustro

Maximus, armigeri quondam sub nomine lixa.

Felix, quæ tanti spectatrix læta triumpho

Punisti Aufonio Rutupinum Marte latronem.

Armigerum lixam vocat, vt Pacatus lixam statarium: Rutupinum dicit, cura Britannum significare vult. Maximus enim Britanniam regebat, in qua Urbem Rutupias, prope Londinum fuisse, testis quoque est Amm. Marcellinus lib. xx. Latronem vocat, quia tyrannus perduellis erat, non hostis legitimus. Sic paulò ante dixit eum attollere vexillum latronicij civilis potiusquam belli. Sic & Nazarius in Panegyrico ad Constantinum vocat latrocinium civile. Et latrocinium Batauicæ rebellionis vocat Eumenius. Et in altero eiusdem temporis ad Imp. Maximinianum Panegyrico, qui incipit *si mihi Caesar* legimus nefarium & indignissimum latrocinium belli. Denique in l. vlt. C. Th. De bon. proscript. vocatur latro nefarius, qui perduellis est. Sic Iurisconsulti responderunt, hostes esse, qui nobis aut quibus nos bellum indiximus: ceteros esse latrones, atque prædones, qui ius belli non habent l. 118. de verb. signif. l. 24. De cap. & postlim. reuerf. Vopiscus in Firmo scribit, magnos Principes, qui necauerunt inuadentes purpuras, eos appellasse latrones potiusquam Tyrannos.

Prætereo multa quæ in descriptione prælij contra Maximum sumpta esse à Pacato ex Nazarij Panegyrico ad Constantinum de victo Maxentio semel admonuisse sit satis.

Sed vbi Pacatus deinde laudat clementiam victoris Theodosij, tametsi non repetam quod de ea præterea dixi in Relatione ad Principem, tamen iuvat annotare, Quo anno post victum Maximum, Theodosius, clementiæ, quam hic predicat Pacatus, exemplum admirabile dedit, eodem paulò post anno, cum horribilis seuita in populum Thessalonicensem, præcipiti quadam iracundia exemplum edidisset, castigatum esse ab Ambrosio, & in Ecclesia Mediolanensi pœnitentiam propterea publicam egisse, qui paulo ante Romæ gloriose triumpharat, cum cæso Maximo ad lenitatem sese reuocasset. Cum in Nicephori Græca historia scriptum legeretur, post Eugenium victum accidisse quod de Theodosij publica pœnitentia narratur, Interpret Latinus pro Eugenio supponit Maximum. Laudo emendationem. Nam &

paulò pòst ipse Nicephorus significat Theodosium Constantinopolim reuersum esse. Constat autem Mediolani mortuum esse post Eugenium de bellatum, neque tunc Constantinopolim esse reuersum. Itaque etiam repudio, quod Zonaras confuse, ait, post bellum contra Eugenium, inchoatum necdum confectum, eadem Theffalonicensem & pænitentiam Mediolanensem accidisse. Atqui bellum illud statim confectum, neque vllò interuallo interruptum fuit. Rufinù ergo potius sequor, cui & Ambrosium adiicio, qui in epist. xxx. ad Theodosium, loquens de eius penitentia, *In prelijs* (inquit) *felicissime egisti*. Nam istud. *In prelijs*, interpretor contra Gothos, & deinde contra Maximum.

Vbi Pacatus ait nullius præteritam dignitatem fuisse imminutam, dicit, *præteritam*, quæ non à Maximo, sed ante Maximum à Gratiano aut Valentiniano patre collata fuerit. Nam quam contulerat Maximus, constat imminutam & abrogatam fuisse, cum & reliqua Maximi acta rescissa sint, sicuti reliquorum tyrannorù. Quod facile intelligitur ex Cod. Theod. De rescind. his quæ sub tyrann. gesta sunt: vbi & recitantur quædam Theodosij leges, quæ huc omnino pertinent. Prior est ad Trifolium P. P. his verbis. *Nullus sibi honorem audeat vindicare, quem Tyrannica concepit audacia: sed ad pristinum statum damnata præsumptio reuocetur.* Dat. *Aquil. x. Kal. Octob. Theodosio A. II. & Cymegio Cos.* Hic ego obseruo, eo anno usque Consulibus, vltimum Maximum prope Aquileiam fuisse vi. Kal. Septemb. Ergo vno pòst mense, eodem loco edita est lex, quam recitavi. Altera eodem anno, aliquot post diebus, edita Mediolani, Iudicia abs Maximo promulgata damnat. Tertia, Mediolani quoque edita xix. Kal. Februar. Timasio & Promoto Consulibus. hoc est, anno proxime sequenti, multo magis id inculcat. Addo quartam, quæ est ipsius Honorij, aitque, eos, qui tyranni Maximi secuti iussionem, fundos perpetui iuris, non ab ordinariis Iudicibus, sed à Rationalibus acceperunt, eorum amissione plectendos esse: talesque fundos ad rem priuatam denuo reuocari. l. 10. Cod. Th. illo tit. Dicitur ea lex data Mediolani. vi. Kal. Maij, Olybrio & Probino Cos. hoc est, paulò pòst Theodosij mortem, annis post vltimum Maximum septem & octo. Cum autem fundos priuati iuris, & rem priuatam vocat, fiscalem significari non ignorant, qui in Codice Constitutionum versati sunt. Non est prætereunda Lex Imp. Zenonis. l. 15. C. de sacros Eccles. quæ cum edicit rescindenda esse, quæ tempore tyrannidis contra venerabiles Ecclesias innouata sunt, significat acta Basilisci Tyranni esse rescindenda, & pseudepiscopos, quos ille intruserat, esse eijcendos. Sed propius ad id quod Pacatus laudat, accedit altera eiusdem Honorij constitutio, vt dignitates, per Eugenium collatæ aboleantur: prius habitæ confirmantur: ijs, qui tyranno seruierunt, venia detur. Verum etsi id similiter edixisset Arcadius paulò pòst Theodosij mortem, tamen postea coacti sunt hi Principes agere seuerius de perduellium coercitione. Vnde nata est. l. quisquis C. Ad leg. Iul. Maiest. Quidam in schola Biturigum hisce diebus eam editam esse scripsit cum vix annus à morte Theodosij præterisset, & recens esset memoria Gildonianæ factionis. Atqui hoc est ignorare principia historię Arcadia-

na. Ipsa Cōsulum subscriptio indicat latam esse tertio post mortem Theodosij anno : nec dum tunc nata erat factio Gildoniana , sed Rufiniana iam erat repressa. Ergo cū illam legem in auditorio interpretarer, dixi, cū Rufinus ex tutore factus hostis Arcadij & proditor, sollicitatis Barbaris, cum quibus coniurarat, conatus esset deiecto Arcadio tyrānidem occupare paulò post mortem Theodosij, oppressum quidem in eo suo conatu fuisse: sed cum metuerentur alij Rufini, oppositum esse terrorem huius Constitutionis. Et si autem ante annos septem editus sit à quodam meo Commentarius ad leges Maiestatis, tamen quia diligentius iuuat exponere Arcadianam illam Constitutionem, de qua iam tam periculose & inperite multi agunt, non recusabo statim atque plus otii nactus fuero, edere scriptā interpretationem, quam publice in auditorio viua voce feci. Interea vt facile parior illum quondam meum (sic enim se aliquādo inscripsit) discipulum, suppresso meo nomine ex nostris Commentariis decerpere, quod vult: sic miror, tam curiose aliquid querere, in quo me nominatim nolet, neque iam aliud reperisse, quā vt fingeret, me docere, illam Arcadii legem in Cod. Th. non extarre. Atqui etiam profiteor, & in libros βασιλικών & ab Hispaniæ Rege Alphonsò in suas Partitas, & ab Imperatore Carolo 4. in Auream (vt vocatur) Bullam esse relatum. Expunctam tamen esse paulò ante tempora nostri Iustiniani in Gothico Codicis Theodosiani (vt vocatur) Breuiario quale Alaricus Vesogor horum Rex Tholozæ olim edidit, ne Biturix quidem ille negauerit. Sed neque dissimulo quædam in ea tam acerbe scripta esse tantum ad terrorem, quorū nulla esset executio: vt Symmachus lib. i. Epist. & Sozomenus lib. 7. cap. 12. admonent sepe multa seuerissimè edixisse Theodosium ad terrorem tantum & comminationem quandam.

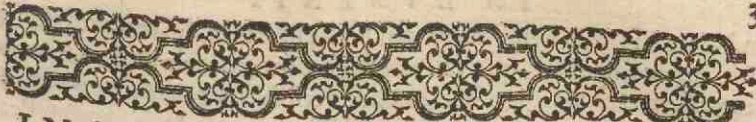
Hic vero quia in hūc sermonem incidi, iuuat ascribere quippiā ridiculum: quod nō erit alienū à re proposita. narrabat hesternò die mihi amicus quidā meus, quendam suum vicinum, non iam dicam Canonistā (quia nimis iam tritum & vetus hoc verbum est) sed (vt elegantius iam dici ille vult) Canonicolam, ex Iuris decoctorū abortiuo genere, qui cū forte audiisset, ad d. l. quisquis, alludere atque accedere quod scriptū est in ca. si quis, xxii. q. v. & in eius capitis inscriptione (vt erat Iulcius) legisset *Augusti*, pro *Augustini*, de clamauit triumphans, in Decreto (vt loquebatur) allegari Edicta Augusti Cæsaris, vt in Euangelio. Quid elegantius, subtilius, acutius dici potuit ab infulto vtriusque Iuris præcone? Sed cū, qui hoc mihi narrabat, iussisset talem pecudem in suo stabulo, si non fœnum, at certe paleam suam esse, miratus tam fungos vllos esse homines posse, qui in eius auditorio sedere possent, rogauit seridò, ecquid sentirem de illo, quod in Gratiani farragine legebatur, & nunc sepe laudabatur, capite.

Ego respondi, nequidem Augustini illud mihi esse videri: tamen si & in Gratiani libro, quem nuper Platinus excudit emendarum ab homine alio, qui non indocto, etiamnum Augustino ascribatur. Vellem equidem esset Augustini: vt oportune dicere possem, id in Africana Ecclesia decretum:

esse eodem tempore, quo in Oriente non dissimilis lex ferebatur. d. l. quisquis: & illud quidem aduersus Gildonianam factionem, vt hæc aduersus Rufinianam. Sed vbi Augustini libros omnes legi, nihil reperi tale: & inscriptionem illius capitis propterea mendosam esse sensi sicuti & mentio Regis indicat non esse Augustini, & verba significant esse potius Canonem cuiusdem Consilii. Cum autem sollicitè quærerem, cuius potissimum Concilii esse posset, commode venit in mentem, quod annis post mortem Augustini ducentis decretum fuit in consilio Toletano quarto, non dissimili formula, magnâque cum Maiestate, aduersus perduelles, principum suorum hostes. Et quidem illi Synodo, quæ id vnum potissimum egit, primo loco, subscripsisse Narbonensem Archiepiscopum, in Actis legimus: ne quis nunc dicat Hispanicam modo, non etiam Gallicam fuisse Synodum, quæ tam diligenter cauere voluit Maiestati, vitæ capiti, & saluti suorum Regum: Sed & in concilio Tolerano x. repetitum est, canonem, de quo loquor, Sanctionem esse, quæ (vt illi Patres loquuntur) cum legalibus institutionibus consentiat: & in concilio Toletano v. cautum fuit, vt illa in omnibus deinde conciliis repereretur. Non temere est, quod placuit non modo præsentis pœna & supplicio legitimo deterri reprimique audaciam perduellium, sed & alio terrore diuinæ ultionis obstringendas eorum conscientias esse: & memorabile est quod Vlpianus Græcus interpret Demostenicæ Orationis in Midiam, annotat, Athenis prope Curiam Arcopageticam, in qua agebatur causæ capitales, fuisse Templum Eumenidum: vt si qui effugerent eluderentue hominum Iudicium, at saltem sentirent vindices Furias: sicuti & Cicero lib. i. de Legib. cum conquestus esset sepe iudicia nulla esse, aut si sunt plerumque esse, falsâ, adiicit, semper tamen adesse vltices Furias, vt sceleratos torqueant, non ardentibus (inquit) tedis, vt est in Poetarum fabulis, sed angore conscientiæ fraudisque cruciatu. Et vero ipse Ambrosius in sua oratione habita in funere Theodosij, paulò antequàm lex Arcadiana lata esset, terrorem, quem dixi, imprimis incutit. Nam posteaquam fidei militum & Ducum Aulicorum commendauit salutem iuniorum Principum Arcadij & Honorij, tandem intonat illud, *Maximum & Eugenium tyrannos miserabili exemplo apud inferos testari, quam durum sit arma suis Principibus irrogare.* Sic Pacatus in Panegyrico, viuo Theodosio, ostendens præsentem Maximi illius cædem, exclamat, Tale exemplum inspiciendum ei esse, qui imitari Maximum instituerit. Sed cum mortuo Theodosio vindice, videret Ambrosius talem vindictâ minus iam reformidari, saltè proponit alterum terrore diuinæ ultionis: quo tamen, cum paulò post Rufinus reprimi non poterit, quin suo Arcadio insidiaretur, factum est statim militum fidelium præsidio & manu, vt Rufinus ille pœnas dederit, quas Maximus & Eugenius.

Ergo non temere est, quod fateor cum lege Arcadiana rectè coniungi Canonem Toletanum, qui fulminando aduersus suorum Principum parricidas vel perduelles insidiatores, grauiter inculcat diuinam illam sanctionem, quæ nõ obscure ostēdit, quàm inuolabilis & sacrosancta sit Regum Maiestas

Videbant patres illi Toletani cum suo optimo Rege Sisenando, quanta tunc esset Barbarorū audacia & infidelitas, & præsertim Gothorum aduersus Principes suos in Hispania. Nam & Annonius, Rerum Francicarum scriptor antiquus, lib. 2. cap. 20. testis est, Gothos illos vitium hoc (vt ait) in cōsuetudinem vertisse, vt si Rex iis displiceret, statim eum interimerent. Quamque verum id fuerit, etiam ostendit Rodericus Toletanus Hispanicæ Historiæ lib. 3. cap. 20. Ergo illo seculo attoniti reges Hispaniæ in tali tantoque periculo confugerunt ad presidium Ecclesiæ. Hæc vero, cui alia arma deerant, & quæ simul videbat ferocem populum vix vlla lege reprimi, aut legitima pœna deterreri posse, iudicauit, illud superesse, vt conscientiæ aliquo terrore & religione constringerentur, ipsasque etiam manus talis metus cōstringeret. Itaque in concilio Toletano, quanta fieri maxima potuit, grauitate, de diuino iudicio Episcopi verba faciunt, & quamnam post hanc quoque vitam vltio maneat perduelles, exponūt, & terribile propterea iis anathema denunciant, qui impias manus inferrent suis Regibus. Denique iubent hoc veluti fulmen sonare sepiusque tonare in Ecclesiasticis Concionibus ad populum deterrendum & obstringendum quodam veluti exemplo illius deuotionis & stipulationis, quod Tonitru Christianorum vocatum fuisse scribit B. Hyeronimus in Epist. ad Galatas. Denique & in Conciliis sepe id repeti & exaggerari placuit, vt & factum fuit in cōcilio Toletano sexto, vbi etiam quodam veluti exemplo legis ciuilibus & senatusconsulti Silianiani, damnandos quoque esse Regum successores, qui casorum mortem non vindicarent, placuit. Neque vero inanis fuit Toletana illa cautio, sanctioque. Nā per eam factum esse videtur, quod narrat Rodericus lib. 2. cap. 21. vt eo tempore ab omni perturbatione (sicuti loquitur) adeo quiesceret Hispania, vt nullus in ea infidelis (vtor verbis Roderici) inueniretur, qui arma sumeret ad rebellandum. Imo res eō euasit vt iam crederetur inexpiabile esse hoc crimen, vel si Rex veniam dedisset: & propterea dubitaretur, num in Ecclesia penitentes perduelles, qui veniam à Rege impetrassent, pacem (vt vocant) & ius sacre communionis impetrare possent: proptereaque fuerit, necesse, vt in Toletano Concilio definiretur, posse. Illud interea minime prætereundū est, Patres Toletanos posteaquam de obsequio & fide subditorum (vt appellantur) quam ij debent suis Regibus diligenter & grauitate locuti sunt, admonuisse vicissim ipsos quoque Reges sui officii, vt cum pietate & Iustitia regnent: quæ certe optima est cautio, ratioque cōtinendi populi. Vetus enim & illud, *vt ameris amabilis esto*. Et ineptum esse videtur, de vnius modo partis, non etiam de alterius officio agere: cūque de corporis perpetuo obsequio multa dixeris, nullum verbum facere de iusto capitis imperio. Certe inter populū & principē est quædā (vt nostri loquuntur) vltro citroque obligatio: vt & inter vasallū & dominum dicitur esse fides reciproca, & quoddam coniugium, vt in libris Feudalibus appellatur. Nam & olim lege Romana erat inter clientem & patronum mutua quædam debitorum officiorum ratio: scriptumque propterea in XII. Tab. fuit, *patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto*.

IN EUMENII ORATIONEM.

E Eumenio, quamuis eius fiat mentio in Historicis Collectaneis Suydæ, pauca ex aliis scriptoribus habeo, quæ dicam. Sed ipse de seipso dicit satis multa in hac oratione: & vt plura de eo dici possint, adicio, eum præterea mihi videri auctorem trium, quos Beatus Rhenanus *ἄνωυ μούς* edidit, Panegyricorum: dico illius, qui Maximiniano Augusto dictus est, & incipit *si mihi Caesar & duorum, qui Imp. Constantino*

dicti sunt in vrbe Treuerorum, hoc est, illius, qui incipit, *Facerē sacratiss. Imp.* & alterius, qui Flauiensium nomine dictus est, & incipit, *si Flauia.* Conferantur illæ Orationes cùm hac, & esse eiusdem scriptoris phrasis refertur, atque adeo commendatio eiusdem ciuitatis, quàm ille patriam suam vocat. Nam Heduum se fuisse non dissimulat, atque ita Belgam: vt Latinus Pacatus erat Aquitanus: & tamen vterque Gallus. Sed Eumenius multò antiquior. Nam hic sub Constantio Cæsare Constantini patre, Pacatus vero sub Theodosio floruit in Gallia. Interfunt ergo anni saltem lxxx.

Fuit autem Eumenius talis tantusque professor artis (vt vocat) Oratoriæ, vt & eius auditorium, Iurisprudentiæ auditorium esset, & ex eo tanquam ex Equo Troiano (quod de Isocratis ludo dixit olim Cicero) prodirent preclari tanquam heroes ad Remp. gubernandam, vt intelligi potest ex sine Panegyrici, qui incipit *Facerem.* Et licet abhorruerit à litibus & causarum actionibus (à quibus abhorreret viri boni) atque ab illo fordido strepitu & puluere fore, vt fatetur principio huius actionis, tamen indicat etiam sese maioribus in rebus in aula & palatio Constantii, Reip. operam dedisse: ne quis eum in vmbra scholæ Rhetoricæ consenuisse putet. Et licet non fuerit ex schola Argentium in rebus, (vt eius temporis leges loquuntur) tamen, (quod magis laudo) militauit in literarum præsidii, vt loquitur l. 1. C. Th. de prox. Com. disposit. Nam testatur sese fuisse Magistrum sacræ memoriæ: vt Papinianum, Ulpianum, & similes Iurisconsultos legimus olim fuisse Magistros Libellorum. Magistros autem sacræ memoriæ, qui & Memoriales dicebantur, præfuisse libellis & epistolis, & peragendis, implendis signandisque rescriptis & responsis sacris, id est, Principalibus, intelligi potest ex l. eos qui C. de excus. sat. muner. c. l. 2. C. de perit. bon. sublat. In Epist. 55. Dioscori ad Augustinū lego istud: *Zenobius Magister memoriæ factus est.* Memini etiam me legisse apud Marcellinū lib. 27. de quo dam Rustico Iuliano, qui cum Magister memoriæ esset, à Gallis ad Imperium poscebatur, decumbente Valentiano.

Eumenius dicitur hanc orationem habuisse coram V. P. Præfide Gallia-

I N E U M E N I I

rum. Notas illas V.P. significare virum Perfectissimum, satis notum est. Fuit auté hic titulus dignitatis, quæ & Perfectissimatus eo seculo dicebatur: vt de eo extat Constantini Constitutio, l. 1. C. de Perfectis. dignit. Atque ita etiam Præses Arabiæ dicitur Perfectissimus l. 4. C. Th. de pœnis & de pluribus Perfectissimis, qui militabant in sacris scriniis, extat l. 7. C. de Palat. Sacrar. largit. Et huc alludit Lactantius lib. 5. cap. 15. *Nemo* (inquit) *Perfectissimus nisi qui omnes gradus impleuerit*: vt & eodem tempore Constantinus dicebat eos Codicillis Perfectissimatus fruituros, qui impetrauerint, si abhorreant à conditione feruili, nec sibi honorem vernali suffragio emerint. l. 1. C. de Perfectis. dignit.

Principium Orationis Eumenianæ sumptum esse ex exordio Ciceronianæ de lege Manilia, & eius, quæ inscribitur Diuinitio, literatus lector, etiam me tacente, facile sentiet. Sed magis noua & insolens est hæc, quæ cum quadam Gratiarum actione laudat sacram largitionem Salarii, & cam ipsam, qui accepit, Scholis instaurandis rependi vult, & id vt fiat, petit.

Cur Eumenius Augustodunenses scholas appellet Menianas, quia obscura & ignota est loci appellatio, frustra quæsiro. Scimus alioqui Meniana vocari proiectiones qualdam in ædificiis, de quibus est Honorii Constitutio l. Meniana. C. de ædific. priuat. Et Marcellinus lib. xxvii. ait præcis legibus vetera fuisse Romæ ædificari. Fortasse scholæ, de quibus agit Eumenius, habebant eius generis *ἑσώτια*.

Principio autem quam Eumenius historiam delibet suæ ciuitatis Hæduorum, si quis eam magis exponi & illustrari velit, legat alterum Eumenij Panegyricum pro Flauiensibus: sicuti & quod postea attingit de subacta Britannia & recuperata Britannia Francis profligatis, copiosius exponit in aliis duobus Panegyricis, altero ad Maximianum, qui incipit *si mihi Caesar*, altero ad Constantinum, qui incipit *Facrem*. Ac quidem qui eos legerit, de Francis illis primis leget, quod aliunde repetere nõ posset. Ego quia alio propero, satis esse existimo locum indicasse. Illud modo admoneo, in hac Oratione vbi scriptum est *Britanniam Pænorum gurgite liberatam esse*, suspicari me, Pictos potiusquam Pænos legi debere: vt & in alio Panegyrico, qui incipit *si mihi*, Eumenius ait Britannos assuetos fuisse Pictis & Hibernis hostibus. Sed & paulò post vbi scriptum est *veritate Francorum*, nemo dubitat esse mendum: proptereaque restitui *feritate*. Sic truce[m] Francum ferina carne distentum, legimus in Panegyrico ad Constantinum, qui incipit *Vnde mihi*. Sic in alio, qui incipit *Facrem*, Eumenius ait Francos à Constantio esse coactos non solum arma, sed & feritatem ponere. Sed & Gallias priorum temporum iniuriis efferatas, in altero ad Maximianum, qui incipit *Dixerunt*. Dicitur alioqui de Francis in Galliam profectis, quod Liuius lib. 48. de Gallis in Asiam, *Duratos* (inquit) *tot malis exasperatõsque accepit terra, quæ copia rerum omnium saginaret: vberissimo agro, mitissimo calo, clementibus accolarum ingenis, omnis illa, cum qua venerant, mansuefacta est feritas*. Sed quis mihi explicabit, quid sit, & quid sibi velit, quod Cedrenus, vbi de Imp. Leone Isauro loquitur.

tur, hoc est, annis saltem septingentis post Eumenium, ait Francos appellari
Ἰννεύα ἐξ Ἰσγ: Qui gloriantur in Gallia, se suarū antiquitatum peritos esse,
 respondeant: ego postea quid ea de re sentiam, dicam.

Iam vero quia quosdam locos in hac Oratione, quos emendavi, cepi indicare, ut obiter emendationis rationem redderem, addo illam imprimis mihi placere, ubi pro *Constantii Principis iuuentis*, emendavi *Principis Iuuentutis*. Sic & Onufrius laudat veterem nummum, in quo legitur hæc inscriptio. *M. Valer. Sen. nob. Cæs. Princip. Iuuentut.* Hic vero Severus factus est Cæsar, cum Constantius factus est Augustus. Indicat autem ea inscriptio, eo seculo Cæsares plerūque etiam dictos esse Principes Iuuentutis: Siculi & duo illi antiqui lapides Valentia in Hispania reperti, in quibus Herennius Decius & Hostilianus inscribuntur nobilissimi Cæsares, & Principes Iuuentutis. Sed & proferuntur antiquiores inscriptiones, in quibus Cæsares C. & L. dicuntur Consules designati & Principes Iuuentutis. Dico Cæsares C. & L. hoc est, Caium & Lucium, natos ex M. Agrippa & Julia Augusti filia, adoptatos deinde ab Augusto. sicuti & Cor. Tacitus testis est Tiberium viuentem Augusto Principem Iuuentutis appellatum esse. Sed eo tunc titulo donabantur adolescentes Cæsares qui præfuerant ludicro illi certamini armata Iuuentutis, quod Troianum vocabant. Postea verò hic Titulus videtur abs illa ludicra ad seriam militiam translatus, ut quemadmodum Duces olim post insignem aliquam victoriam dicebatur Imperatores, sic & Cæsares dicerentur Principes Iuuentutis.

Quod Eumenius ait de Templo Honoris & virtutis: constat illud esse quod M. Marcellus extruxit, & de eo iam aliquid dixi in Relatione, sicuti & de Templo Herculis & Musarum, quod paulo post Eumenius scribit à Fulvio Nobiliore Censore extractum esse in Circo Flaminio: nunc dicitur Romæ esse S. Luciae in Apothecis obscuris. Ovidius lib. 3. de arte, huius Templi meminit, cum ait *Herculis ante oculos Virgineumque chorum*: & lib. 6. Fast. *Dicite Picrides, qui vos addixerit isti, cui dedit inuitas victa nouerca manus?* Quod autem Eumenius ait de amicitia Poëtae, Ennium intelligit: & quod adiicit de Camenarum signis ex Ambraciensi oppido trāsatis, confirmatur à Plinio, qui lib. xxxv. cap. x. ait Fuluium Nobiliorem ex Ambracia Musas Romam transtulisse. Lilius lib. xxxviii. latè describit Fuluii huius Consulis bellum aduersus Ætolos & Ambracienses: & quidem narrat Fuluium ab iis accusatū esse, quod Tempora eorum spoliasset, & simulacra omnia aduexisset: sed Senatū respondisse, de his ad Collegium Pontificum referendum esse. Vbi in Eumenio legebatur *utriusque late numeris*, non dubito recte à nostro Delbenio emendatum, numinis.

Vbi autem Eumenius ait, *salarium quantum ad honorem attinet adoratum accipio*, vox ista adoratum mihi suspecta est, malle *oblatum*, quod mauius noster Delbenius, vel si propius accedendum est ad veterem lectionem, videamus num potius *aderatum* scribi debeat: ut postea numeratam pecuniam vocat Eumenius. Plerumque salaria erant annonaria. Adarari autem dice-

I N E V M E N I I

bantur, cum pro iis pecunia numerabatur. Sic lex Honorii iubet annonas, quae Ministerianis militibus in sacris scriniis, & vniuersis officiis dignitatu debentur, aderari, exemplo militum, quibus aëriaræ præbentur annonæ. l. annonas C. de erogat. milit. anno.

Venio ad sacras literas Constantij, de quibus potissimum hic agitur. Ascribo eas Constantio Cæsari: tamen non dubitem pre se tulisse etiam nomen Imp. Diocletiani & Maximiani A. A. Est autem Rescriptum, imprimis dignum quod in Cod. Theodosianum, vel Iustinianæum relatum fuisset neque minus in eo beneficium Gallia sensit, quam cum Constantij pietatē in Diocletiani & Maximiniani sæuitia aduersus Ecclesiā excitata eludenda & reprimenda sensit. Quomodo Constantius id in sua Britannia (quod difficillimum erat,) fecerit, indicat Eusebius lib. 1. de vita Cōstantini. Idem eum fecisse in sua Gallia existimo. Nam & apud Optatum lib. 1. libellus Donatistarum Constantino oblatus, *Tuus* (inquit) *pater inter ceteros Imperatores persecutionem non exercuit & ab hoc facinore immunis est Gallia.* Sed audiamus eius de re literaria rescriptū, in quo vbi legebatur *Quorum vitia in Augusto Cliuensium oppido, mendose vitia pro vita scriptū erat.* Nam, & paulo post hic laudatur studiū vitæ melioris. Sed quod *Cluensium* scriptum est, & si oppidi Cluierū scio veteres meminisse, & nunc quoque non ignobile nomen eius est, tamen, dixerim potius, scribendum esse *Flauensium*. Hic enim agitur de Augusto oppido, id est, de Augustoduno Heduosum. Heduos autem vocatos esse Flauenses, vt Augustodunum appellarunt Flauiam à Fl. Constantino, alter Eumenii Panegyricus testis est. Sed quia id factum videtur post tempora Cōstantii: suspicor cum hic scriptum simpliciter esset *Augusto oppido*, quendam in margine addidisse *Flauensium*: quod deinde in contextu irrepserit mendose *Cluensium*. De Augusto duno addo quod Tacitus li. 3. scribit etiā olim nobilissimam sobolē Galliarū, illic operam dedisse studiis liberalibus. Paulo post lego *Meum comitatum*: Rhenanus antea excuderat *meum Cōstantij Cæsaris ex Italia reuertentis Comitatum*. Sed hæc verba *Constantij Cæsaris ex Italia reuertentis*, videtur irrepisse ex margine, cum quidam annotasset quid sibi vellet *meum comitatum*. Est enim Constantii hoc rescriptum, tamen si comunicetur etiam, vt tunc moris erat, ipsis Augustis Diocletiano & Maximiano, quorum quidē ille Iouius, hic Hercules dicebatur: vt notum est. Vt autem hic aliquid redūdat, sic paulo post in hoc rescripto aliquid deest post verbum *meritis tuis*. Quid si suppleas *premium, vel premium* ita conicit noster Delbenius, adolescēs eruditus. Sequitur, *salarium ex sexcentis millibus numm. ex Reipub. viribus*. Sic etiam paulo antè loquutus est Eumenius: nec pro *viribus* suppono (vt quidam volunt) *uiribus* Extat imp. Constantii, qui nepos huius nostri Constantii fuit, lex l. i. C. de præbend. salar. *Nulli salarium tribuatur ex viribus Reip. nisi ei qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus.* Quæ autem hic vocātur Sexcenta milia nummum, paulo antè Eumenius dixit Tercena sestertia geminari: & paulo post sexcentā sestertia: vt iam minus laborare Budeus debeat, vt probet &

persuadeat, sexcēta tertertia esse sexcenta milia numerum terteriorum. Sed cum immensa hæc summa sit (estimatur enim duodecim millibus aureorū nostrorum) tantum salarii datum esse Eumenio non temere mirari possumus. Ergo Alcivatus noster in suis Parergis interpretatur *accipere in sexcentis* esse accipere annum redditum, qui confici poterit ex ea summa, si fenori datur: vt centesima vsura eius summe redderet quotannis mille & octingentos aureos. Atqui Eumenius dicit sibi deferri sexcēta, vt antea terrena. Ergo annua intelligit. Sane Vespasianus, quātumuis auarus esset, tamen primus fuit, qui vt ait Suetonius, è fisco suo iussit Græcis Latinisque Rhetoribus dari centena annua. Idem Suetonius in lib. de clar. Gramm. scribit, temporibus Augusti, Verrium Flaccum Grammaticum accepisse in annum tertertia centena. Et vt Capitolinus scribit Imp. Antoninum Pium per omnes prouincias Professoribus annua stipendia dari voluisse, sic Lucianus in Eunuchō ait eum cuiusuis sectæ primoribus etiam Philosophis dedisse annuas *μυριάδας*.

Sed iam addo, ipsum Constantinum patris huius sui exemplo commotū fuisse videri, cum ita ediceret: *salaria Professoribus reddi iubemus, quo facilius liberalibus studiis multos instruant.* L. medicos C. de professorib. Obseruo autem ex subscriptione legem illam latam esse in Pannonia proximo post vicium Licinium anno: Nam lata dicitur Sirmii, Crispo & Constantino CC. Coss. Tantò autem magis necesse fuit, tunc illam edi, quia Licinius ille, qui etiam Licinium anno: Nam lata dicitur Sirmii, Crispo & Constantino CC. Coss. Tantò autem magis necesse fuit, tunc illam edi, quia Licinius ille, qui literarum non minus quàm religionis hostis fuit, studia bona dissipauerat. Constantinum autem nutrisse artes studiâque literarum, inquit Aurelius Victor. Sed tantò miror magis, & indigne fero, quod in Chronico Eusebii lego, Lactantium, qui & Crispum Constantini filium erudierat, virum eloquentissimum, adeo pauperem fuisse, vt etiam necessariis (sicuti ibi scriptum est) indigerit: & cum Nicomediæ literas doceret, ab auditoribus desertum fuisse.

Vt prima pars huius Orationis ostendit admirabile fuisse Constantii liberalitatem ad studia excitanda, sic pars altera testatur admirabiliorem etiam fuisse ipsius Eumenii. Valeat Gorgias ille Leontinus, qui ex questu professionis suæ Oratoricæ statuam auream eamque solidam sibi posuit in Templo Delphico. An non illa fuit illustrior nobiliorque statua, quam Eumenius in staurando attollendoque eruditum auditorium, non sibi modo, sed & patriæ & Reip. & posteritati posuit?

Si quis iam querat de successu & exitu actionis Eumenianæ: equidem vix audeo iactare tam diu & stetitisse & floruisse Menianum illud auditoriū quam vellem, cum lego Eumenii ipsius ad Constantinum Panegyricum nomine Flauiensium editum, hoc est, Augustodunensium Heduarum. Ex quo facile cōiicio nouas tunc ruinas & calamitates illius vrbs prope desertæ. Memini etiam quod Marcellinus lib. xvi. scribit, Imp. Iulianum vidisse Augustoduni ciuitatis antiquæ spaciosi quidem ambitus, sed carie vetustatis inualidos, Barbarorum repentino impetu inessos. Sed tamen Gallia propterea non desuit alias habere frequentes & bene cultas. eo seculo scholas.

I N E V M E N I I

Testis est Aufonii libellus de Professoribus Burdegalensibus, Tholosanis, Narbonensibus. vbi & de Tiberii Victoris Mineruii cathedra Burdegalensi lego illud,

*Mille foro dedit hæc iuuenes: bis mille Senatus
Adiecit numero, purpureisque Tegis,*

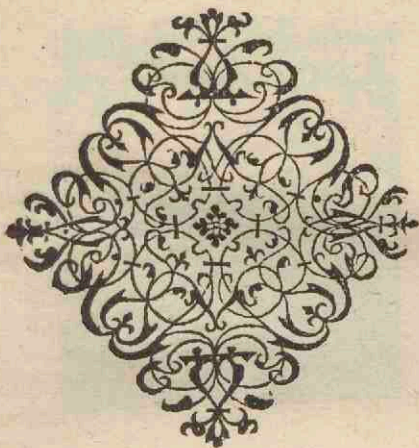
Me quoque.

Ergo & Aufonii discipulus Imp. Gratianus, primis sui imperii annis edixit, ad Antoniū P. P. Galliarum, vt in singulis Galliæ metropolibus præficiantur egregij professores erudiendæ Iuuentuti, quibus & annonarum emolumenta liberaliter præbeantur. l. per omnem. C. Th. De professor. Necdum tamen audeo affirmare Eumenij Scholam tali Constitutione rursus instauratam atque restitutam fuisse. Et memini quid Aufonius in Panegyrico ad Gratianum significet de Municipali (vt vocat) Schola Visuntionensi atque Lugdunensi. Equidem anno superiori cum Sequanos, & in itinere Heduos inuiserem, cum Augustodunensium ruinarum vetera rudera, quæ in via spectabam, fecere, vt de hac Eumenii oratione cogitaré, deque fati & cõditione Ciuium studiorum, tum vero Visuntio Sequanorū fecit, facitque, vt magis atque magis sentiam, quidnam hoc sit. Equidem cum ibi essem, docebam rerum suarum imperitos, quod memineram ante annos quadringentos ibi decreuisse Imp. Fridericum Aenobarbum, & cum ex Curia Sequanorum in Italiam venisset, edixisse, quod ibi conceperat, dico non modo suas de feudis leges nouas, & Constitutionem de pace publica, cuius portio quædam est lex de sacramentis puberum, quæ postea inserta est Codici: sed etiam nobilissimam illamquam ipse in Codicem referri iussit, constitutionem de scholis Iuris & earum priuilegiis, hoc est Authent. Habita. C. ne fil. pro pat. quæ quidem iuuabat cum Constantij literis Eumenianis coniungere. Sed redeat cum Friderico Constantius, vt rursus sua decreta sanciant. Quid dicam, quod Marcellinus lib. xxx. scripsit paulo post tempora Constantij, in Oriente, Iuris scientiã professos fuisse veluti vmbas mutas? Tolerabilius id tamen fortasse fuit, quam quod adiecit fuisse & laruas ita rudes, vt nunquam se Codices habuisse meminerint, & si auctoris veteris nomen incidisset, piscis aut edulij peregrinum esse vocabulum arbitrarentur. Quid si vel Constantius vel Eumenius in suis Menianis vel in maiori Galliæ metropoli tales vidisset? An eorum professione passus fuisset Iurisprudentiam infamari? An iis eiectis doctos non reuocasset? an illos pœna, hos premio non affecisset?

Hic ego pro coronide instituebam, ad leges de professoribus iustum Commentarium pertexere. Sed horum scholiorum tenuitas eum non capit. Et verò, quid eas leges nunc frustra appellem, vbi inanis earum vox, nullusque vindex est? Iacent ergo illæ, si non mutæ, at certe contemptæ in puluere auditoriorum: vt & iam pridem desit honos artes alere. Imo hanc iniuriã Iurisprudentiæ faciunt, quos minime omnium oportebat. Scio quædam esse quorundam indignissimorum hominum, qui professores iuris dici volunt, sed quos tanquam moriones, ipsa subsellia derident, ipsique parietes auersantur, fecem & coluuiionem, quæ indignissima sit vilo vel honore vel

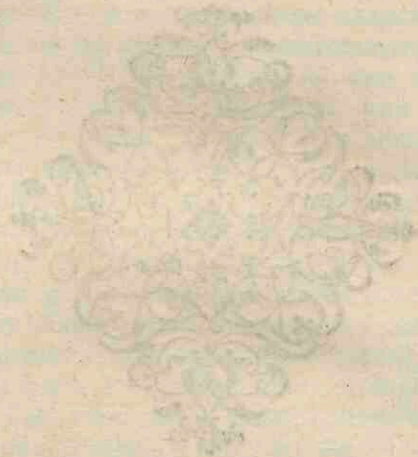
honorario: & sit eo contemptu, in quo iacet, dignissima. Sed cur non abigitur? Cur impune interea suis sordibus contaminat suâque infamia inquinat scholas Iuris? Cur & qui esse, & quo loco esse non debent, tolerantur aduersus leges? Cur aliis interea, in quorum fraudem id fit, fit iniuria? Conquerer bonis eripi premia, quæ leges deferunt. Sed scio quod Sidonius Apollinaris Gallus, lib. 3. epist. loquens de miseria Galliæ sui temporis, olim scripsit. *Respublica* (inquit) *in extrema hæc miseriarum defluxit, ut studiosos sui non remuneretur.* Miratur quidem Sidonius, cum defint premia recte factorum, non deesse tamen in Gallia facta præclara, & esse semper quosdã, qui nihilominus bene mereantur de ingrata Rep. quæ (ut loquitur) moratur beneficia, quæ illi merentur. Sed tales neque multos, neque, si qui sint, diu futuros esse existimo.

i. iij

MEMORANDUM

1. The first part of the report is devoted to a general description of the country and its resources. It is found that the country is well adapted for the culture of the sugar cane, and that the soil is fertile and deep. The climate is also very favorable for the growth of the cane, and the labor is abundant and cheap. It is therefore recommended that the government should encourage the cultivation of the sugar cane, and should grant concessions to the planters.

2. The second part of the report is devoted to a detailed description of the sugar cane industry. It is found that the industry is well established, and that the planters are generally successful. The government should therefore encourage the industry, and should grant concessions to the planters. It is also recommended that the government should establish a sugar refinery, and should grant concessions to the refinery.

FRAN. BALDVINI

I. C. EXPLICATIO L. SI PACTO.

C. DE PACT. EXCEPTA EX ORE DOCENTIS,

Andeg. IIII. Id Mart. MDLXX.

PARISIIS,

Apud Michaëlem Sonnum, via Iacobæa,
sub scuto Basiliensi.

1570.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

FRAN. BALEVINI
LICENTIA TIBI LIBRATO
C. DE FACT. LIBRARIORUM
Lugdun. in M. M. M. C. C. C. C.

PARISIIS
Apud Michaelem Sonnius, in Jacobae
sub sacro Basilicam
1770.
CAROLVS REGIS

2

AMPLISSIMO VIRO, CHRIST.
THVANO, I. C. MAGNO, ET SENAT. GALL.
Amplissimique Ordinis Præsidi max. Franciscus
Balduinus S. D.

EC Deus interfit, nisi dignus vindice
nodus

Inciderit, inquit olim bonus Poëta.
Quidni ergo in Actione, cui interfuit
gener tuus, vir ampliss. D. Phil. Hur-
raldus, Andium Ducis magni Can-
cellarius clarissimus & quæ eo au-
ctore à me suscepta est, implicata qui-
busdam nodosis Iuris questionibus, liceat nunc mihi te iudi-
cem appellare, quo nullus in Gallia iudex maior, nullus iuris
magis est intelligens, nullus ad Papiniani magni, qui & hîc
advocatur, vel acumen vel dignitatem propius accedit. Bre-
uior, fateor, disputatio est, quàm quæ tua amplitudine digna
sit. Sed clepsydrae in auditorio seruiendum fuit, & bre-
uiter properanterque dicendum de re proposita: neque nunc
aut ea retractanda, aut pluribus fortasse verbis explicanda
fuit, quæ ad iudicium tuum, & sacram (ut loquun-
tur leges nostræ) cognitionem refertur: tametsi non nesciam,
lectori minus quàm auditori probari posse. Vbi enim
impetus actionis, quæ veluti anima orationis est, deest, quid
aliud muta scriptura est, quàm cadauer? Verùm fuit & alia

A ij

maior causa, propter quam, ubi agitur de Iuris Academia
instauranda, in qua Iuris prudentia maiestas nimis iam diu
nimis indigne lesa minutaque vindicetur, auspiciis magni
Ducis, auctore eius Cancellario, genero tuo, te etiam vindicem
requiram: & qualiscunque nunc oblata est, aliquam meam
erga te observantia significationem dem, interea dum ma-
iorem melioremque meditor, Vale.

FRAN. BALDVINI IVRISCONS. EXPLI-
CATIO L. SI PACTO C. DE PACT. EXCEPTA
ex ore docentis, Andeg. III. Id. Mart. M. D. LXX.

QVAM Legem hodie hac hora interpretaturus vobis
erat Doctor vester, Studiosi adolescentes, eam, vt eius
loco, nunc interpretarer, rogatus sum, idque suscepi.
Etsi enim non ignorem posse videri esse hominis tem-
erarij nimiumque confidentis tanquam cuiusdam
Gorgiæ aut Thrasimachi, de via statim se in audito-
rium dare, ac veluti in procinctu, in hac tumultuaria
discursatione Aulica, de iuris civilis subtilissima quæ-
stione, eaque ab alijs oblata potiusquam à me delecta dicere, cum & à libris
imparatus sum, neque temporis tantum detur quantum esset necesse & ad
cogitandum & ad dicendum de re tanta, tamen cum huc venissem à Prin-
cipe accitus, & hanc eius academiam salutarem, cui & gratularer & fausta
omnia precarer, facere non potui quin rogatus aliquid in ea responderem
de iure, si modo de questione magna & difficili breuiter dici possit.

Verba legis propositæ hæc sunt.

EX L. XIII. C. DE PACT.

IMP. GORDIANVS A. COELIO MILITI

*si pacto, quo penam aduersarium tuum promississe proponis, si placito non stetit,
et stipulatio subiecta est: ex stipulatu agens, vel id quod in conuentione deuenerat,
vt fiat, consequeris: vel penam stipulatione comprehensam more iudiciorum exiges:
nam bona aduersarij tui in te transferri citra solemne ordinem, frustra deprecaris.*

Rescriptum est Imperatoris Gordiani recusantis quod consultor miles
contra Ius petebat: aliud vero consilium dantis, quale Iuris Regula sugge-
rebat. Primum ergo obseruabo, quod posteriori loco respondet, non licere,
ne militi quidem, vel sibi Ius dicere, vel Iuris Iudiciorumque ordinem con-
temnere, vt bonis debitoris statim manum iniiciat. Multa quidem priuilegia
militum sunt, vt hi soluantur legibus, sed ciuilibus modo quibusdam ad so-
lennia nonnulla & ritus tantum pertinentibus. Permittere vero aut largiri
quicquam militibus, quod sit aduersus principia Iuris, fas non est. Inter prin-
cipia autem Iuris gentium est, vt ordo iudiciorum seruetur, neque ab exe-
cutione quis actionem ordiatur. Nam etsi interdum creditor mittatur in
bonorum possessionem debitoris, tamen id non fit nisi causa cognita, & ex

decreto. Sed neque actio in personam, in rem est, sicuti hypothecaria.

Nullus ergo color erat eius, quod sibi licere Caelius miles volebat. Sed licentia militaris quid non sibi arrogat? Tanto ergo magis laudandum est Gordiani rescriptum, quo illa coercetur. Historia ostendit, quam alioqui militibus suis obnoxius esset adolescens hic Imperator: qui & imperium tandem amisit, cum ab iis minus amaretur. Sed tanto magis commendanda & hoc imprimis tempore predicanda eius constantia est, qui nec spe nec metu vinci potuit, ut militibus indulgeret, quod Iuris ratio negabat.

Legimus Imp. Alexandrum Severum etiam suo corpore & obiectu suę purpurę protexisse suum nostrumque Vlpianum aduersus vim irruentium militum. Nunc dico Gordianum similiter defendisse Iurisprudentiam. In hunc veluti communem locum excurrere & vulgata de eo multa suauiter dicere, facile esset: sed veniamus ad primum præcipuumque, & de quo nunc magis quæritur, caput huius Rescripti, de pœnali stipulatione pactœ: Non enim aut tempus, aut res patitur aliud quippiam potius enarrari.

Ait Gordianus, *si pacto quo pacto pœnam, &c. subiecta sit stipulatio*. Si enim hoc pactum pœnale esset solum nudumque, hoc est, sine stipulatione, sed neque contractui principali inesset adiectum incontinenti, non pareret actionem.

Certa sunt & trita hæc themata.

- 1 Firmandarum oblationum causa inuentas esse stipulationes.
- 2 Rursus autem obligationum magis astringendarum metu quodam, subici iis alias stipulationes pœnales quę conditionales sunt, *si principali pacto non stetur*.
- 3 Ut principales, sic & pœnales conuentiones, aut solas & nudas esse, aut contractibus inesse, aut stipulatione confirmari.
- 4 Ex nudis non dari actionem. Hanc vero dari ex iis, quę contractibus insunt, ut & ex stipulatu.

Hæc ergo imprimis discernimus de conceptione pœnalem conuentionum, vbi iam commissæ sunt, & de earum vi quæritur. Sed priusquam alio progrediamur, admonendi sumus, Papinianum aliquando voluisse, quod tamen postea mutauit, vbi de pœna agitur, si reuera non interfit, aliquod esse discrimen inter pactum etiam quod contractui inest, & inter stipulationem pœnalem.

Regula sane Iuris est, pœnam committi etiam si nihil interfit stipulantis: neque an & quantum interfit quæri, sed quæ sit quantitas pœnæ promissæ. I. stipulatio ista. §. alteri. De verbo. oblig. Sed Papinianus videtur aliquando quæ fuisse, an reuera interesset, vbi pœna erat comprehensa non quidem stipulatione, sed pacto, quod contractui inerat, quamuis id non quæreret in stipulatione pœnali: atque ita voluisse constituere differentiam quandam inter stipulationem pœnalem, & conuentionem pœnæ, contractui incontinenti adiectam. Postea tamen variasse & differentiam illam sustulisse, verum est. Si venditor, cum seruum vendidisset ea conditione, ne exportaretur, vel ut exportaretur (quod est durius) stipulatus est pœnam, si contra, quid de ser-

no em pro r fecisset, Papinianus nunquam dubitauit, si contra quid factum esset, pœnam comitti & exigi, non solum ubi erat humana & benigna conditio, veluti hæc, *ne seruus exportetur*, sed etiã ubi durior illa & pœnalis, *ut ne in Italia esset*, hoc est, vt exportaretur: & siue pecuniæ, siue affectionis, siue etiam solius vindictæ nomine dicat venditor sua inter esse, constat, seruari legem illam venditionis: hoc est, siue venditoris reuera interfit, siue non. Sed ubi pœna illa stipulatione comprehensa non erat: verum in vendendo de eorum pacto conuenisset sub tali conditione: Papinianus, cum non dubitaret priori casu, cum seruus contra legem contractus exportatus est, peti pœnam posse, quia venditor dicere possit, si non pecuniæ, at certe affectionis suæ bonæ & humanæ nomine, sua interesse: tamen in altero casu, cum scilicet seruus exportatus non est, qui venditus erat vt exportaretur: benigne responderat aliquando, vix esse, vt inhumanæ vindictæ ratione, agere eo nomine possit, l. si seruus ea lege. De seruis export. Itaque propter pœnam seruo non irrogatam, pœnalem conuentionem non committi, si reuera non interfit. Verum postea variauit, & hoc quoque casu, vt priori, pœnam committi & exigi cõfessus est, superiorẽmque illam suam distinctionem atque differentiam abiecit. l. si venditor. §. vlt. De seruo export. Vellem equidem, sententiam humanitatis plenam non mutasset. Verum quid ego malim non queritur: sed quid Papinianus voluerit. Noster Iustinianus in aliqua quadam questione Papinianum variasse dixit. l. vlt. C. de furt. Sed in proposita specie illum quoque variasse tam non animaduertit Tribonianus Pandectarum Rapsodus & Architectus, vt non modo contraria illa responsa, tanquam non pugnantia, coniunxerit collocarique in eodem Tit. sed etiã prepostere, posterius, quod corrigit prius, collocarit priori loco, & prius, quod iam erat correctum, collocarit loco posteriori. Atqui saltem obseruasset ipsas, quas proposuit, inscriptiones vtriusque capitis: ex quibus constat, descriptam esse d. l. si venditor, ex Papiniani libro xxvii. Quæstionum: alteram vero, nempe d. l. si seruus, ex libro decimo. Cur igitur illam posteriorem collocat sexto loco, hanc vero priorem, septimo? Equidem in schola Iuris, cum profitear me interpretem librorum nostri Iustiniani, vix auderem, quasi induerim personam Censoris, notare & reprehendere Tribonianum nostrum. Sed cum nuper audierim in Senatu Aduocatum Regium id fecisse in hac ipsa specie, quamuis obscurius & verecundius, atque etiam edidisse indicem illius suæ censuræ, ego tali auctore & exemplo id nunc facere audeo in hac corona clarissimorum virorum, qui sua auctoritate in Gallia cõfirmare possunt quod rectum est, & quorum plerique in Senatu illo sedebant, cum id quod dixi, diceretur. Et vero iam eos, quos presentes hic video, appello & obtestor, vt talibus mendis Iurisprudentiæ libros liberent, quæ etsi indicetur, tolli non possunt sine auctoritate. Triboniani peccatum est, quod dixi: sed nostrorum interpretum est & aliud in eadem specie. Nam ad d. l. si seruus male annorant, pacto nudo frustra pœnam promitti, nisi reuera interfit. Ignosco, quod Triboniani errore decepti non obseruarint d. l. si seruus

correctam fuisse per precedentem in eodem Tit. Sed non ignosco, quod etiam fingunt, pactum nudum esse, quod tamen contractui inest, incontinenti nempe adiectum, & ex quo propterea datur actio. Et vero Papinianus quo casu dicebat, vix agi posse, non id dicebat quasi pactum nudum esset: sed quia esset inhumanum, & vindictam solam continebat. Et tamen verum est etiam, Papinianum de vindicta non æque dubitasse, cum stipulatione pœna comprehensa erat: vt & aliàs interdum stipulationi, plusquam pacto incontinenti adiecto contractibus, tributum esse videtur, tamen ex hoc, vt ex illa, dari actio soleat. Sed longius iterum excurrere vereretur, si id pluribus verbis persequar. Redeo ad propositum rescriptum Gordiani. Proponit conditionem pœnalis stipulationis fuisse *si placito non stetur*. Et hoc placitum principale, indicat fuisse quandam cõventionem siue pactum faciendi. Hic ergo statim nodus occurrit, quomodo pœna committatur, cum ex pacto agi non posse dictum sit, & vbi actio nõ est aut petitio, mora nulla esse possit: ideóque nec pœna committi. Bonus Accursius obscure responderet non posse quidem hic agi ex pacto: sed cum pœna petetur, accidere, vt eius metu, pacto pareatur. Verum hoc non est nodum soluere. Nam si ex principali pacto agi non potest, quomodo pœna committi potest? Nihil etiam agit Accursius cum allegat l. nuda, Cod. de contrah. & committ. stipul. Ego vero ex ea lege potius probaüero, agi ex hoc pacto, hoc casu posse. Nam & ante Accursium Iohannes, antiquus & eruditus & subtilis interpres, sic eam legem interpretatus est, vt in ea verba illa *propter motam litem*, intelligamus, post motã litem ex pacto principali. Et vero in ea lege id dicitur, quasi exceptio quædam sit ad regulam, quæ in principio eius legis proponitur, non agi ex pacto: vbi cum additur istud, *non semper agi ex pacto*, indicatur aliquando agi, sicuti hoc casu singulari, de quo loquitur. Quid igitur? Dico pœnalem stipulationem, si pertineat ad id quod nudo pacto faciendi vel dandi comprehensum erat, hoc efficere, vt ex eo pacto aliqua prius detur actio: quæ alioqui nulla competebat ex pacto. Detur autem hoc casu, hac fini, vt si debitor cõuentus non det, cõmittat penã. l. nuda c. de contrah. & committ. stipulat. Hoc enim actũ videtur, cum est adiecta pœna. Quorsum enim adüicitur, si committi non possit? lex itaque interpretatur conuenisse quod dixi. Et tamen verum est, actionem, quæ ex pacto hic datur, infirmam esse. Potest enim excipere debitor, ex pacto non cõpetere, Sed excipiendo saltem committet pœnam, cum se non patitur conueniri. Cæterũ vt conuentus ex pacto, nihilominus committit, an etiam sola præteritione certi temporis, quod nudo pacto faciendi vel dandi adiectum est, pœna committetur? Subsisto. Tandem tamen subscribam eorum sententiã, qui committi dicent.

Sed & si pœnalis stipulatio adüciatur acceptilationi, *si nihilominus petatur*: efficit, vt etiam acceptum ferenti reddatur aliqua actio, alioqui extincta, vt is petendo committat pœnam. Repelli quidem poterit exceptione, sicuti posset & vbi nudum fuisset pactum non petendi: Sed si stipulator agentem non repellat, dicimus committi penam. l. vbi pactum. c. de Transact. & hoc modo

modo rescissa, veluti consensu tacito, acceptilatione, pœnalis stipulatio restituit actionem, quæ propterea rescissoria vel restitutoria dici potest. sed actio erit damnosa, quæ (vt ita loquar) commissoria erit: hoc est, pœnam committet. *l. pacto. De transact.* Neque progredietur, nisi pœna ante cognitionem causa exoluatur *d. l. vbi pactum*. Id cum in ea lege nouum & insolens esse videretur: oportune accidit, vt nuper inciderim in vetus Instrumentum cuiusdam transactionis ex bibliotheca Regia depromptum, quale olim Ravenna, tempore nostri Iustiniani, descriptum in libro siue cortice fuit. In eo enim id expressum est, *ante ingressum litis exsoluendâ esse pœnam, si quis ita transigit, agere nihilominus velit*. Atque ita quidem paucis verbis videor facile explicasse *d. l. vbi pactum*: in qua Iasom præfatur colligi xxx (vt vocat) intellectus: & quam ex Fulgoso ait, in textu esse obscuram, per glossas esse obscuriorem, & per commentarios Doctorum reddi obscurissimam. Mirabile vero elogium præconiûmque. Qualem igitur faciem præferre eum dicet, qui vno verbo lucem veram talibus tenebris intulerit! Et tamen non adeo difficile fuit eam lucem repetere *ex d. l. pacto. De transact.*

Cæterum dissimulare non possum, mirari me rursus, illud ipsum responsum non modo obscurari, sed alio detorqueri noua quadam, & (si dicere licet) peruersa interpretatione doctissimi alioqui Iuriconsul. & mei quondam in schola Biturigum collegæ optimi, Eguinarij Baronis.

Equidem semper profitebor sacrosanctam mihi eius esse memoriã, a quo primum sum in collegium Doctorum cooptatus, & veluti inauguratus: & vero hæc schola Andegauensis non potest non eam colere, in qua ille prima iecit fundamenta purioris iurisprudentiæ, quam deinde (quod non fecerat Alciatus) etiam in auditorium Biturigum deriuauit. Sed tanto magis necesse est, notare, siquid admiscuerit inconsideratè: ne eius auctoritas fallat imperitos. Nolo tamen mihi aliquid in eius commentariis & traditionibus reprehendenti statim fidem haberi. Vos iudices estote, an iure id faciam. Ecce, ille in *d. l. pacto. De transact.* cum ibi legit *Aquilianam stipulationem pacto subiectam esse*, interpretatur, pacto dandi stipulationem eiusdem rei dandę subiectam esse, vt pariat actionem. Atqui nihil hoc pertineret ad Tit. de transactionibus: neque Aquiliana stipulatio hæc appellaretur: cum & notum sit, hoc verbo potius significari acceptilationem, quæ Aquilianæ stipulationi subici solet: vt & in Tit. de Transact. frequens est: & ipse Baro ad *l. cum Aquiliana. De Transact.* id etiam agnoscit.

Dicimus ergo in *d. l. pacto*, pacto non petendi adiectam fuisse Aquilianam stipulationem, hoc est, acceptilationem: & huic rursus pœnalem stipulationem, vt hanc adiectam esse Vlpianus ponit in *d. l. pacto*. Sed quorsum tunc illa? Hoc (inquit) est consultius, *quia rescisso forte pacto pœna ex stipulatu peri potest*. Mirum rursus quod Eguinarius noster hæc verba *rescisso pacto*, interpretatur de obligatione aliqua principali rescissa à Prætorè per aliquam in integrum restitutionem: & addit (quod non minus absurdum esse videtur) si pactum stipulatione confirmatum, ex aliqua causa rescinda-

Papinianus adiiicit. *Sed si ita cautum sit, ut sola pecunia non soluto homine debeat, idem defendendum erit: hæc verba, idem defendendum erit, non significant, & hominem & pecuniam solui: sed interpellatione moram, & mora pœnam committi, si sit stipulatio duplex, altera pura hominis dandi, altera pœnalis: pœnam autem commissam peti, non etiam hominem. Et verò ut rursus probem quod iam dixi, aliquam hic esse nouationem, expendo quod Papinianus hic ait, *Solam pecuniam non soluto homine deberi.**

Si principalis stipulatio pura sit veluti duplex, veluti rem venditam tradi & quidem certo die tradi: adiectaque sit stipulatio pœnalis, si eo die non detur: fieri posset, ut quia sua die res tradita non sit, pœna committatur petaturque, & nihilominus deinde rursus petatur, rem tradi. *l. Lucius. §. 1. De act. empti*: quasi pœna promissa sit & soluta eo tantum nomine, quòd suo die res tradita non sit: non etiam ut nunquam tradatur. Potest autem ex quantitate pœnæ facile æstimari, quid actum sit.

Sed & ut obligatio eius quod interest, sic & pœna sepius committi potest si sepius peccetur, & factum, quo peccatur, sit (ut vocant) reitabile, & quod sepius totiesque noceat. *l. si sic stipulatus. De verb. obligat.*

Nam & tunc intelligitur id actum esse, ut toties id, quod interest, vel pœna committatur, quoties peccabitur. *l. si duo. §. ult. De arbitr.* Sed in compromisso nisi aliud actum esse probetur, magis id actum esse intelligitur, ut ubi semel paritum non fuerit arbitrio, compromissum solvatur, eiusque pœna propterea non nisi semel committatur.

Ut Alciatus, & qui eum sequuntur, vel quos ipse secutus est, male constituant differentiam, inter id quod interest & pœnam, cum differentia potius pendeat ex eo, quod actum esse videtur: sic rursus male putant in *l. si quis rem. De arbitr.* & rem principalem & pœnam concurrere, & utriusque coniunctim locum esse.

Atqui Paulus eo loco contrarium potius significat. Ecce compromissum, addita pœna, non discedere ab arbitro recepto. Tu nihilominus eo relicto rem deducis in iudicium ordinarium. Paulus ait, pœnam committi, licet tamen apud iudicem suo ordine peragenda. Hic certe principale compromissum erat, non discedere ab arbitro. Soluta pœna, iam discedere liberum est & licet. Ergo non nisi alterum præstat. Et ut tibi liberum tunc est agere apud Iudicem, sic & mihi. An porro ubi his ex obligatione prima deducetur in iudicium, reus, qui pœnam, quia ab arbitro prior discessit, soluit, possit quod soluit, deducere, & imputare & detrahere principali obligationi, ex qua conuenitur, quæstio est, quæ pertinet ad *l. 4. §. idem De except. doli.*

Cæterum si nouum quendam & insolentem & prope absurdum modum quis requirat, quo stipulatio alternata conditionaliter, sit coniuncta sine conuentione, sic ut & res principalis & pœna simul debeatur, quamuis pœna non sit ita promissa, *Ratio nihilominus manente pacto*: proferam quod de Iureiurando & propter Iurandum constitutum est in *l. si quis maior. C. de transact.* Vbi legimus, eum, qui conatus fuerit infringere iuratum pactum, siue tra-

factionem, exoluere pœnam pactis insertam, & actione priuari, & rerum proprietate carere, & emolumento, quod ex transactione fuerat consecutus. Quibus quidem verbis intelligo, pœnam hic solui, & tamen principale pactum, quo actio excluditur, ratum manere: quasi stipulationi pœnali adiecta fuisset clausula illa, *Rato nihilominus manente pacto.*

Quod autem restitui etiam iubetur, quod transactionis causa datum erat, facile agnosco esse partem pœnæ, neque id retineri ab eo posse, qui pactum non seruauit. Sed cum tamen iam pacto stare iubeatur & cogatur, consequens esse videbatur, vt quod transactionis causa datum esset, datum maneat, sicuti pactum ratum manet. Nam & id diceretur, vbi pœnali stipulationi adiecta esset clausula, *Rato manente pacto.* Erit ergo altera insolentis pœnæ insolens cumulatio, cum aliud dici videtur *in d. l. si quis maior.* Sed vt eam Constitutionem, quæ ad Rufinum ab Arcadio prope etiamnum puero scripta est, tanquam Rufinianam ausim exagitare (Rufinum enim Claudianus vocat improbum legum venditorem) aliæ etiam causæ sunt: non aude-rem id facere & in schola Iuris, & in corona maximorum, qui me circumstant in hoc auditorio, Iurisconsultorum. Sed quo in iis est rei intelligentia & auctoritas maior, tanto me magis confirmat. Bene autem habet, tam sibi ipsi visam esse insolentem illam ipsam Constitutionem, vt non nisi in maiore xxv. annis locum habere se velle profiteatur. Minores, si sint puberes, iure iurando magis quam stipulatione obligantur, & difficilius vt tuos contractus iuratos rescindant l. 1. & 2. C. si adu. vendit. tamen alioqui Iurisiurandi non ea sit, quæ est stipulationis, obligatio. Sed pœnalem stipulationem, si cum iureiurando Maioris coniuncta sit, quasi desinere esse conditionalem alternationem, nonne mirum est?

Hic ergo finem libenter fecissem, quia & Gordianus iam me missum fecit. Sed finem facere volenti bonus noster Accursius veluti manum iniicit, cum hic quærit postremo, quando committatur stipulatio pœnalis, de qua agit Gordianus. Ac quidem vno se verbo statim liberat, cum quæstionem reiicit ad ea, quæ ait se dixisse ad l. etsi post tres. Si quis cauit. Ego non existimo fas mihi esse tam facile ex hac salebra effugere. Sed neque mihi satisfacit quod ille dixit ad d. l. etsi post tres. Neque etiam eorum astutam fugam laudabo, qui in schola & interpretatione legum callide dissimulant & prætereunt, quod Accursius iis obiicit, si id explicare non possint. Hic ergo subsisto, vt agam bona fide: & quæstionem difficilem liquido definire conabor, si clepsydra patiatur.

Cum quæritur, quomodo committatur stipulatio pœnalis, videndum in primis est, quomodo sit concepta. Dico committi per factum, vbi affirmatiue concepta fuerit *si feceris*: committi vero per moram, hoc est (si ita loqui licet) per non factum, si sit negatiue concepta *si non feceris. si non dederis.* Moram autem non committi sine aliqua interpellatione. Interpellationem dico vel hominis, vel temporis, vel rei ipsius. Sufficit vero vna aliqua huius generis interpellatio. Neque necesse est duplicem interuenire. Nam

etsi Celsus in l. 23. De oblig. & act. aliquando alterius interpellationis meminere, vbi etiam dies dictus erat: tamen paulò post indicat illam tunc non fuisse necessariam: sicuti & interdum, vbi dies dictus non erat, Iuriconsulti de mora commissa agentes nō meminere alicuius interpellationis. Sed eam tamen requiri, aliis locis saepe dixere: & alioqui nimis verum fuerit, quod Alphius ille scelerator, vt Columella refert, olim dicebat, bona Nomina, saepe fieri mala non appellando.

Et vero, vbi Q. Mucius Scauola simpliciter dixerat, cum haeres penum legatam dare potuit nec dedit, committi poenam legato adiectam *si penus non daretur*. l. 115. De verbor. oblig. & similiter Vlpianus responderat committi cum haeres cessauit l. 1. De penu. leg. Paulusque aliquando dixisset simpliciter, cum haeres dare noluerit, cumque mora facta est: tandem adiecit & expressit istud, *cum interpellatus non dedit*. l. 1. §. 4. ad leg. falcid. l. 24. Quando dies leg. ced.

Cum dico, vbi certa dies dandi vel faciendi praescripta est, aliam interpellationem non requiri, dico quod Iustinianus profiretur sese constituisse, ad tollendam magnam veterum legum diuersitatem. l. magnam C. de contrah. & committ. stipul. Nam etsi in Pandectis post editis nulla superfit, tamen olim fuisse aliquam hac de re, vt de aliis huius generis, controuersiam inter Sabinianos & Proculianos, non temere suspicor. Nam & cum in l. vinum. Si cert. petat. legimus Sabinum respondisse, si dictum esset, quo tempore redderetur vinum, praestari, quanti tunc fuisset: si non, quanti tunc, cum petum esset: intelligimus ex Sabini sententia, moram committi non minus die dicto, quam petitione. Credo Proculum reclamasse, vt in aliis quibusdam praedicti, vt eius deinde debitor possit facile obliuisci: & captiosum videatur, supinum (vt ille ait) & oscitantem nec aliter premonitum opprimi. Denique cum olim, antequam ageretur, debitor denunciatione quadam humaniter moneri soleret, videbatur nimis delicatus (vt verbo Vlpiani utar) creditor, qui nihil ipse dignaretur denunciare debitori. Sed tamen obtinuit Sabini sententia: & Iustiniano nostro placuit. Imo adeo verum est, quod Iustinianus edixit, vt etiam iacente debitoris hereditate, cum nullus esset, qui interpellari posset, nihilominus die interea preterito committi stipulationem, Iuriconsulti veteres responderint *l. ad diem. De verbor. oblig.* Nam & à principio debitor ita contraxit, & sub tali veluti conditione. Vt igitur iacens hereditas non impediret euentum alterius conditionis, sic neque huius. Fateor poenam non committi, si non extet, cui debitor sua die soluat l. penul. De nau. scen. l. ult. De lege commiss. Sed aliud est, vbi non extat qui soluat eo die: postea vero extabit. Sic facilius committitur mora & poena preterito die, quam interpellatione: sicuti vbi mora commissa est preteritione diei, non potest tam facile purgari, quam commissa per interpellationem. Non enim potest, vt poena iam per moram commissa tollatur. L. Traiectitiae. De obligat. & actionib. L. Celsus. De arbitris. Sed vt persequar quod coepi, dico, non

modo vbi à contrahentibus ipsis certus dies dictus est, quo quid dari fieriue debeat, nõ esse aliam interpellationem necessariam ad moram pœnãque committendam: sed & vbi iudex aut arbiter aliquis eum dixit. Quod tamen Celsus respondit in l. quid tamen. §. vlt. De arbitr. etsi diem arbiter non dixerit, aliquem tacite intelligi, & post eum pœnam compromissi committi: dico id intelligi, vbi interpellatus non dedit, qui damnatus est. Imo vero & damnati debitoris heredi integrum alioqui etiamnum esse, dare, vt committatur pœna non committatur. Non enim sola morte rei, qui non dedit, cum nondum interpellatus esset, committi responsum est. l. 27. §. 1. De arbitr.

Vt autem vbi arbiter certum & definitum diem soluendi expressit, alia interpellatione non est opus, sic & vbi lex ipsa eum definit: vt in Emphiteusi, lex ipsa satis interpellat l. 2. C. de iure Emphyt. Sed quod quidam putant stipulationi operis faciendi sic diem inesse, vt is sufficiat ad moram pœnãque committendam sine alia interpellatione, probare non possum. Nam etsi lex, cum dicit, transacto tempore, quo opus fieri potuit, nec factum est, moram purgari postea posse, indicet moram aliquam esse commissam: tamen etiam indicat, pœnam non esse commissam. Nam si hæc commissã semel esset præteritione temporis, purgationi moræ ad eam euitandam locus non esset.

Facilius cõsenserõ, euentu existentis conditionis, sub qua quid dari promissum est, satis definiti indicarique diem dandi, vt alia interpellatio præterea necessaria non sit: veluti, *dabis stichum, si naus ex Asia venerit? si non dederis, dabis centum?* Tamen si enim fatear talem diem incertum à principio esse, neque à debitore posse prævideri: tamen inesse conditioni, & huius euentu satis indicari diem, non repugno. Nam & meminõ, cum initio conuenisset simpliciter, vt euidtis prædiis precium venditor restitueret, responsum esse, præstari & vsuras post diem euidtionis. l. euidtis De vsuris. Interea tamen si stipulatio principalis pro pura ab initio habeatur, quia concepta sit sub impossibili conditione negatiue concepta, hoc est, sub necessaria, magis dixerim, debitorem abs stipulatore interpellari debere, vt pœna committatur: sicuti & vbi pure concepta est stipulatio principalis. Si stipulatio pœnalis exprimat certum diem dandi cum conditione, veluti si *Kalendis stichum non dederis, dabis decem?* vt tunc certum est, diem illum efficere, nulla vt præterea necessaria sit interpellatio, sic efficit, vt quamuis ante diem videatur satis commissã conditio, mortuo ante Kalendas culpa promissoris Stichõ, tamen dies nihilominus expectetur, neque prius dicatur omnino commissã stipulatio l. 8. De verb. oblig. vbi ea in re Proculum & Sabinum consentire significat lectio recepta, & in Florentinis quoque Pandectis proposita. Sed vt hi consentire non solent, & paulò post dissensisse audiemus, sic Vlpianus in hac quoque specie dissensisse significat, cum ait, *quod est verius*: quali probando sententiam Proculi. Itaque commodius erit, cum eo loco quaeritur, an mortuo Stichõ ante Kalendas, agi possit: sic legere, *Sabinus ait. Proculus expectandum diem auctori putat. Quod est verius.* Sic & Sabinus Proculusque

differunt, ubi dies dandi expressus non erat. Sed tunc Sabini sententia veterior iudicatur. Sane ubi expressus dies est, sicuti dixi, possumus dicere, non tam conditioni quàm solutioni adiectum diem videri favore debitoris: hocque factum esse, ut Stichum daret: quemadmodum & ubi non esset sola simplexque stipulatio conditionalis, sed præcederet altera pura & principalis de Stichò Kalendis dando. Si tamen talis conditio sit, ut dies ei adiectus, non solutioni, sed conditioni tantum adiectus esse intelligatur: dicam stipulationem videri sine die sub conditione sola: ut prius forte commissa conditione, dies non expectetur: veluti, *si Titius Kalendis in Italiam non venerit, decem dabis?* Titio ante Kalendas mortuo, statim peti decem possunt. l. x. De verb. oblig. Sed talis stipulatio, dici pœnalis non potest, ubi ad factum vel moram promissoris conditio non pertinet.

Si sit pœnalis quidem & conditionalis stipulatio, sed sola & simplex & sine die, veluti, *si Stichum non dederis, dabis decem?* de ea quoque committenda differunt Proculiani & Sabiniani. Nos iam Sabinianos secuti, dicimus locum non esse interpellationi, quia nulla sit petitio eius, quod in conditione tantum positum est. Sed alia tamen cessatione casuque aliquo committi, nempe impossibilitate dandi Stichì, qui iam deserit posse dari, ut si mortuus sit priusquam datus sit, & posteaquam dari potuit, l. 9. l. iis De verb. obligat.

Idem forte dicam & mortuo promissore, priusquam daret, vel etiam mortuo stipulatore, priusquam ei daretur quia & ubi stipulatio ita cœcepta est, *si Titio non dederis Stichum, dabis mihi decem?* Titio mortuo, cui Stichus datus non erat, committitur mea stipulatio.

Si vero sit stipulatio ita duplex, ut sit veluti ἀντιπροσῶδες, veluti, *si Titio Stichum, dederis sempronio decem dari.* Item *si sempronio non dederis Stichum, Titio decem dari?* dicimus, non modo altero stipulatore mortuo, cui datus non sit Stichus, committi stipulationem, sed etiam committi occupata ab altero petitione Stichì, quæ hoc casu veluti extraordinem competit, hac fini, ut agendo simul committatur stipulatio, quasi iam deserit Stichus posse alteri dari ubi eum alter petere cepit. Hoc enim actum inter cōtrahentes esse videtur, ne talis stipulatio esset, tanquam inexplicabilis & (ut leges vocant) ἀτροπος, neque ludibrium potius esset, quam stipulatio l. 10. De verb. oblig. Sunt qui similiter volunt in l. nuda C. de contrah. & committ. stipul. agi non ex pacto, sed ante conditionem ex stipulatu, ut ita agendo committatur pœnalis illa stipulatio: hoc est, quod aiunt, agi ex facto, magisquam villo iure. Sed nos paulò post aliter interpretati sumus d. l. nuda, ex sententia Ioannis.

Ut iam, cum de committenda stipulatione quæritur, distinximus interesse vtrum simplex & sola sit stipulatio, *si Stichum non dederis, decem dari?* an vero duplex, *Stichum dari? si non dederis, decem dari?* sic etiam ubi de committendo legato eius generis quæretur, ad conciliandam Mucianam cum aliis Iureconsultis sententiam de penu legata, & pœna ascripta, si penus non detur, distinguimus vtrum sit legatum ita conceptum. *Heres pœnum dato: se*

non dederis, decem dato: an verò ita simpliciter, *si hæres penus non dederis, decem dato*. Nam priori specie dicimus, cum penus legata pure peti possit, petitione moram fieri: atque ita pœnam committi. In posteriori vero specie dicimus, cum penus peti non possit, quæ tantum in conditione posita est, moram simpliciter non committi: atque ideo nec pœnam.

Sed tamen aliquando tandèmq; committi, nempe cum penus legata dari posse desit, nec data est.

Illud postremo in questione de committenda stipulatione pœnali semel dicendum est, conditiones sic esse indiuisas, vt quamuis principalis obligatio sit diuidua, tamen pœnalis, quæ conditionalis est, in solidum committatur, tametsi non nisi pro parte peccatum sit, vel ab vno tantum hærede, qui alioqui non nisi pro parte tenebatur l. 5. §. vlt. De verb. obligat. Cùm autem id sepe etiam traditum sit, factum est tamen nescio quomodo, vt in lege precedente, hoc est, in l. 4. illo tit. aliquid inculcatum sit, plane diuersum vel potius contrarium, id que etiam ex ipso Catone antiquissimo & grauissimo Iurifconsulto sit repetitum: quod quidem significat, si sit stipulatio facti diuidui, veluti, Ratum haberi, vnum hæredem, qui pro sua parte ratum non habet, non nisi pro parte pœnam committere.

Qui Pandectas primi interpretati sunt & conciliare studuerunt in Occidente, vt facile viderunt hoc (vt Græci vocant) *ἐπιποφανεὲς*, sic acute senserunt, saltem, vt Iohannes ante Accursium, vt cùmque significarunt, non temere Catonem diuisisse commissionem pœnæ in illa specie diuiduæ stipulationis Ratum haberi: quãuis alioqui non diuidatur etsi sit diuidua stipulatio dandi. Illam enim, quã hanc, magis esse diuiduam, quia Rati habitio pro parte, non circumfert ea incommoda, quæ datio partis: neque possit vnus hæres, ne sit velit quidem, in solidum habere ratum, sicuti potest in solidum dare. Laudo ingeniosam hanc veterum nostrorum interpretum solutionem: sed nondum abiicio quam ante annos aliquot in Commentario Sæcularum edidi, & nuper cum Parisiis de Catoniana Iurisprudencia dicebam, (quæ postrema fuit mea in auditorio Parisiensi prælectio) repetij, Catonem posse videri diuisisse conditionem & commissionem pœnæ, quia videatur agere de stipulatione, pluribus personis, inter quas ab initio diuisa sit, ascripta: quia promissor non se modo, sed & suos hæredes ratum habituros esse sponderit. Enumeratione autem plurium personarum, conditionem iis ascriptam scindi & diuidi constat. l. 52. si quis seruum. §. vlt. De condit. & demonstrat.

Tempus non patitur, neque fortasse res postulat, vt plura ea de re dicamus: tantum abest vt Molinci nostri, ad d. §. Cato, solutiones infinitas, (sunt enim, si recte numerari, prope xxx.) recensere velim. Absit vt tale exemplum implicandæ & nescio quibus quilibet inuoluendæ Iurisprudenciæ, in hanc scholam inueham. Sed neque quam absoluendæ de committenda stipulatione conditionali disputationi attexere possim subtilissimam disputationem Iuliani de alternata, quæ partim impletur, partim non impletur, conditione,

si illud aut illud, &c. de qua in l.vtrum. §. i. De reb. dub. hoc tempore perferri licet. Et quod spaciis exclusus iniquis nunc prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo, supplebit, studiosi adolescentes, diligentia Doctoris vestri D. Barberij, cuius sunt hæc in hac schola partes.

Sed cum videam clarissimos viros, quos alioqui non expectabam, huc conuenisse, vt aliud fortasse quippiam audirent, quam quod scholastica de iure disputatio tradere potest, hinc discedere, etsi hora iubeat, non possum quin iis testibus tanquam superstitibus profitear me huic Academia gratulari, quæ tandem nacta sit & videat Principem Henricum suum, qualem iam pridem optabat, futurum in ea vindicem Iurisprudentiæ, vt regni huius Galliaque vindex iam fuit. Scit ille auum suum Regem Franciscum magnum, honoris causa, dictum esse patrem artium atque literarum. Sed factum est, nescio quo fato, vt cum Rex ille artes omnes excoli iuberet, Iurisprudentia, cuius imprimis habenda ratio erat, præterita sit. Sit ergo huius vindicandæ cura & auctoritas nepoti relicta, qui hac ratione maior auo futurus sit. Est illa quidem certe digna principe quoque adolescente maior auo futurus sit. Est starum gloria iam cumulado: Digna Andium Duce magno, & Gallia Proteudouici. II. Ducis Regij, qui hanc Academiam ante annos ceterum & septuaginta fundasse & instituisse dicitur. An non ille excitaret suum nunc heredem, cui cernendæ huius quoque gloria, tanquam hæreditatis, dico amplificandæ dignitatis literarum & excitandorum in hac schola optimorum studiorum exemplum reliquit? Nondum plenæ pubertatis erat Ludouicus ille, cum hæc illi cogitatio diuina in mentem venit. Vocabatur in Hispaniam, ducentæ vxoris, & in Italiam, Regni sui recuperandi causa. Sed vt patriæ relinqueret, quod debebat, & suæ virtutis specimen daret, quod & Hispania & Italia admiraretur, imprimis lumen litterarum hic accendere voluit. Fortasse etiam sapientissimus adolescens prospiciebat, quæ, se absente, Gallia perturbatio, & vastitas, quæ tenebræ paulo post consecuturæ essent ex funestissimo dissidio suorum cognatorum, familiæ (dico) Aurelianensis atque Burgundicæ.

Tanto ergo magis operam tempestiue dedit, vt aliquod semen doctri-næ Iuris hic conseruaretur aduersus independentem barbariem: & ipse paulo post expertus est, quam opus haberet etiam in priuata sua causa, sed tamen magna, Iurisconsultis, cum ius suum ad Regnum Arragonicum ex successione, vxori delatum, explicare deberet. Sed altius assurgebat, cum Iurisprudentiæ sedem hic collocabat. Quidni ergo & eum ex suo quoque sepulchro, Henrico Principi nostro, hæredi suo, cuius in hanc urbem aduentu veluti re-creatus excitatur, acclamare dixerim, cum alia, quæ vobis cogitanda relinquo, tum vero quod & ipse, cum Neapolim venisset, in illa altera sua Academia, audiebat de altero Andegauenis familiæ principe, patre literarum & artium optimarum: dico de Roberto Andegauenis, Rege Neapolitano: cuius quidam ante annos plusquam ducetos illic sepulti epitaphio etiã audio inscriptum esse istud, *Aspice Robertum multa virtute refertum*. Itaque & hanc alterata

sentio Imaginem proponi, in quam Princeps nunc noster intueatur: vt si iā totidem verbis concipiatur nostra ad eum acclamatio gratulationi cuidam permixta, nullam esse posse magis idoneam & oportunam intelligunt, qui meminerunt, quid de illo suo Rege Roberto, admirabili patrono & vindice literarum, nepote Caroli j. magni, Principis Andegauēsis, Italia tota iam pridem predicarit: quid Neapolitana academia Iuris: quid, vt ex multis vnā testem egregium nominem, Franciscus Petrarca. Quid dicam, si ad nostrū Ludouicum redeundum sit, eum huc reportasse, Senatoris Ro. titulum quo Romæ donatus sit honoris causa, vt & Carolus i. Andegauen. immo & ipse Carolus Magnus: & Anastasius Imp. Constantinopol. Clodouæum Francia Regem, Consulis & Patricii Titulo donauit. Quidni & nos optemus Henricum nostrum iisdem insignibus propter Iurisprudentiæ defensionem ornari!

Valeant inepti quidam, qui Rom. leges nihil ad Francos pertinere, hodie clamitabant. Rex ipse Philippus Pulcher, paulo ante Robertum illum, cum Aureliam scholam institueret professus est, earum se legum, quibus alioqui non teneretur, æquitate admirari & amplecti, vt Romani earum tabulas à Græcis vltro repetitas acceperunt. Sed vt magis etiam admoneam, multo antè Philippum illum Regem, etiam in hoc Andegauensi Principatu exultam earum memoriam fuisse, laudabo quid vetus Chronicon Vrspergensē narrat de quadam Mathilde (vt vocat) Comitissa & Irnerio nostro, primo in Occidente, interprete librorum Iuris in Amalphi Apuliæ tunc forte reparatorum. Nam tandem didici Mathildem fuisse illam, quæ ex Germania huc venerit, vt quæ antea nupta fuerit Imp. Henrico, nuberet Godefrido Pulchro Comiti Andegauen. Historiā, & si memorabilis & ignota sit, pluribus non explico: quia tantum temporis nunc mihi non datur: propterea quæ nec immorabor, vt vel ipsum Imp. Gordianum, de cuius subtili rescripto dixi, quique & adolescens fuit & virtute præstans, & Iuris Iustitiæque valde studiosus: illi, quem maiorem esse opto, ad imitationem commendem: vel Imp. Gratianum, iuniorū principū decus, qui suum in Gallia principatū exorsus est à constitutione scripta ad P.P. Galliarū de scholis instituendis l. i. C. Theod. de profess. De vno Constantio Cæsare Constantini magni patre, illud modo dicam: cum Augusto dunensem in Gallia scholam restituisset, dictum esse Principem iuuentutis & Patrem liberorum nostrorū, vt est apud Eumenium, & veluti Patrem Patriæ. Hi ergo sunt gloriosi Tituli, quibus & hæc Academia suum Principem simili ex causa ornabit, atque cumulat, si me audiat.

De me, quem ille ad eam instaurandam acciuit, & inter Libellorum in suo Prætorio Magistros vltro retulit, nihil præterea dicam: neque est profecto, quod dicere possim. neque si esset, dicerem: & vbi in rem præsentem ventum erit, magis tempestiue dici poterit, quod nunc prætereo. Sed cum hictē, tanquam in Iure, præsentem conspiciam Vir amplis. Philippe Huralde, Cancellariæ magni illius nostri Ducis Audium, orationem meam ad te

conuertam, vt cum audies, te, sicuti Vlpianum nostrum Imp. Alexander Seuerus, parentem suum vocabat, vocari patrem Principis posse, qui eius consilio praes, sis illi, quod Mithrius fuerat genero suo Gordiano fuit, sciasque quid abs te expectet Respub. vt quod Princeps ille, qui suas tibi vices mandat, te auctore, praecclare suscepit, & tibi perficiendum reliquit, magis atque magis praestes in hac Iurisprudenciae sede altius tollenda. Scis enim mandatum illud non minus esse illo veteri, *videat Consul, ne quid Respub. detrimenti capiat*. Debet illa quidem tibi plurimum, quae tantum debet Principi, suo vindici, cuius & Pratorio Praefectus es, & consilia sapienter gubernas. Sed illud denuntio: magna manet rursus te gloria, si illius auspiciis, hoc auditorium non modo seuerio euerriculo perpurges, sed & altius tollas, & magis iucere iubeas, quo tempore alioqui actum de studiis esse videtur in Gallia, disiectis omnibus aliis Iuris ciuilibus auditoriis. Illud etiam polliceor, & profiteor: vt Iurisprudencia suis erga te, & tuis erga se officiis beneficiisque tibi coniunctissima est, sic eius scholam minime aut ingratham aut ociosam, aut mutam fore, in praedicanda sui patroni memoria. Senties tu quidem multum difficultatis, hoc tempore, in Opere attollendo, quod barbaries vndique opprimere vult. Verum audis verus illud oraculum, quod barbaries vndique *contra audentior ito*. Fatale est hoc profecto veluti certamen: haec perpetua conditio cuiusdam veluti conflictus inter hostem humani generis, qui & hostis legum ac litterarum est, & inter viros praestantes, inuictos societatis humanae defensores.

Non suppressam quod mihi venit in mentem. Berytum Syriae urbem fuisse nutriticem legum Romanorum ait noster Iustus, vt & matrem Iurisprudenciae Eunapius vocat, & ante utrumque Nonnus multo magis. Quid igitur? Tempore Constantii terrae motu, conuulsam fuisse, ait Cedrenus. Sed fuisse restitutam, & tempore Iustiniani nostri floruisse constat. Cum vero Iustinianus iam illi suos Iuris ciuilibus libros explicandos tradidisset, ecce, horribiliori terrae motu cum auditoribus & doctoribus absorpta est. Testis est Agathias. Sed idem testis est, eo casu minime deterritum Iustinianum fuisse, quo minus illam instauraret. Ergo rursus instauratam esse, quo magis semper extaret sedes Iurisprudenciae. Mirum vero: ecce paulo post inundatione & incendio iterum vastatam esse lego. Nam id testatur vetus Liber Graecorum Epigrammatum. Necdum tamen cesserunt talibus tempestatibus, qui afflictam Iurisprudenciae opem ferre debuerunt. Quid postremo acciderit, non persequor. Dico modo, cum Principes Andegauenses in Syriam traiecerunt, huius urbis reliquias & rudera vidisse atque ingemuisse: Sed quaedam saltem fragmenta Tabularum Iuris huc referre potuisse. Haec vero illa sunt, Huralde, quae aduersus omnem temporum barbariem defendenda, illustranda, perpolianda etiam nunc sunt.

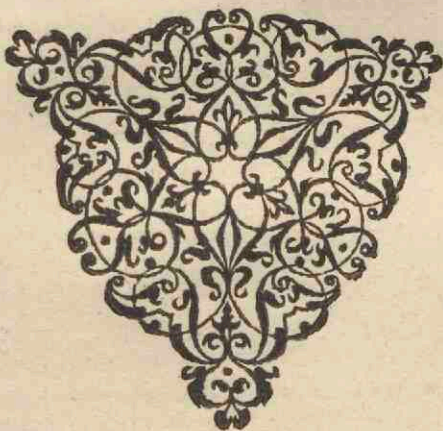
Age ergo: Et si terremotus & diluuium, & conflagratio, & vastitas & barbaries, delere & obruere conetur quantumcunque superest illius veteris Iurisprudenciae: tu qui & instauracionem & defensionem rei tam praecclare suscipis, tu ne cede malis. Ita est profecto. Experimur & nos nimis nunc

verum esse, quod suo seculo grauiter conquerebatur Tertullianus noster.

Eius in lib. de pudicit. verba sunt hæc: *Omne animi bonum aut nascitur aut eruditur aut cogitur. Sed ut mala magis vincunt (quæ ultimorum temporum ratio est) bona iam nec nasci licet: ita corrupta sunt semina: nec erudiri: ita deserta sunt studia: nec cogi: ita exarmata sunt iura.*

Experimur & quod Cor. Tacitus paulo ante Tertullianum conquerebatur, iis, quibus & nostram veluti conditionem describit, verbis, in vita soceri sui. *Natura (inquit) infirmitatis humana, tardiora sunt remedia quàm mala: & ut corpora lente auferunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiæque facilius oppresseris quàm reuocaueris. Subit quippe etiam ipsius inertia dulcedo: & inuisa prima desidia, postremo amatur. Quid si per quindecim annos (grande mortalis cui spacium) multi & promptissimi quique interciderunt? Pauci & (ut ita dixerim) non modo aliorum sed & nostri superstites sumus, exemptis è media vita tot annis, quibus Iuuenes ad senectutem, senes ad ipsos exacta atatis terminos per silentium venimus.*

Sed ut ne ea quidem rerum conditione ac desperatione deterritum fuisse socerum suum testatur Tacitus, quominus & in extrema Britannia, cuius gubernationem susceperat, studia bona, etiam Togæ Ro. hoc est, Iuris Ciuilis, excitarer: sic tu Huralde cum socero tuo viro ampliss. & Gallia Præsidente Max. nulla temporum intemperie patieris te infringi, quo minus vterque vestrum Spartam, quam nactus est, ornet in Iurisprudentiæ memoria defendenda atque illustranda.

A 177864

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

